

Міністерство освіти і науки України
Державний заклад
«Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка»
БО БФ «ВОЛОНТЕРИ: дорослі – дітям»

**ПРАКТИЧНИЙ ПОРАДНИК ЩОДО ПОКРАЩЕННЯ СТАНУ
НАДАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ
СІМ'ЯМ У СКЛАДНИХ ЖИТТЄВИХ ОБСТАВИНАХ У ГРОМАДАХ**

Лубни – Харків – 2026

*Рекомендовано до друку Вченою радою
ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»
(протокол № 12 від 26 червня 2026 року)*

Рецензенти:

Аніщенко В. О. – доктор педагогічних наук, професор, дійсний член (академік) Української технологічної академії (відділення соціально-гуманітарних технологій), професор кафедри педагогіки та професійної освіти Пенітенціарної академії України.

Юрків Я. І. – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри соціальної педагогіки ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка».

Практичний poradnik щодо покращення стану надання соціальних послуг сім'ям у складних життєвих обставинах в громадах. Укладачі: Н. Ачкасова, Н. Варцабюк, О. Дуюн, О. Зима, К. Іванова, В. Карачевцев, Л. Ліверець, В. Тищенко, І. Трубавіна / за ред. В. Тищенко, І. Трубавіної. ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», БФ «Волонтери: дорослі – дітям». Лубни – Харків, 2026. 167 с.

Запропонований практичний poradnik розроблено на основі вивчення та узагальнення досвіду роботи громад Харківської області щодо надання соціальних послуг сім'ям у складних життєвих обставинах (СЖО) державними і недержавними надавачами соціальних послуг, думок та проблем батьків і дітей з сімей у СЖО в умовах воєнного стану в районах можливих бойових дій. Вони включають визначення того, що існує і реально працює в таких умовах для поліпшення стану сімей у СЖО, що можна зробити для поліпшення стану сімей у СЖО в умовах обмежених ресурсів допомоги і нестачі фахівців, збільшення сімей у СЖО в прифронтових громадах, поєднанні соціальної роботи і соціальних послуг з гуманітарною допомогою, взаємодії на рівні громад різних надавачів соціальних послуг і допомоги. Практичний poradnik розроблено на основі участі батьків з сімей у СЖО, дітей, фахівців громад Харківської області на тренінгах у форматі світового кафе, результати цих напрацювань узагальнено і наведено з рекомендаціями щодо того, як їх впровадити на основі досвіду інших громад, чинного законодавства, прикладів вирішення подібних проблем в інших регіонах. Poradnik буде корисним для фахівців з соціальної роботи, керівників установ та організацій соціальної та гуманітарної сфери, здобувачів освіти соціономічної сфери, викладачів соціальної роботи закладів вищої освіти тощо.

УДК 364.4:364.65-058.56

© авторський колектив, 2026

© ДЗ «Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка», 2026

ЗМІСТ

Вступ.....	4
1. Стан надання соціальних послуг сім'ям у складних життєвих обставинах (СЖО) в громадах Харківської області.....	5
2. Світове кафе як метод вироблення рекомендацій щодо покращення стану сімей у СЖО.....	14
3. Рекомендації щодо різних категорій сімей у СЖО	
3.1. Світове кафе 1 «Як вдосконалити соціальні послуги сім'ям у складних життєвих обставинах у нашій громаді?».....	16
3.2. Світове кафе 2. «Як вдосконалити соціальні послуги сім'ям з дітьми з ООП у нашій громаді.....	36
3.3. Світове кафе 3. «Як вдосконалити соціальну профілактику в роботі з сім'ями, в т.ч. у СЖО».....	57
3.4. Світове кафе 4. «Як вдосконалити запобігання і протидію ГЗН, домашньому насильству, жорстокому поводженню з дітьми в родині в вашій громаді».....	71
3.5. Світове кафе 5 «Як вдосконалити психосоціальну підтримку сім'ям з дітьми, які перебувають у СЖО або є уразливими до СЖО, у нашій громаді?».....	95
3.6. Світове кафе 6 «Як вдосконалити формування життєстійкості і стресостійкості в сім'ях у СЖО в нашій громаді в війну».....	109
3.7. Світове кафе 7 «Як вдосконалити соціальні послуги для ВПО у СЖО в нашій громаді в війну в громадах.....	121
3.8. Світове кафе 8 «Як вдосконалити соціальні послуги для ВПО у СЖО в нашій громаді в війну в Богодухівській та Валківській громадах.....	133
3.9. Світове кафе 9. «Вдосконалення надання соціальних послуг сім'ям у СЖО, зокрема, через запобігання вживанню психоактивних речовин та протидію цьому явищу серед дітей».....	141
Висновки і рекомендації.....	154
Додатки.....	155
Відомості про авторів.....	166

ВСТУП

Питання поліпшення стану сімей у складних життєвих обставинах (СЖО) в умовах воєнного стану, війни, масового переміщення населення, значних втрат (смерть близьких, втрата житла, майна, роботи, здоров'я, соціального середовища, інфраструктури, професійних і соціальних зв'язків, ролі в родині, статусу тощо) є надзвичайно нагальним і актуальним у контексті допомоги сім'ям і забезпечення реалізації прав людини, прав родини. **Складні життєві обставини** – це обставини, що негативно впливають на життя, стан здоров'я та розвиток особи, функціонування сім'ї, які особа/сім'я не може подолати самотійно (ст. 1 Закону України «Про соціальні послуги»). Також у зазначеному вище Законі названі чинники, які можуть зумовити складні життєві обставини. Чинники складних життєвих обставин перелічені і в інших нормативно-правових актах, а саме: Постанова Кабінету Міністрів України від 01 червня 2020 року № 587 «Про організацію надання соціальних послуг», Постанова Кабінету міністрів України від 01 червня 2020 року № 585 «Про забезпечення соціального захисту дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах». Ці обставини спричиняють зростання потреб сімей у сторонній підтримці щодо подолання сімейної чи особистої кризи за допомогою не лише гуманітарній допомозі, а й соціальних послуг, які вирішують багато проблем на основі компетентнісного, сімейно орієнтованого, інтегрованого, комплексного, травма-інформованого, культурно чутливого, гендерно чутливого, екологічного, дитиноцентричного підходів, допомоги для самодопомоги і кризового втручання. При цьому фахівців із соціальної роботи у громадах сьогодні не вистачає, особливо в районах бойових дій і можливих бойових дій, на деокупованих територіях. Тому виникає питання координації всіх фахівців і ресурсів громади щодо сімей у СЖО, пошуку нових шляхів поліпшення їхнього стану на цій основі.

Запропоновані рекомендації є результатом напрацювань в громадах Харківської області пропозицій щодо покращення стану сімей у СЖО в умовах воєнного стану і обмежених ресурсів, пошуку шляхів впровадження цих напрацювань в інших громадах області й України. Результати представлені у вигляді як переліку рекомендацій, так і у вигляді переліку джерел, де зібрані приклади впровадження таких рекомендацій по Україні. Порадник буде корисним для фахівців, які працюють із сім'ями у СЖО в громадах, здобувачів освіти, викладачів соціальної роботи.

1. СТАН НАДАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ СІМ'ЯМ У СКЛАДНИХ ЖИТТЄВИХ ОБСТАВИНАХ (СЖО) В ГРОМАДАХ ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

В умовах становлення незалежної соціальної й демократичної держави в Україні, формування ринкових відносин, загострення суспільних суперечностей, гуманітарної кризи внаслідок війни зростає роль сім'ї як чинника виживання, захисту і розвитку кожної людини, не лише дитини, її соціалізації. Сім'я пом'якшує кризу суспільства та кожної людини завдяки підтримці та родинним зв'язкам. У міжнародних документах сім'ю визнано основним середовищем і природним осередком суспільства, «колискою демократії». Вона є і найсильнішим, найвпливовішим фактором соціалізації дитини, особливо в умовах війни, дистанційного освітнього середовища для дитини. Проте в сучасних умовах сім'я переживає кризу, яку не завжди може сама розв'язати, нікого з нас, окрім військових, не вчили жити, вчитися, працювати, будувати сімейні стосунки тощо в умовах війни. Про посилення уваги держави до проблем сім'ї свідчать підписана Україною в 1999 р. Конвенція про права дитини, де визнано право дитини на виховання і догляд у сім'ї, численні рішення на рівні держави щодо підтримки сім'ї в мирний час. Пріоритетними напрямками державної сімейної політики проголошено захист прав сім'ї, її членів. Але в умовах війни кількість сімей, які потребують допомоги внаслідок складних життєвих обставин, зросла через внутрішнє переміщення, важкохворих і інвалідів, дистантність сімей, часткову міграцію членів родини за кордон, через зміну місця проживання, звичного середовища, побуту, різноманітні втрати – членів родини, житла, роботи, середовища, інфраструктури, що посилюється постійним стресом внаслідок війни, проблемами ментального здоров'я, руйнуванням інфраструктури, відсутністю доступу до належних умов життя, світла, води, відсутністю безпеки на території всієї країни. Сім'я може бути ресурсом для членів родини, якщо вона нормально функціонує або розвивається. У кризі або складних життєвих обставинах вона сама потребує підтримки і допомоги, оскільки всі негаразди й кризи суспільства відбиваються на кожній родині. Війна сьогодні ж торкається кожної родини в Україні.

Зазначимо, що сім'я є особливою соціальною групою зі своїми власними цінностями, соціальним інститутом з правами та обов'язками в суспільстві, первинним колективом із розподілом влади та відповідальності, особливою соціальною системою із родинними зв'язками, які ніде, крім сім'ї більше не існують – батьківсько-дитячими, подружніми, братерсько-сестринськими. Сім'я розвивається та соціалізується під впливом різних факторів, може виступати об'єктом та суб'єктом соціалізації. Механізмами соціалізації сім'ї є адаптація та уособлення (набуття автономності). Наслідком успішної соціалізації сім'ї є її розвиток як основа благополуччя [1]. Таким чином, треба говорити про формування суб'єктності сімей як основи їхнього нормального функціонування і розвитку і ресурсу для всіх їхніх членів. Тому сім'я потрібна допомога в

адаптації до нових умов і набуттю автономності в нових умовах життя, коли вона сама спроможна долати свої проблеми.

Але 24 лютого 2022 року в Україні було введено воєнний стан у зв'язку з повномасштабним вторгненням росії. З цього часу на території України відбуваються бойові дії. Бойові дії – це одне з найглибших випробувань, яке може пережити держава та її населення. Вплив військових дій виходить далеко за межі фронту, охоплюючи всі сфери життя цивільного населення. Ці події сильно і часто безповоротно змінюють повсякденну реальність мільйонів людей: руйнування будинків та інфраструктури, позбавлення доступу до широкого спектра послуг, розірвання соціальних зв'язків, втрата рідних та близьких, все це створює постійну загрозу життю і здоров'ю. Найуразливішими в цей час стали родини з дітьми, особи з інвалідністю, люди похилого віку та всі, хто опинився в складних життєвих обставинах.

З початком повномасштабного вторгнення Харківська область стала однією з областей, які зазнали значних руйнувань та втрат і значна частина території була окупована російськими військами. Ці події спричинили зростання попиту серед мешканців громад на соціальні послуги та підтримку з боку держави. Це, своєю чергою, істотно вплинуло на систему надання соціальних послуг. Мільйони громадян стали внутрішньо переміщеними особами (ВПО), значна частина населення постраждала фізично, психологічно та економічно. Система соціального захисту опинилася під значним навантаженням і потребує адаптації до нових реалій.

З кожним наступним роком повномасштабного вторгнення збільшується кількість отримувачів соціальних послуг. Такі висновки можна зробити, аналізуючи кількісні показники отримувачів соціальних послуг у Харківській області:

2022 рік – 70,0 тис.

2023 рік – 130,0 тис.

2024 рік – 169,4 тис.

І півріччя 2025 року – 112,4 тис.

Аналізуючи ці дані, можна зробити висновок, що на кінець 2025 року загальна кількість отримувачів соціальних послуг може перевищити 200,0 тис.

Внаслідок такого збільшення потреб у соціальних послугах у Харківській області у 2024 році було започатковано навчання для працівників БФ «Волонтери: дорослі – дітям», працівників громад, які опікуються сім'ями з дітьми у СЖО на тему покращення надання соціальних послуг сім'ям з дітьми, де взяли участь фахівці 19 громад, а саме: Балаклійська, Близнюківська, Богодухівська, Валківська, Височанська, Зміївська, Ізюмська, Кегичівська, Красноградська, Краснокутська, Лозівська, Люботинська, Мереп'янська, Наталинська, Первомайська, Пісочинська, Старовірівська, Чугуївська та Шевченківська.

На основі аналізу показників надання соціальних послуг сім'ям в цих громадах визначено, що кількість осіб, охоплених соціальними послугами, становить понад 35,0 тис. і загалом надано майже 800,0 тис. соціальних послуг.

І кількість отримувачів соціальних послуг та відповідно кількість наданих соціальних послуг щомісяця збільшується.

Кількість отримувачів соціальних послуг, відповідно до зазначених категорій, та їх відсоток від загальної кількості та кількість соціальних послуг можна розглянути у таблиці 1.

Таблиця 1

Кількісні показники отримувачів соціальних послуг та відповідно наданих соціальних послуг

Кількість сімей/осіб, які Кількість наданих соціальних звертаються для отримання соціальних послуг (із загальної кількості 800,0 послуг (із загальної кількості 35,0 тис.) тис.)

Постраждали від стихійного лиха, катастрофи, бойових дій, терористичного акту, збройного конфлікту, тимчасової окупації (у т.ч. внутрішньо переміщені сім'ї/особи), сім'ї військовослужбовців, сім'ї ветеранів війни, сім'ї загиблих (померлих) захисників і захисниць України, військовослужбовці, які перебували в полоні)

5,0 тис. або 14 %

80,0 тис.

Особи з інвалідністю та сім'ї, де один чи кілька членів є особою з інвалідністю (повнолітні та неповнолітні особи)

4,7 тис. або 13 %

107,5 тис.

Сім'ї ромської національності

0,7 тис. або 2 %

Постраждали від жорстокого поводження та насильства (повнолітні та неповнолітні особи)

0,6 тис. або 1,7 %

2,7 тис.

Сімейні форми виховання

0,6 тис. або 1,7 %

10,0 тис.

З-поміж всіх отримувачів соціальних послуг 20,6 тис. перебувають у складних життєвих обставинах і потребують комплексного та інших підходів у наданні широкого спектру соціальних послуг. Серед загальної кількості сімей/осіб, які перебувають у складних життєвих обставинах – 4,4 тис. це діти до 18 років.

Збільшення попиту на соціальні послуги спричиняє збільшення навантаження на працівників надавачів соціальних послуг, які, своєю чергою, також є постраждалими від воєнних дій та потребують підтримки та допомоги. Велика кількість працівників соціальної сфери наразі працює за принципом «рівний-рівному», бо мають такі ж потреби як і отримувачі соціальних послуг.

Потреби сімей з дітьми та осіб, які перебувають у складних життєвих обставинах (СЖО) наразі можна умовно об'єднати у шість основних груп на основі оцінювання потреб в послугах в цих сім'ях:

1. *Безпека та задоволення базових потреб:*

- житло – багато людей змушені були залишити свої домівки, через активні бойові дії, постійні обстріли чи руйнування і потребували тимчасового або постійного житла;

- їжа, вода, одяг – гуманітарна допомога стає критично важливою для, бо, рятуючи своє життя і життя своїх дітей, інколи люди не мали змоги забирати речі з собою;

- медичні послуги – лікування поранень, доступ до ліків, вакцинація, допомога людям з хронічними захворюваннями, загострення хронічних хвороб, поява нових критичних захворювань.

2. Психологічна підтримка:

- травматичний стрес – постраждалі від бойових дій, втрати рідних чи дому мають потребу в психологічній реабілітації;

- психологічна допомога дітям – діти особливо вразливі до психоемоційних травм та потребують швидких психологічних інтервенцій;

- підтримка військових та ветеранів – після повернення із зони бойових дій виникає потреба у тривалому психологічному супроводі та підтримці.

3. Соціальна інтеграція:

- допомога внутрішньо переміщеним особам – адаптація до нового місця проживання, пошук роботи, отримання чи продовження отримання різних послуг відповідно до індивідуальних потреб;

- соціальний супровід – людей з інвалідністю, осіб похилого віку та інших категорій з-поміж вразливих груп населення;

- повернення до мирного життя – ресоціалізація, відновлення трудових навичок, підтримка сімей, які постраждали.

4. Правова допомога:

- юридичний супровід – вирішення питань щодо втрати майна, зміни статусу, доступу до соціальних пільг та гарантій, поновлення документів тощо;

- захист прав – допомога у випадках насильства, порушення прав людини, дискримінації, жорстокого поводження.

5. Освіта і зайнятість:

- доступ до освітніх послуг – особливо для дітей у зонах бойових дій та внутрішньо переміщених осіб, на деокупованих територіях;

- професійна перепідготовка – допомога в пошуку нової роботи або зміни професії;

- підтримка самозайнятих осіб – мікрокредити, консультації, допомога у відновленні чи побудові нового бізнесу.

6. Реабілітаційні послуги:

- медико-соціальна реабілітація – особливо для поранених осіб, людей з інвалідністю, маломобільних груп населення, дітей та осіб похилого віку;

– соціальна підтримка для дітей, які залишилися без батьківського піклування – створення нових прийомних сімей, дитячих будинків сімейного типу, родин патронатних вихователів, їх підтримка у сталому існуванні.

Останнім часом спостерігається зростання кількості запитів від керівників установ надавачів соціальних послуг, щодо необхідності організації психоемоційної підтримки для фахівців, що працюють у громадах. Особливо гостро ця проблема проявляється в населених пунктах, розташованих поблизу лінії активних бойових дій. Постійна загроза обстрілів, нестабільна безпекова ситуація та загальний стан тривоги спричиняють високий рівень психологічного навантаження на працівників соціальної сфери.

Крім того, багато кваліфікованих фахівців були змушені залишити свої місця роботи через евакуацію, втрату житла або потребу у безпечніших умовах проживання для себе та своїх родин. У результаті в громадах, що залишилися без частини кадрового ресурсу, навантаження на тих спеціалістів, які продовжують виконувати свої обов'язки, суттєво зросло. Відповідні фахівці змушені обслуговувати більшу кількість отримувачів послуг, працювати в екстремальних умовах та часто без належної підтримки чи ресурсів.

Усе це призводить до емоційного вигорання, зниження професійної мотивації та ризику зменшення якості надання соціальних послуг. Відтак, потреба у системній психоемоційній підтримці персоналу в таких умовах є нагальною та критично важливою для збереження ефективності соціальної сфери на місцях.

Задля підтримки ментального здоров'я та профілактики емоційного та професійного вигорання спеціалістів є потреба в організації супервізій, як допомоги у вирішенні професійних питань у роботі з «важкими» кейсами.

Покажемо різницю в запитах надавачів соціальних послуг з 2021 по 2025 роки:

2021 рік

- робота у межах чинного законодавства з особами, які відмовляються у наданні соціальних послуг;
- відсутність документів, що засвідчують особу та вирішення подальшого питання щодо надання соціальних послуг;
- порядок здійснення оцінювання потреб особи у соціальних послугах;
- шляхи вирішення конфліктних ситуацій між отримувачем та надавачем соціальних послуг;
- відсутність місця проживання з новонародженими дітьми та подальші дії фахівців із соціальної роботи щодо пошуку тимчасового місця проживання;
- стимулювання отримувачів соціальних послуг до співпраці та їх заохочення до дій для покращення власного життя;
- ведення документації отримувачів соціальних послуг;
- ведення процесу супервізії в соціальній роботі (запит керівників);

- підвищення мотивації соціальних працівників (запит керівників);
- профілактика професійного та емоційного вигорання (запит керівників).

2022 рік (запити протягом січня-лютого місяця)

- підтримка дітей з інвалідністю;
- підтримка родин, де один з батьків є особою з інвалідністю чи має хронічні хвороби;
- робота з родинами щодо належного виконання батьками своїх батьківських обов'язків;
- профілактика професійного та емоційного вигорання (запит керівників).

2023 рік

Низка установ надавачів соціальних послуг протягом 2022 року була під окупацією, є випадки частково зруйнованих будівель надавачів соціальних послуг та знищення документації:

- ведення облікової документації працівниками надавачів соціальних послуг;
- шляхи роботи з отримувачами соціальних послуг у разі їх відмови у співпраці;
- робота з особами похилого віку та особами з інвалідністю, коли їхні законні представники виїхали за кордон;
- тимчасові притулки для недієздатних осіб, які залишились на самоті;
- підтримка осіб, постраждалих від домашнього насильства;
- соціальний супровід сімей опікунів/піклувальників;
- особливості влаштування дітей у прийомні сім'ї, дитячі будинки сімейного типу в умовах воєнного стану;
- досвід організації та надання соціальних послуг в умовах воєнного стану;
- антистрес-терапія для працівників надавачів соціальних послуг;
- алгоритми роботи з ВПО щодо адаптації та соціалізації на новому місці проживання;
- перший візит до родини фахівця із соціальної роботи;
- поінформованість населення щодо заходів, що становлять зміст соціальних послуг, часу їх виконання, обсягів.

2024 рік

- соціальний супровід для військових та членів їх сімей;
- соціальна послуга кризового та екстреного втручання;

- дотримання стандартів надання соціальних послуг для новоприйнятих працівників надавачів соціальних послуг;
- соціальні послуги інформування та консультування;
- надання соціальних послуг сім'ям (особам), які перебувають у складних життєвих обставинах в умовах воєнного стану;
- концепція хвороби хімічної та нехімічної залежності, профілактика серед отримувачів соціальних послуг;
- соціальна адаптація ветеранів війни та членів їхніх сімей;
- підтримка приватного сектору з питань ведення соціальної роботи та надання соціальних послуг.

2025 рік

- зловживання батьками алкогольними напоями;
- робота з випадками психологічного насильства;
- низький виховний потенціал батьків, виховання у дітей моральних та етичних норм життєдіяльності;
- алгоритм роботи під час реалізації Програми для кривдника;
- особливості роботи фахівця із супроводу ветеранів війни та демобілізованих осіб щодо здійснення заходів з підтримки;
- надання соціальних послуг військовослужбовцям та членам їх сімей;
- надання першої психологічної допомоги;
- соціальна послуга медіація;
- цифровізація оформлення та надання соціальних послуг особам, які постраждали від насильства, та особам, які перебувають у складних життєвих обставинах;
- організація супервізій в ЦСС/ЦНСП;
- особливості надання соціальних послуг екстрено (кризово) в умовах надзвичайного або воєнного стану;
- обов'язковість надання соціальних послуг родинам з дітьми, без згоди батьків.

Таким чином, бачимо різкі зміни в змісті соціальних послуг від чисто сімейних проблем, типових проблем розвитку сім'ї, проблем, пов'язаних з кризами окремих членів родини до проблем, як викликані війною, її наслідками, впливом її на сімейні стосунки й виховання і розвиток дітей, збільшення насильства в родині і кризового та екстреного втручання. Тобто маємо значне погіршення стану сімей внаслідок війни в Харківській області та потребу в соціальних послугах, які допомагають як вирішувати типові проблеми розвитку родин, так і проблем кризи сімей внаслідок війни одночасно. Також бачимо великі проблеми персоналу соціальної сфери в роботі з такими сім'ями внаслідок перевантаження, впливу війни на них самих,

відсутності компетентностей працювати в умовах війни, відсутності підготовленого персоналу для роботи з сім'ями в війну, нестачу людей і проблеми їх психосоціальної підтримки.

Зазначимо, що соціальні послуги відповідно до чинного законодавства в Україні повинні надаватися лише тими надавачами, які зареєстровані в Реєстрі надавачів і отримувачів соціальних послуг, відповідно до Державного стандарту надання соціальних послуг.

Законом визначено, що кожна соціальна послуга має свій державний стандарт, який затверджується Міністерством соціальної політики. Наведемо вимоги до їх надання через гіперпосилання:

[Догляд вдома](#)

[Денний догляд](#)

[Соціальна адаптація](#)

[Соціальна інтеграція, реінтеграція](#)

[Надання притулку](#)

[Екстренне \(кризове\) втручання](#)

[Консультування](#)

[Представництво інтересів](#)

[Посередництво](#)

[Соціальна медіація](#)

[Соціальна профілактика](#)

[Стационарний догляд за особами, які втратили здатність до самообслуговування чи не набули такої здатності](#)

[Паліативний догляд](#)

[Соціальна інтеграція випускників інтернатних закладів \(установ\)](#)

[Підтримане проживання осіб похилого віку та осіб з інвалідністю](#)

[Супровід сімей, у яких виховуються діти-сироти і діти, позбавлені батьківського піклування](#)

[Супровід при працевлаштуванні та на робочому місці](#)

[Супровід сімей \(осіб\), які перебувають у складних життєвих обставинах](#)

[Соціальна реабілітація осіб з інтелектуальними та психічними розладами](#)

[Соціально-психологічна реабілітація осіб із залежністю від наркотичних засобів чи психотропних речовин](#)

[Тимчасовий відпочинок для батьків або осіб, які їх замінюють, що здійснюють догляд за дітьми з інвалідністю](#)

[Натуральна допомога](#)

[Догляд та виховання дітей в умовах, наближених до сімейних](#)

[Переклад жестовою мовою](#)

[Супровід під час інклюзивного навчання.](#)

Усі державні стандарти соціальних послуг мають облікові документи. Тому рекомендуємо ознайомитися зі збіркою документів «Державні стандарти соціальних послуг» де включено 16 Державних стандартів надання соціальних послуг, які впроваджено в Україні з 2013 року [2].

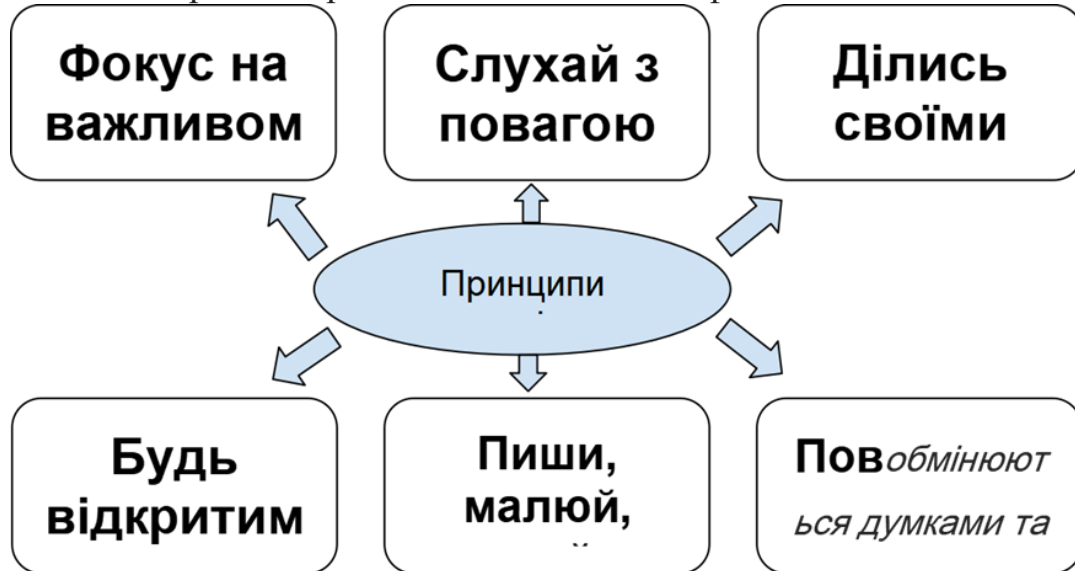
Список використаних джерел:

1. Трубавіна І. М. Теоретико-методичні основи соціально-педагогічної роботи з сім'єю : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.05. Луганськ, 2009. 46 с.
2. Державні стандарти соціальних послуг: збірка документів / Упорядник І.Б. Іванова / За заг. редакцією І. В. Маслянікової. Київ : Університет «Україна», 2023, 475 с. URL: <https://lib.uu.ua/wp-content/uploads/2024/03/derzhavni-standarty-sots.posluh.pdf> (дата звернення 22.08.2025).

2. Світове кафе як метод вироблення рекомендацій щодо покращення стану сімей у СЖО.

Метод «Світового кафе» – це метод групової роботи, спрямований на обговорення та генерування ідей у невимушеній атмосфері, схожій на кафе. Учасники пересідають за різні столики, обмінюються думками та фіксують результати на паперових аркушах-скатертинах, сприяючи відкритому та невимушеному обговоренню.

Наведімо правила проведення Світового кафе:

Малюнок 2.1 Правила проведення Світового кафе

Світове кафе має певні етапи проведення, які наведено нижче.

Малюнок 2.2. Етапи проведення світового кафе.

Ми проводили тренінги у форматі світового кафе на базі згаданих у параграфі 1 цих рекомендацій громад Харківської області. Їхня тематика

стосувалася покращення стану сімей у СЖО через поліпшення надання соціальних послуг. До кожного кафе добирали різні категорії учасників: ВПО, з дітьми з ООП, малозабезпечені, особи, які вживають психоактивні речовини тощо. Учасники кафе аналізували, що вже є в громаді, що працює, що можна поліпшити, хто буде це робити, може стати партнером у роботі тощо. Окремо проводили зустрічі з фахівцями та з батьками дітей у СЖО – що такі родини пропонують для поліпшення свого стану, яка допомога їм потрібна. І окремо ще працювала локація психолога з дітьми з цих сімей, з'ясовували, чого діти хочуть для себе і своєї родини щоб почуватися щасливими в умовах війни і СЖО. Потім результати обговорень в кафе презентували на загальній аудиторії, доповнювали думками і ідеями, складали спільне уявлення про можливі зміни і рішення, погоджували всі вироблені рішення і з'ясовували, чи співпадають соціальні послуги із запитами дітей та батьків. Таким чином, отримували набір рішень для вирішення проблеми в конкретній громаді. Результати цих напрацювань наведено в наступних параграфах.

Список використаних джерел:

1. Браун Х. Світове кафе. Формування майбутнього через діалог, який має значення / Х. Браун, Д. Ісакс ; пер. з англ. Київ : Видавничий дім «КМ-Бук», 2019. 288 с.
2. Технологія «Світове кафе» в освітньому процесі та громадській діяльності : метод. рекомендації / уклад.: О. І. Коваленко, В. М. Петренко ; М-во освіти і науки України. Харків : Основа, 2021. 45 с.
3. Сидоренко Н. В. Фасилітація групових дискусій: застосування методики «Світового кафе» для вирішення локальних проблем громад. Український соціологічний журнал. 2023. № 2. С. 34–41.
4. Методичний інструментарій фасилітатора: метод «Світове кафе» (The World Cafe) : практ. порадник [Електронний ресурс] / ГО «Асоціація сприяння самоорганізації населення». Одеса, 2022. URL: samoorganizacia.org.ua (дата звернення: 17.05.2026).
5. The World Cafe Hospitality Suite: A Quick Reference Guide for Hosting World Cafe [Electronic resource] / Whole Systems Associates. 2015. URL: theworldcafe.com (accessed: 17.05.2026).
6. Steier F. The World Cafe as an Inquiry Method for Community-Based Research / F. Steier, J. Brown, J. Mesquita // International Journal of Qualitative Methods. 2019. Vol. 18. P. 1–10.

3.1. СВІТОВЕ КАФЕ 1

ТЕМА «ЯК ВДОСКОНАЛИТИ СОЦІАЛЬНІ ПОСЛУГИ СІМ'ЯМ У СКЛАДНИХ ЖИТТЄВИХ ОБСТАВИНАХ У НАШІЙ ГРОМАДІ?»

Мета заходу: Налагодити діалог між фахівцями, представниками громади, освітянами, медиками, батьками, соціальними службами та обговорити практичні ідеї для вдосконалення надання соціальних послуг родинам у СЖО.

Структура заходу (приблизно 2–2,5 години)

1. Вітальне слово (10 хв).

Оголошення теми та знайомство з учасниками.

Пояснення формату світового кафе та ролей (господар столу, учасники)

Демонстрація принципів (на фліпчарті або плакаті)

2. Раунди обговорень (3–4 раунди по 20 хв кожен)

Раунд 1: Що вже працює?

- *Які соціальні послуги вже надаються родинам у СЖО в нашій громаді?*

- *Що з цього реально допомагає родинам?*

Мета: виявити наявні сильні сторони та досвід, що надихає

Раунд 2: З якими труднощами стикаються родини у СЖО?

- *Що перешкоджає ефективному отриманню допомоги?*

- *Які системні бар'єри відчувають самі сім'ї та надавачі послуг?*

- *Чого не вистачає для якісного надання соціальних послуг?*

Мета: виявити «вузькі місця», точки болю, бар'єри в доступі

Раунд 3: Як ми можемо покращити надання послуг?

- *Які нові форми, сервіси, підходи, документи варто впровадити?*

- *Які послуги підтримки, допомоги і розвитку можна запропонувати в громаді?*

Мета: збір конкретних пропозицій та ідей покращення

Раунд 4: З ким і як реалізувати ідеї?

- *Яку роль можуть відігравати громада, освітяни, НУО та волонтери?*

Мета: окреслення потенційних партнерств та плану дій

3. Презентація результатів (30 хв)

- Кожен «господар столу» коротко (3–5 хв) представляє підсумки.

- Модератор узагальнює на фліпчарті ключові ідеї.

- Створення колективної мапи рішень.

4. Завершення і подяка (10 хв)

Підбиття підсумків. Подяка учасникам.

Питання світового кафе для сімей у СЖО:

1. Які труднощі ви відчуваєте сьогодні і що з наших соціальних послуг вам допомагає?

2. Що б ви хотіли покращити в наданні соціальних послуг Вам для виходу із СЖО?

3. Чого б ви хотіли навчитися зараз для подолання СЖО і розвитку вашої родини, її благополуччя?

Питання для дітей

1. Намалюйте на стікерах і наклейте на аркуш паперу себе як ви зараз живете.

2. Намалюйте, як би ви хотіли жити

3. Намалюйте, яких стосунків з батьками ви б хотіли.

Ідеї і рішення, які були напрацьовані:

Учасниками було напрацьовано багато рішень щодо проблеми вдосконалення надання соціальних послуг сім'ям у СЖО. Наведемо їх нижче.

Соціальні послуги, які вже успішно працюють та отримують сім'ї СЖО найчастіше, це:

- Соціальний супровід сімей СЖО (залучається, коли випадок складний).
- Консультування надається, коли надають тривалу підтримку родини СЖО.
- Представництво інтересів (оформлення документів, допомога в суді, освітніх та медичних закладах).
- Адаптація, надається залежно від обставин, особливо це ВПО.
- Послуга життєстійкості (курс відповідальне батьківство).
- Кризове втручання.
- Проведення соціально профілактичної роботи з родинами СЖО.

Не всі навіть базові соціальні послуги є в цих громадах. Їх 19. Оцінювання потреб у соціальних послугах в громадах у війну може проводитися неповно, тому виникає питання чи враховано потреби сімей у СЖО в громадах в соціальних послугах. Причиною ненадання всіх навіть базових соціальних послуг є обмеженість ресурсів громади в фінансах, у підготовлених фахівцях, укриттях, ресурсах для роботи.

Ми з'ясовували з фахівцями, які соціальні послуги реально допомагають родинам. Більшість фахівців в усіх громадах відповіли так:

1. Соціальний супровід.
2. Інформування.
3. Консультування.
4. Представництво інтересів – покращення життєвих умов.
5. Адаптація – інтеграція ВПО в соціальне життя громади.

Ці дані збігаються з результатами нашого аналізу статистичних даних щодо сімей у СЖО (кабінетного дослідження). Зазначимо, що послуги інформування і консультування потрібні незалежно від ведення випадку, не лише тим, хто під соціальним супроводом, як це планує Мінсоцполітики, а всім, хто вже у СЖО або уразливий до СЖО.

Було вироблено такі **пропозиції** щодо поліпшення якості надання соціальних послуг

1. Видимість і доступність послуг: крім наявних у громаді комунікаційних каналів (дошки оголошень, сайти соціальних служб, сторінки у соціальних мережах, листівки, інформаційні плакати та ін. учасники

запропонували організувати навчання для волонтерів серед сімей/осіб СЖО за принципом «рівний-рівному», «свій серед своїх». Це потребує мотивації сімей та матеріального заохочення їх для такої роботи, навчання. Можливі мобільні бригади для виїздів командами за графіками у віддалені села для проведення не лише оцінки потреб і супроводу, але і профілактики СЖО, роботи з уразливими сім'ями, для формування позитивних моделей сімейного життя і виховання дітей, консультування фахівців.

2. Покращення якості та людяності послуг: проводити навчання для ФСР з елементами психології, щодо налагодження контакту з клієнтами та тренінги з індивідуального підходу, спілкування, запобігання конфліктам, маніпуляцій тощо.

3. Розширення послуг: що потрібно додати?

Рекомендації – працювати мультидисциплінарними й міждисциплінарними командами в складних випадках, організувати навчання побутовим, життєвим, соціальним компетентностям. Також треба навчати сім'ї суб'єктності, ухваленню рішень і відповідальності за них, а не споживацькій поведінці. Це життєва компетентність. Треба звернути увагу на соціально-педагогічні програми розвитку – батьківської компетентності, корекційні програми з кривдниками, навчання сімейній економіці, ненасильницького спілкування, адлерівській терапії тощо, які вчать іншій, позитивній моделі сімейного життя.

Що почати робити вже завтра?

- розпочати тренінги для батьків, як-от «Батьківство у радість», «Батьківство без стресу» – тренінги;
- висвітлення позитивних історій подолання сім'ями складних життєвих обставин – наприклад, як соціальну рекламу, у групах взаємопідтримки в центрах життєстійкості;
- проводити «ярмарки соціальних служб» з популяризації та інформування населення діяльності організацій, дотичних до роботи з сім'ями СЖО. Можливо, як виїзні заходи мобільної бригади;
- навчання для ФСР/ССД/освітян щодо індивідуального підходу з сім'ями у СЖО.
- Провести повноцінне оцінювання потреб у соціальних послугах в громадах.

Ми також досліджували, з якими труднощами стикаються родини, які перебувають у складних життєвих обставинах для отримання соціальних послуг?

За результатами всі учасники напрацювали наступне:

- відсутність очного навчання, а саме відвідування закладів освіти, через безпекову ситуацію в громадах та відсутність безпечних укриттів для дітей;

– відсутність можливості працевлаштування батьків, через постійну потребу бути вдома з дитиною (це стосується і родин з дітьми з інвалідністю, які потребують постійного догляду);

– залишення дітей без нагляду, коли батьки перебувають на роботі та не можуть контролювати навчання дітей та їх дозвілля;

– для освітян – неможливість очно бачити дитину, оцінити її стан та зовнішній вигляд, щоб у разі потреби реагувати та інформувати відповідні служби;

– наявність залежностей у батьків – алкогольної, наркотичної та інших;

– відсутність позитивного досвіду батьківства, стосунків та традиції сім'ї;

– відсутність у батьків мотивації до змін, дій та вчинків;

– відсутність стабільного інтернету та мобільного зв'язку;

– низьке матеріальне становище родин;

– відсутність робочих місць у віддалених та невеликих населених пунктах;

– високі соціальні виплати для окремих категорій, що спонукають батьків не працювати, а просто жити на ці виплати;

– низька фінансова грамотність;

– знецінення того що родинам надали благодійні фонди та інші громадські організації;

– недостатня обізнаність щодо видів допомоги і підтримки, які наявні в громаді.

В обговоренні важливих питань щодо покращення надання послуг родинам у СЖО Лозівської громади та їх підтримки взяли участь 10 осіб із родин у СЖО. Зокрема, ми запитували батьків: «Які труднощі ви відчуваєте сьогодні й що з наших соціальних послуг вам допомагає?» і були отримані такі відповіді: відсутність роботи, недостатньо коштів для задоволення всіх базових потреб дітей, родини, не вистачає вузькопрофільних фахівців у громаді (дитячий ортодонт, стоматолог, дитячий невролог, відсутність безоплатної послуги в громаді – «репетитор для дитини», яка має прогалини в знаннях з певних предметів. Отже, потрібний комплексний підхід до вирішення проблем сімей у СЖО, поєднання зусиль фахівців усіх сфер, які опікується сім'ями з дітьми, аби подолати труднощі сімей у СЖО.

Ми також виявляли, що зупиняє родини, які перебувають у складних життєвих обставинах, від звернення по отримання соціальних послуг?

– осуд;

– стигма;

– небажання контролю та нагляду з боку суб'єктів соціальної роботи;

- територіальна віддаленість населеного пункту від центру громади;
- відсутність транспортного сполучення на території громади;
- недостатня інформованість населення про наявні послуги в громаді;
- страх здаватися слабкими;
- визнання наявності проблеми та потреби в підтримці й допомозі;
- залежність батьків та інших осіб;
- відсутність позитивного сімейного та соціального досвіду;
- страх відмови;
- страх що заберуть дітей, а це тягне за собою припинення соціальних виплат і допомог;
- бюрократія в державних і комунальних установах;
- низький освітній рівень населення.

Ми також виявили системні проблеми в наданні соціальних послуг.

- кадровий дефіцит у соціальній сфері;
- низька заробітна плата працівників соціальної сфери;
- відсутність належного технічного забезпечення (малі кабінети, недостатність обладнання для кожного працівника, відсутність власного транспорту, відсутність дитячого куточка в приміщенні надавачів послуг і служби у справах дітей);
- відсутність системної державної політики щодо лікування залежностей у батьків: лише власного бажання батьків пройти лікування зазвичай недостатньо;
- наявність правових колізій у нормативно-правових документах: одні статті та пункти суперечать іншим;
- постійне внесення змін до норм законодавства, які на практиці виявляються неефективними та нереалістичними;
- відірваність норм законодавства від реалій сьогодення (для прикладу розглянуто порядок організації й надання соціальних послуг відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України від 01.06.2020 № 587, а саме самостійне звернення родин, які перебувають у складних життєвих обставинах, до органів соціального захисту населення. Особливо складно з родинами, де батьки неналежним чином виконують свої батьківські обов'язки/мають залежності та не бажають співпрацювати з надавачами соціальних послуг, службою у справах дітей;
- відсутність мобільних бригад, у складі яких були б представники всіх суб'єктів соціальної роботи відповідно до потреб конкретного випадку;
- відсутність належної взаємодії між суб'єктами соціальної роботи в громаді;

– високі соціальні виплати формують «споживацьке» ставлення до допомоги, тож такі родини не бажають самотійно розв’язувати проблеми, з якими стикаються;

– незахищеність соціальних працівників і ризику для їхньої безпеки під час виконання службових обов’язків;

– відсутність підтримки фахівців, а саме супервізії та інтервізії на робочих місцях.

Ми аналізували з фахівцями, як зробити допомогу якісною і гідною.

У межах цього питання обговорили, яких послуг бракує в громаді, з різних причин: чи то через відсутність кваліфікованих фахівців, чи через відсутність приміщення, чи через небажання визнавати наявну потребу; зазначили, чи вистачає підтримки фахівцям; запровадження нових форм і методів роботи з отримувачами послуг.

За результатами всі учасники напрацювали таке:

– підвищення мотивації отримувачів послуг – запровадження нових форм і методів роботи, удосконалення підходів до роботи з уразливими категоріями населення;

– підвищення поінформованості населення про соціальні та інші послуги й наявну в громаді підтримку, через засоби масової інформації, соціальні мережі тощо;

– налагодження міжвідомчої взаємодії шляхом розроблення та ухвалення локального документа громади, який регулюватиме питання міжвідомчої взаємодії в кожному конкретному випадку; ефективна робота координаційної ради не лише на папері; постійний обмін інформацією (щомісяця, щокварталу); робота комісії з питань захисту прав дитини з метою соціального захисту дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах;

– як проблему зазначено, що наше законодавство адаптовано до вимог органів контролю, а не до установ і закладів, які впроваджують ці норми;

– запровадження соціального транспорту в громаді;

– створення нових робочих місць;

– перегляд і збільшення заробітної плати працівників соціальної сфери;

– всебічна зайнятість дітей як у закладах освіти, так і в позашкільних закладах;

– під час надання допомоги та підтримки не виокремлювати окремі категорії сімей, дітей і батьків, забезпечити соціальну рівність для всіх;

– мотивація надавача послуг, це і збільшення заробітної плати, і поліпшення умов роботи, і захищеність і гарантії працівників, збільшення штатної чисельності та інші).

За результатами обговорення всі запрошені учасники сформували уявлення про громаду, у центрі якої стоїть родина з дитиною, яка без жодних

вагань і побоювань може звернутися за допомогою та підтримкою до компетентних органів.

Отже, потрібна робота з населенням на рівні громади – соціальна реклама, облаштування укриття для навчання дітей, забезпечення стабільного мобільного зв'язку, необхідного для освіти дітей, допомога батькам в працевлаштуванні й створення нових робочих місць у громадах, навчання батьків раціональному споживанню та сімейній економіці, інформування про можливі соціальні послуги в громадах.

Зазначимо, що документ про взаємодію деякі учасники не хочуть розробляти оскільки зміни до законодавства постійно вносяться і національний механізм реагування, а вносити кожного дня зміни в локальний документ вони не хочуть, не вистачає часу на паперову роботу. Однак думку про комплексну цільову програму підтримки сім'ї підтримали всі учасники. Вона теж показує взаємодію і ресурси, відповідальних в громаді. Тому рекомендовано все ж таки таку програму розробити.

Щодо перевірок. Чекаємо на стандарти якості надання соціальних послуг – це буде десь за пів року. Тоді можна буде говорити про ініціативи щодо змін у перевірках.

Під час надання допомоги у формі соціальних послуг враховується дохід родин. Можна говорити про ініціювання змін у законодавстві про безоплатні соціальні послуги для всіх категорій у СЖО та уразливих категорій, наприклад, догляд удома чи підтримане проживання для ВПО, ветеранів тощо.

Також потрібні центри соціалізації дітей у селах, куди можуть виїжджати й мобільні бригади, потрібні дитячі куточки в соціальних службах поки сім'ї отримують інформування тощо. Адже треба враховувати кожен можливість для соціалізації дитини й робити це фахово, бо діти, як ми побачили, не вміють гратися, спілкуватися, писати й малювати навіть в багатьох випадках.

Для подолання СЖО потрібна самозайнятість і навчання сімейній економіці родин у СЖО та уразливих. Але для цього потрібно ще навчити батьків писемності й читанню, бо деякі батьки у СЖО навіть цим не володіють.

Потрібне впровадження методики зміцнення сімей на основі сімейних цінностей в уразливі родини та родини у СЖО в роботі сімейних асистентів.

Важливо проводити обов'язкову супервізію в суб'єктах соціальної роботи з боку їх обласних методичних структур, які займаються методичною роботою і неформальною освітою соціальних працівників, допомогти їм з транспортом.

Важливо розробити положення про мобільні соціальні бригади для виїзду фахівців з соціальної роботи, мобільної бригади на місця проживання сімей для доступності соціальних послуг.

Треба ініціювати та проводити інтеграційні заходи в громадах для сімей у СЖО, уразливих сімей. Там буде і соціальна реклама, і представники влади, і заходи для дітей та батьків. Це цілий день зайнятості за графіком виїзду мобільних бригад.

Ми ставили батькам питання: «Що б ви хотіли покращити в наданні соціальних послуг вам для виходу із СЖО?». Тут батьки надали такі

пропозиції: допомогти із працевлаштуванням, отримати доступ до психологічної і юридичної підтримки, консультування з важливих витань, зробити доступнішою послугу «отримання державної допомоги в управлінні праці та соціального захисту населення», розширити перелік гуманітарної допомоги (підтримки). І ми просили сказати батьків «Чого б ви хотіли б зараз навчитися для подолання СЖО і розвитку вашої родини, її благополуччя?». Від батьків були отриманні такі варіанти відповідей: «опанувати нову професію, яка б приносила дохід», «спробую знайти роботу самостійно», «відвідаю центр зайнятості в пошуках вакансій», «їду до нарколога – хочу позбутися алкогольної залежності», «сама можу спробувати перестати кричати на власну дитину», «сама нічого не можу змінити – потрібна стороння допомога». Отже, бачимо усвідомлення проблем і необхідності їх подолання.

Найголовніше, чого було досягнуто під час проведення кафе, – це те, що ми допомогли батькам знайти в собі хоч щось одне хороше, що є для них ресурсним і підтримуючим. У кожного це було щось своє: діти, будинок, почуття гумору, тимчасові підробітки, віра в краще, город, домашнє господарство, робота. Батьки СЖО також мають мрії і їх мрії цілком реальні: повезти дітей на море, мати власний будинок, мати роботу, зробити ремонт, поїхати з дітьми на відпочинок, покращити здоров'я.

Пропозиції:

- Ініціювати реабілітацію для родин у СЖО Харківської області в мирних регіонах України, перенавчання батьків, допомогу з ремонтом житла, а також організувати виїзди вузькопрофільних фахівців у складі мобільних медичних бригад на місця.
- У Харківській області немає вузькопрофільних фахівців у складі мобільних медичних бригад. Соціальних бригад також немає. Доцільно об'єднати ці формати. Варто організувати обстеження стану здоров'я на місцях з оплатою аналізів, досліджень і консультацій відповідно до НСЗУ. Також слід ініціювати укладання декларацій із лікарями на місцях та забезпечити роботу фельдшерських пунктів у селах із телемедициною.

У цілому, виокремлюється кілька напрямків покращення надання соціальних послуг сім'ям у СЖО:

- організаційний – комплексно-цільова програма соціальної підтримки сім'ї, в реалізації оцінки потреб громади в соціальних послугах, розробці проєктів нормативних документів;
- мобільний – медичні, соціальні бригади;
- соціалізації дітей і розвитку їх інтересів;
- розвитку і соціально-педагогічного, економічного навчання батьків;
- охорони здоров'я через посилення фельдшерських пунктів у селах;
- соціального транспорту;
- інтеграційний і адаптаційний;
- психосоціальної підтримки дітей і дорослих;
- супервізійний для персоналу.

Ми думали, з ким і як реалізувати ідеї щодо покращення надання соціальних послуг сім'ям у СЖО в громаді»

Обговорювались питання, пов'язані із залученням партнерів до роботи з сім'ями, які перебувають у складних життєвих обставинах, пошуку нових партнерів, місця кожного із партнерів в такій роботі, об'єднання зусиль всіх партнерів для досягнення позитивного результату в роботі з вищезазначеними сім'ями та розробка плану дій на рівні громади.

Серед партнерів, що долучаються до роботи з сім'ями, які перебувають у складних життєвих обставинах, учасники світового кафе назвали:

- керівництво громади;
- службу у справах дітей;
- центр соціальних служб;
- відділ освіти + психологічна служба, заклади освіти ;
- поліція (ювенальна превенція + поліцейські офіцери громади);
- заклади охорони здоров'я;
- недержавні організації (зокрема БФ «БО «Волонтери: дорослі-дітям», ГО «Відповідальні громадяни», Help Point);
- структурний підрозділ з питань соціального захисту населення (відповідні відділ та управління в міських радах);
- відкриті освітні та цифрові простори для дітей;
- центри життєстійкості;
- інклюзивно-ресурсний центр;
- центр комплексної реабілітації для осіб з інвалідністю «Сяйво життя»;
- бюро правової допомоги;
- суд;
- служба пробації;
- виконавча служба;
- старости;
- центр зайнятості;
- кризовий центр для жінок, постраждалих від домашнього насильства;
- заклади культури, молоді та спорту.

До співпраці учасники запропонували залучати таких партнерів, як:

- мобільні бригади різного спрямування (у разі їх створення або відновлення роботи);
- місцеві депутати;
- представники бізнесу;

- батьки, які мають позитивний досвід подолання складних життєвих обставин;
- мешканці громади, які висловили бажання стати наставниками або менторами для сімей СЖО на волонтерських засадах;
- центри ментального здоров'я закладів охорони здоров'я;
- волонтери;
- нові недержавні організації та міжнародні донори;
- комунальні служби;
- голови ОСББ, інших об'єднань самоорганізації населення;
- патронатні вихователі.

Спільні дії партнерів

- Участь у тренінгах, семінарах з метою формування спільного бачення та розуміння в питаннях допомоги та підтримки сімей, які перебувають у складних життєвих обставинах.
- Максимально широке та доступне інформування про діяльність кожного із партнерів та спільні функції через: а) акумулювання інформації на офіційних сайтах («маршрути безпеки», картки перенаправлення за принципом «хто, куди, за якою допомогою може звернутись»); б) використання соціальних мереж як носіїв інформації.
- Розробка алгоритму дій для сімей, які перебувають у складних життєвих обставинах (з чого почати та як діяти в різних ситуаціях) та розміщення на різних інформаційних порталах.
- Розробка алгоритму швидкого реагування на різні випадки щодо підтримки сімей, які перебувають у складних життєвих обставинах (оперативний обмін інформацією – швидке реагування-перенаправлення).
- Створення муніципальної мобільної бригади різного спрямування (швидкого реагування, соціально-психологічної допомоги та підтримки, соціально-психологічної допомоги постраждалим від домашнього насильства та гендерно-зумовленого насильства) та забезпечення її фінансування коштом місцевого бюджету.
- Об'єднання зусиль психологів різних партнерів (створення неформального об'єднання) з метою мотивування батьків сімей, які перебувають у складних життєвих обставинах, до змін.
- Популяризація сімейних цінностей, ролі сім'ї у вихованні дітей, створення безпечного сімейного середовища через інформаційно-просвітницькі заходи, проведення тренінгів для батьків «Позитивне батьківство», «Батьківство в радість», «Батьківство без стресу» тощо.
- Формування серед партнерів мультидисциплінарного та сімейно орієнтованого підходу при роботі з сім'ями СЖО.

Ми також вивчали за допомогою психолога стан дітей, їх бажання мрії й очікування. Було виявлено потребу в Тиші, любові, батьках. Потрібна стресостійкість і життєстійкість дітям як основа соціалізації в умовах війни.

Рекомендації щодо вирішення проблем сімей у СЖО, зокрема, і через надання соціальних послуг і гуманітарної допомоги, залучення фахівців інших сфер

Потрібні окремі харчові набори для дітей з урахуванням їх запитів та потреб, визначення потреби в соціальному житті, навчання ментальному здоров'ю і психоемоційній підтримці, навчання життєвому вибору та формуванню життєвих перспектив і плануванню свого життя, навіть в умовах війни, навчання батьків дітей побутовим, життєвим, комунікативним і соціальним вмінням. Потрібне навчання батьків ненасильницькому спілкуванню, запобіганню домашньому насильству і протидії жорстокому поведінню з дітьми, комунікації вчителів і батьків, навчання батьківській компетентності. Потрібні центри соціалізації дітей і розвиток їх інтересів. Навіть через виїзні бригади. Потрібні заходи з національно-патріотичного виховання, що можна включити в інтеграційні заходи. Потрібне налагодження здорових соціальних зв'язків у громаді для батьків і дітей. Потрібно зміцнення батьківсько-дитячих стосунків.

Що можна зробити на рівні громади

- Розробка та прийняття місцевої програми підтримки сімей з дітьми.
- Створення «дитячого шелтеру» або кризової кімнати для дітей (заклади охорони здоров'я, центри соціальних служб, центри життєстійкості).
- Створення спільної бази (сайту) мультидисциплінарних команд на рівні громади, району, області (юридично захищеної та з обмеженим доступом лише для партнерів).
- Створення груп взаємодопомоги та взаємопідтримки для сімей СЖО за принципом «рівний-рівному».
- Створення робочої групи для розроблення локального порядку взаємодії різних суб'єктів при роботі з сім'ями, які перебувають у складних життєвих обставинах.
- Прийняття порядку взаємодії на рівні громади (базується на чинних нормативно-правових актах, але враховує особливості громади).
- Наближення соціальних послуг до сімей, які перебувають у складних життєвих обставинах (центр підтримки дітей та сімей як відділ центру соціальних служб, віддалені робочі місця фахівців із соціальної роботи в старостинських округах).
- Залучення до надання соціальних послуг, психологічної підтримки недержавного сектору через конкурс проєктів/програм на рівні громади.
- Формування чіткого алгоритму дій з розподілом повноважень та відповідальності для кожного з партнерів.

Також були надані такі пропозиції, які мають вирішуватись **на рівні держави**:

- Удосконалення нормативно-правових актів та приведення їх у відповідність до Законів України (особливо накази різних Міністерств).
- Створення нових робочих місць (дотації для громади).
- Призупинення виплат державних соціальної допомоги у разі відмови або небажання батьків сімей СЖО працювати.
- Розробка на рівні держави ефективної сімейної політики, спрямованої на популяризацію ролі сім'ї, сімейних цінностей

Джерела для впровадження ідей і рішень:

Нормативні документи:

Про затвердження Порядку визначення потреб населення адміністративно-територіальної одиниці у соціальних послугах. Наказ Мінсоцполітики України від 20.01.2014 № 28 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0253-14#Text>

Порядок міжвідомчої взаємодії з виявлення та організації надання соціальних послуг дітям та сім'ям, що належать до вразливих категорій населення, або перебувають у складних життєвих обставинах Заболотцівської територіальної громади. URL: <https://zabolotcivska-gromada.gov.ua/news/1645009784/> (дата звернення: 07.07.2025)

Національна соціальна сервісна служба – Позитивне батьківство. Національна соціальна сервісна служба України. URL: <https://nssu.gov.ua/news/pozytyvne-batkivstvo> (дата звернення: 09.07.2025).

«Батьківство без стресу»: надавачі послуги з формування життєстійкості пройшли тренінг з позитивного батьківства. Міністерство соціальної політики України – МСП. URL: [https://www.msp.gov.ua/press-center/news/"batkivstvo-bez-stresu":-nadavachi-posluhy-z-formuvannya-zhyttyestiykosti-proyshly-treninh-z-pozytyvnoho-batkivstva](https://www.msp.gov.ua/press-center/news/) (дата звернення: 09.07.2025).

Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами (Стамбульська конвенція). Офіційний вебпортал парламенту України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/994_001-11 (дата звернення: 14.07.2025).

Про запобігання та протидію домашньому насильству. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text> (дата звернення: 14.07.2025).

Про невідкладні заходи із запобігання та протидії домашньому насильству, насильству за ознакою статі, захисту прав осіб, які постраждали від такого насильства. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/398/2020#Text> (дата звернення: 14.07.2025).

Про затвердження Порядку взаємодії суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі. Офіційний вебпортал парламенту України. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/658-2018-п#Text> (дата звернення: 14.07.2025).

Про схвалення Концепції Державної соціальної програми запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі на період до 2025 року. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/728-2018-п#Text> (дата звернення: 14.07.2025).

Про затвердження плану невідкладних заходів із запобігання та протидії домашньому насильству, насильству за ознакою статі, захисту прав осіб, які постраждали від такого насильства. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-2021-п#n10> (дата звернення: 14.07.2025).

Про затвердження Типової програми для кривдників. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1222-18#Text> (дата звернення: 14.07.2025).

Комплексно-цільові програми «Соціальна підтримка сім'ї» у громаді з урахуванням ресурсів і можливостей громад:

Програма здійснення соціальної роботи з сім'ями та підтримки сімей, які опинились у складних життєвих обставинах на 2020 – 2022 роки. Березанська міська рада. URL: <https://surl.li/kfsydj> (дата звернення: 08.07.2025)

Порядок міжвідомчої взаємодії з виявлення та організації надання соціальних послуг дітям/особам/сім'ям Тернівської міської територіальної громади, які належать до вразливих категорій населення або перебувають у складних життєвих обставинах. Додаток до рішення виконавчого комітету Тернівської міської ради. URL <https://surli.cc/qevivr> (дата звернення: 09.07.2025)

Порядок міжвідомчої взаємодії з виявлення та організації надання допомоги дітям та сім'ям з дітьми, які перебувають у складних життєвих обставинах, на території Мукачівської міської територіальної громади. Додаток 1 до рішення виконавчого комітету Мукачівської міської ради. URL: <https://surli.cc/zwfcbn> (дата звернення: 09.07.2025)

Про затвердження Методичних рекомендацій щодо впровадження практики надання послуги раннього втручання для забезпечення розвитку дитини, збереження її здоров'я та життя. Наказ Міністерства соціальної політики України № 92 від 18.02.2021. URL: <https://surl.li/rdqmoz> (дата звернення: 09.07.2025)

Про затвердження Порядку міжвідомчої взаємодії з виявлення та організації надання соціальних послуг дітям та сім'ям, що належать до вразливих категорій населення або перебувають у складних життєвих обставинах Звягельської міської територіальної громади. Рішення Виконавчого комітету Звягельської міської ради № 1278 від 25.09.2024. URL: <https://surl.li/weseut> (дата звернення: 09.07.2025)

Про затвердження Порядку взаємодії виконавчих органів Хмельницької міської ради при розгляді питань про доцільність влаштування дитини на цілодобове перебування до закладу, який здійснює інституційний догляд і

виховання дітей. Рішення Виконавчого комітету Хмельницької міської ради від 2020 року. URL: <https://rada.ekhmilnyk.gov.ua/wp-content/uploads/2020/08/16.doc> (дата звернення: 09.07.2025)

Соціальні послуги окремим соціальним групам, які перебувають у складних життєвих обставинах, та порядок їх надання. Лиманська громада, Одеська область, Білгород-Дністровський район. Лиманська громада. URL: <https://surl.lu/iblbbb> (дата звернення: 09.07.2025).

Про затвердження Порядку взаємодії суб'єктів соціальної роботи Білокуракинської селищної громади щодо соціального захисту дітей. Рішення Виконавчого комітету Білокуракинської селищної громади. URL: <https://surl.li/spcrnb> (дата звернення: 09.07.2025).

Про затвердження Порядку міжвідомчої взаємодії з виявлення дітей/осіб/сімей Новоолександрівської територіальної громади, які належать до вразливих категорій або перебувають у складних життєвих обставинах та надання їм соціальних послуг. Рішення виконкому від 19 лютого 2025р. № 47. URL: <https://surl.lu/jxkghs> (дата звернення: 09.07.2025).

Про затвердження Порядку міжвідомчої взаємодії з виявлення та організації надання допомоги дітям і сім'ям, перебувають у складних життєвих обставинах, що проживають у Підгайцівській територіальній громаді. Рішення виконкому від 11 лютого 2025 р. № 4. URL: <https://surl.li/gfqxvg> (дата звернення: 09.07.2025).

Порядок міжвідомчої взаємодії суб'єктів виявлення та/або організації соціального захисту дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах, зокрема таких, що можуть загрожувати їхньому життю та здоров'ю, Менської міської територіальної громади. URL: <https://mena.cg.gov.ua/docs/18717/2024/07/2872660.pdf> (дата звернення: 09.07.2025).

Про затвердження «Порядку міжвідомчої взаємодії суб'єктів виявлення та/або організації соціального захисту дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах, у тому числі таких, що можуть загрожувати їх життю та здоров'ю на території Коростенської міської територіальної громади». Рішення Виконавчого комітету Коростенської міської ради Житомирської області від 20.09.2023 р. № 457. URL: <https://surl.li/klrxtn> (дата звернення: 09.07.2025).

Порядок міжвідомчої взаємодії суб'єктів, що забезпечують організацію і надання соціальних послуг у Гадяцькій міській територіальній громаді. Рішення Виконавчого комітету Гадяцької міської ради від 26.06.2025 р. № 357. URL: <https://hadiach-rada.gov.ua/news/1751462582/> (дата звернення: 09.07.2025).

Про організацію міжвідомчої взаємодії з виявлення та організації надання допомоги дітям та сім'ям, які перебувають у складних життєвих обставинах, на території Львівської міської територіальної громади. Рішення Львівської міської ради № 1019 від 02.08.2024. URL: <https://surl.lt/vjrzcr> (дата звернення: 09.07.2025).

Про затвердження Порядку взаємодії суб'єктів соціальної роботи Сквирської міської ради щодо соціального захисту дітей. Проект рішення. 19.2.2021. URL: <https://surl.li/unsbv> (дата звернення: 09.07.2025).

Про затвердження Порядку міжвідомчої взаємодії з виявлення та організації надання допомоги дітям та сім'ям з дітьми, які перебувають у складних життєвих обставинах, у тому числі дітей, які постраждали від жорстокого поводження на території Сергіївської територіальної громади. Проект рішення Сергіївська сільська рада Миргородського району Полтавської області. 05.07.2024. URL: <https://surl.li/boohkd> (дата звернення: 09.07.2025).

Про затвердження Порядку міжвідомчої взаємодії з виявлення та організації надання соціальних послуг дітям/особам/сім'ям Слобожанської громади, які належать до вразливих категорій або перебувають у складних життєвих обставинах. Рішення Виконавчого комітету Слобожанської селищної рада Дніпровського району Дніпропетровської області. 28.03.2024. URL: <https://surl.li/idsoif> (дата звернення: 09.07.2025).

Про затвердження Порядку міжвідомчої взаємодії з виявлення та організації надання соціальних послуг дітям та сім'ям, що належать до вразливих категорій населення, або перебувають у складних життєвих обставинах Глибоцької територіальної громади. Рішення Виконавчого комітету Глибоцької селищної ради від 27 вересня 2024 року № 21/249. URL: <https://surl.li/bjdckm> (дата звернення: 09.07.2025).

Порядок міжвідомчої взаємодії з виявлення та організації надання соціальних послуг дітям та сім'ям, що належать до вразливих груп населення, або перебувають у складних життєвих обставинах Михайлівської територіальної громади. Затверджено Рішенням виконавчого комітету Михайлівської сільської ради Полтавського району Полтавської області від 19.03.2024 року № 66. URL: <https://surl.li/cc/edbtzw> (дата звернення: 09.07.2025).

Порядок про взаємодію суб'єктів соціальної роботи Піщанської територіальної громади з питань соціального захисту дітей/осіб. 2021. URL: <https://surl.li/vtwpbt> (дата звернення: 09.07.2025).

Про затвердження Порядку взаємодії суб'єктів соціальної роботи з питань виявлення в громаді вразливих категорій дітей та організації роботи щодо їх соціального захисту. Рішення Виконавчого комітету Горохівської міської ради Луцького району Волинської області від 29 травня 2024 року № 164. URL: <https://gorokhivrada.gov.ua/docs/1698093/> (дата звернення: 09.07.2025).

Порядок міжвідомчої взаємодії з виявлення та організації надання допомоги дітям та сім'ям з дітьми, які перебувають у складних життєвих обставинах, на території Бородянської селищної територіальної громади. Рішення Виконавчого комітету Бородянської селищної ради Бучанського району Київської області від 29 травня 2024 року № 164. URL: <https://surl.li/neavlw> (дата звернення: 09.07.2025).

Програми:

Програма підтримки сім'ї та забезпечення прав дітей «Щаслива родина – успішна країна» на 2020-2022 роки. Тетіївська міська рада. URL: <https://surli.li/viqsjw> (дата звернення: 09.07.2025).

Програма «Позитивне батьківство». Мамаївська громада. URL: <https://mamaivska-gromada.gov.ua/news/1697808704/> (дата звернення: 09.07.2025).

Програма навчання для батьків та опікунів «Позитивне батьківство». Діти в місті Запоріжжя. Програма навчання для батьків та опікунів «Позитивне батьківство». URL: <https://surli.lu/wvtsud> (дата звернення: 09.07.2025).

Програма для батьків та підлітків «Батьківство заради здоров'я протягом усього життя» (Parenting for Lifelong Health, PLH). URL: <https://surli.cc> Усвідомлене батьківство як умова повноцінного розвитку дитини : методичні матеріали для тренера / авт.-упор. : О.В. Безпалько, Т.Л. Лях, В.В. Молочний, Т.П. Цюман; під заг. ред. Г.М. Лактіонової. Київ : Наук. світ, 2003. 107 с. URL: <https://surli.cc/dntkgn> (дата звернення: 09.07.2025).

Програма для батьків та підлітків «Батьківство заради здоров'я протягом усього життя». Посібник для фасилітатора. Flourish. 2025. 152 с. URL: <https://surli.lu/peyjge> (дата звернення: 08.07.2025)

Формування відповідального батьківства. Програма підвищення кваліфікації для професійного розвитку фахівців із соціальної роботи відповідно до державної політики у галузі освіти та забезпечення якості освіти. Одеський політехнічний університет. URL: <https://op.edu.ua/en/servicecatalog/service/pidvkvsrvb> (дата звернення: 08.07.2025)

Програма запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі, забезпечення гендерної рівності та протидії торгівлі людьми на території Козелецької селищної ради на 2024-2025 роки. URL: <https://surli.li/dllqwd> (дата звернення: 09.07.2025).

Посібники:

Дацаківська О.Ю., Криницька І.П., Максименко К.М. Керівництво із впровадження соціальних послуг для сімей з дітьми в громадах. Частина 1. Соціальне планування та розвиток послуг. Посібник. Київ, 2021. 76 с. URL: <https://surli.li/sjickx>

Дацаківська О.Ю., Криницька І.П., Максименко К.М. Керівництво із впровадження соціальних послуг для сімей з дітьми в громадах. Частина 1. Соціальне планування та розвиток послуг. Збірка. Київ, 2021. 116 с. URL: <https://surli.cc/lbbbro>

Дацаківська О.Ю., Криницька І.П., Максименко К.М. Керівництво із впровадження соціальних послуг для сімей з дітьми в громадах. Частина 2. Ведення випадку та міжвідомча взаємодія. Посібник. Київ, 2021. 72 с. URL: <https://surli.li/qzprsd>

Дацаківська О.Ю., Криницька І.П., Максименко К.М. Керівництво із впровадження інтегрованих соціальних послуг для сімей з дітьми в громадах. Частина 2. Ведення випадку та міжвідомча взаємодія. Збірка додатків. Київ, 2021. 96 с. URL: <https://surli.li/qpuynu>

Посібник із визначення потреб населення об'єднаної територіальної громади у соціальних послугах : практичні рекомендації. *Радник*. Київ, 2019. 72 с. URL: <https://surl.li/cuvrmk>

Борисова А. Теоретична модель оцінки потреб громади в соціальних послугах. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Соціальна робота*. 1(5). 2019. С. 11-15. URL: <https://visnyk.soch.robota.knu.ua/index.php/journal/article/view/2>

Веретенко Т.Г., Зверева І.Д., Шевченко Н. Ю. Основи батьківської компетентності: методичний посібник. Київ, 2006. 137 с. URL: <https://surli.cc/zjzfyi> (дата звернення: 07.07.2025)

Лактіонова Г. М., Зверева І. Д. Батьківство в радість. Тренінговий курс з формування батьківської компетентності. Вид. 2-ге, перероб. та доповн. Київ : «Фенікс», 2009. 360 с. URL: <https://surl.lu/minubv> (дата звернення: 07.07.2025)

Мельник Л., Пуха К., Романюк Г., Строева Н., Янковець В. Батьківство без стресу: посібник для спеціалістів. Київ, 2022. 176 с. URL: <https://surli.cc/gyyahj> (дата звернення: 07.07.2025)

Усвідомлене батьківство як умова повноцінного розвитку дитини та підвищення виховного потенціалу громади: методичні матеріали до тренінгу / Упоряд.: І.В. Братусь та ін.; за заг. ред. Г.М. Лактіонової. Київ : Науковий світ, 2004. 86 с. URL: <https://surl.lu/feiajs> (дата звернення: 08.07.2025)

Корман О.А. Сімейні відносини та батьківство: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / за ред. Н.М. Чернухи. Київ : ДП «Вид. дім «Персонал», 2014. 184 с. URL: <https://surl.lu/wcbkdk> (дата звернення: 08.07.2025)

Кияниця З.П., Петрошко Ж.В. Соціальна робота з вразливими сім'ями та дітьми : посіб. у 2-х ч.; Ч. 1. Сучасні орієнтири та ключові технології. Київ : Обнова Компані, 2017. 256 с. URL: <https://surl.lu/fgperl> (дата звернення: 08.07.2025)

Соціальна робота з вразливими сім'ями та дітьми: посіб. у 2-х ч.; Ч. 2. Ознаки вразливості та специфіка підтримки сім'ї і дитини / А.В. Аносова, О.В. Безпалько, Т.П. Цюман та ін. / за заг. ред.: Т.В. Журавель, З.П. Кияниці. Київ : Обнова Компані, 2017. 352 с. URL: <https://surli.cc/vuozxa> (дата звернення: 08.07.2025)

Усвідомлене батьківство як умова повноцінного розвитку дитини : методичні матеріали для тренера / авт.-упор. : О.В. Безпалько, Т.Л. Лях, В.В. Молочний, Т.П. Цюман; під заг. ред. Г.М. Лактіонової. Київ : Наук. світ, 2003. 107 с. URL: <https://surli.cc/dntkgn> (дата звернення: 09.07.2025).

Посібник для шкіл батьківства. UNFPA Україна. URL: <https://surl.lu/vtdavt> (дата звернення: 09.07.2025).

Посібник для шкіл батьківства. UNFPA Україна. URL: <https://surl.lu/vtdavt.rprlcg> (дата звернення: 09.07.2025).

Я (практикую) СЕЕН. Посібник для батьківства: навч.-метод. посібник / Е. Міллер-Керес, О. Дегтярьова, Т. Дрожжина та ін.; за заг. ред. О. Елькіна, О. Марущенка, О. Масалітіної. Київ: Видавничий дім «Перше вересня», 2021. 60 с. URL: <https://surl.li/hvinqb> (date of access: 09.07.2025).

Я (практикую) СЕЕН. Посібник для роботи з батьківством: навч.-метод. посібник / О. Дегтярьова, Т. Дрожжина, Г. Калужна та ін.; за заг. ред. О.Елькіна, О. Марущенка, О. Масалітіної. Київ : Видавничий дім «Перше вересня», 2021. 64 с. URL: <https://surli.cc/qtbbou> (дата звернення: 08.07.2025)

«Вибір-5: poradnik для батьків» / під ред. Л. Рень. Чернігів: Десна Поліграф, 2022. 36 с. URL: <https://surl.li/kjrooj> (дата звернення: 09.07.2025).

Батьківство без гендерних стереотипів: посібник для ведучих тренерів. Центр гендерної культури. 2023. 68 с. URL: <https://surli.cc/tscgqm> (дата звернення: 08.07.2025)

Островська Н. Соціально-педагогічна діяльність територіальної громади з формування усвідомленого батьківства молоді. Київ : Ун-т «Україна», 2017. 184 с. URL: <https://surl.li/gosbrq> (дата звернення: 09.07.2025).

Корчак Я. Як любити дітей / упор. П.В. Вовк ; пер. з пол. В.В. Лисиця. Київ : Рад. школа, 1976. 158 с.

Вічалковська Н. К. Соціальна робота з внутрішньо переміщеними особами та особами без громадянства: робоча програма навчальної дисципліни підготовки бакалаврів галузі знань 231 Соціальна робота. Київський університет імені Б. Грінченка. Київ, 2022. 16 с. URL: <https://surli.cc/eveysy> (дата звернення: 07.07.2025)

Петрова С.О. Застосування методу ненасильницького спілкування в сфері соціальної роботи сучасної України. Соціальна робота і сучасність: теорія та практика професійного й особистісного розвитку соціального працівника : матеріали Десятої Міжнародної науково-практичної конференції (18 грудня 2020 року, м. Київ). Київ : Ліра-К, 2020. С. 172–175. URL: <https://ela.kpi.ua/handle/123456789/39807>

Путівник уповноважених осіб/відповідальних працівників місцевих органів влади та органів місцевого самоврядування у сфері запобігання та протидії домашньому насильству. Практичний посібник / за заг. ред. А.Б. Блага. Київ : ФОП Клименко, 2020. 104 с. URL: http://plsz.gov.ua/download/putivnuk_dom_nas.pdf (дата звернення: 09.07.2025)

Кочемировська О.О., Христова Г.О. Стандарти надання соціальних послуг особам, які постраждали від насильства в сім'ї: міжнародний досвід та рекомендації для України / Наук. ред. О. Кочемировська / Заг. ред С. Павлиш. Київ : Запоріжжя: Друкарський світ, 2011. 228 с. URL: <https://surl.lu/fraczj> (дата звернення: 09.07.2025).

«Будуємо майбутнє разом»: програма профілактики конфліктів та правопорушень серед учнівської молоді : навчально-методичний посібник / Л.В. Зуб, Т.Л. Лях, Л.А. Мельник та ін.; за ред. Т.В. Журавель, М.А. Снітко. Київ : ТОВ «Обнова компані», 2016. 298 с. URL: <https://surl.li/calmdv> (дата звернення: 08.07.2025)

Соціальна і корекційна робота з особами, які вчинили насильство в сім'ї : навч.-метод. посіб. : у 2 т. Т. 1. / кол. авт. : О.М. Бандурка, О.І. Бандурка, В.О. Брижик та ін.; за заг. ред. О.М. Бандурки, К.Б. Левченко, І.М. Трубавіної. Київ : Україна, 2013. 130 с.

Соціальна і корекційна робота з особами, які вчинили насильство в сім'ї : навч.-метод. посібник у двох томах. Том 2. / Кол. авт.: О.М. Бандурка, О.І. Бандурка, В.О. Брижик та ін.; за заг. ред. Бандурки О.М., Левченко К.Б., Трубавіної І.М. Харків : Права людини, 2013. 204 с.

Степанюк О., Мельниченко О. Методичний посібник для фахівців, які впроваджують типову програму для кривдників: теоретична частина. Київ, 2020. 316 с. URL: <https://inmol.org/metodychnyj-posibnyk-dlia-fakhivtsiv-iaki-vprovadzhuut-typovu-prohramu-dlia-kryvdnykiv/> (дата звернення: 14.07.2025)

Мустафаєв Г.Ю., Довгаль І.І. Методичний посібник для фахівців, які впроваджують корекційні програми для осіб, які вчинили насильство в сім'ї. Київ, 2011. 192 с. URL: <https://www.osce.org/files/f/documents/6/4/93318.pdf> (дата звернення: 14.07.2025)

Статті/Ресурси:

Визначення потреб громади. Таїровська селищна радатериторіальна громада. URL: <https://surl.lt/tgyrvh> (дата звернення: 11.07.2025)

Проводимо анкетування щодо визначення потреб населення громади у соціальних послугах. Володимир-Волинська міська територіальна громада. URL: <https://surl.li/fugydm> (дата звернення: 11.07.2025).

Визначення потреб населення у соціальних послугах / Карлівська міська громада. Карлівська міська громада. URL: <https://surl.li/uwmwdn> (дата звернення: 11.07.2025).

Андрій М. Соціальні послуги: визначення потреб. *Місцеве самоврядування*. № 11, Листопад, 2021. URL: <https://surli.cc/ooqaoh> (дата звернення: 11.07.2025).

Ресурси по позитивному батьківству. Unicef для кожної дитини. Всеукраїнський громадський центр «Волонтер». URL: <https://parents.nostress.org.ua/resourses> (дата звернення: 07.07.2025)

Позитивне батьківство – спосіб виховання, коли батьки ставлять на перше місце здорові стосунки з дітьми. вони не тільки навчають дисципліні, але й розвивають у дітей самостійність та повагу до інших. Гірська міська військова адміністрація. URL: <https://girska-gromada.gov.ua/news/1711352579/> (дата звернення: 09.07.2025).

Позитивне батьківство – створення сприятливого середовища для розвитку дитини. Psychologist. URL: <https://psychologist.com.ua/pozitivne-batkivstvo-stvorenniya-spriyatlivogo-seredovisha-dlya-rozvitku-ditini/> (дата звернення: 09.07.2025).

Брошура «Ресурси позитивного батьківства: як стабілізувати себе та попередити емоційне вигорання» – Спільнотека ЮНІСЕФ Україна. Спільнотека ЮНІСЕФ Україна. URL: <https://surli.cc/akjwuy> (дата звернення: 09.07.2025).

Усвідомлене батьківство. Український фонд «Благополуччя дітей». URL: <https://childfund.org.ua/publikatsii/usvidomlene-batkivstvo> (дата звернення: 09.07.2025).

Карітас Івано-Франківської Архїєпархїї проводить набір групи «Батьківство без стресу» – Івано-Франківська Архїєпархія УГКЦ. Івано-Франківська Архїєпархія УГКЦ. URL: <https://ugccif.org.ua/karitas-ivano-frankivskoi-arkhiieparkhii-provodyt-nabir-hrupy-batkivstvo-bez-stresu/> (дата звернення: 09.07.2025).

Вивчайте знаки. Дійте завчасно. CDC milestonesmatter original 2021. JPMA, inc. JPMA, Inc. WICShopper The WIC mobile application. URL: <https://ebtshopper.com/uk/cdc-milestonesmatter-original-2021/> (date of access: 09.07.2025).

Позитивне батьківство: про підхід у вихованні та як він впливає на розвиток дитини. Представництво Дит. фонду ООН (ЮНІСЕФ) в Україні, 2024. 15 с. URL: https://www.unicef.org/ukraine/media/44186/file/parenting_interactive.pdf.pdf (дата звернення: 09.07.2025).

Тренінги:

Тренінг для батьків – виховання та розвиток. Блог. Центр Персонального Розвитку. URL: <https://surl.li/guqtdh> (дата звернення: 09.07.2025).

Тренінг «Батьківство в радість». Партнерство кожній дитині. URL: http://www.p4ec.org.ua/ua/training/happy_parenting (дата звернення: 07.07.2025).

Форма попередньої реєстрації на Тренінг з захисту дітей – «Батьківство в радість». Гуманітарний фонд для України. URL: <https://surli.cc/lrpsrj> (дата звернення: 07.07.2025)

Тренінг для батьків «Щасливе батьківство». Національний університет Києво-Могилянська академія. URL: <https://surl.li/nrcmrc> (дата звернення: 08.07.2025)

Тренінгова програма «Батьківство без стресу». Рішення №29/39 Про затвердження Тренінгової програми «Батьківство без стресу». Оваднівська громада, Волинська область. URL: <https://ovadnivska-gromada.gov.ua/news/1701695969/> (дата звернення: 08.07.2025)

Вічалковська Н. К. Тренінг ненасильницького спілкування та фасилітаторства : програма вибіркової навчальної дисципліни підготовки магістрів галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки спеціальності 053 Психологія Освітньої програми (спеціалізації) Психологія. Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки. Луцьк, 2018. 12 с. URL: <https://surl.li/gyvaom> (дата звернення: 07.07.2025)

Відеоматеріали:

UNICEF Ukraine. 3. Визначення потреб громади в соціальних послугах. Частина 1., 2022. YouTube. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=1y0SBqNIKZk> (дата звернення: 11.07.2025).

UNICEF Ukraine. 4. Визначення потреб громади у соціальних послугах. Частина 2., 2022. YouTube. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=WfUv9BTIPSk> (дата звернення: 11.07.2025).

Тренінг «Ненасильницьке спілкування; Емоційний інтелект». ГО «Дівчата». YouTube. URL: <https://surl.li/lhjrro> (дата звернення: 07.07.2025)

Doctor Bulavinova. Захист дітей і ненасильницьке батьківство, 2025. YouTube. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=OujoumRafCQ> (дата звернення: 09.07.2025).

Українська мережа за права дитини. Вебінар Мистецтво миру Як працює ненасильницьке спілкування, 2024. YouTube. URL: https://www.youtube.com/watch?v=pKQ3h_s0tHE (дата звернення: 09.07.2025).

Усі діти генії! Олена Антонюк. Прямий ефір: інструменти ефективного спілкування з дитиною, 2024. YouTube. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=rhJBTFqVkRw> (дата звернення: 09.07.2025).

3.2. СВІТОВЕ КАФЕ 2.

ТЕМА «ЯК ВДОСКОНАЛИТИ СОЦІАЛЬНІ ПОСЛУГИ СІМ'ЯМ З ДІТЬМИ З ООП У НАШІЙ ГРОМАДІ?»

Мета заходу: Налагодити діалог між фахівцями, представниками громади, освітянами, медиками, батьками, соціальними службами й обговорити практичні ідеї для вдосконалення надання соціальних послуг родинам у СЖО.

Раунд 1: Що зараз працює для сімей з дітьми з ООП у громаді?

Які соціальні послуги вже надаються родинам з дітьми з ООП у СЖО в нашій громаді?

Що з цього реально допомагає родинам?

Що не працює і чому?

Мета: виявити наявні сильні сторони та досвід, що надихає, нестачу ресурсів і бар'єри

Раунд 2: В яких соціальних послугах є потреба для таких сімей?

Які є проблеми сімей з дітьми з ООП в умовах війни?

Якими є потреби сімей з дітьми з ООП в умовах війни?

Мета: виявити «вузькі місця», точки болю, бар'єри в доступі

Раунд 3: Як ми можемо покращити стан дітей з ООП та їх сімей через надання соціальних послуг у громаді?

- Які нові форми, сервіси, підходи, документи варто впровадити? Які соціальні послуги для підтримки, допомоги і розвитку сім'ям і дітям з ООП можна запропонувати в нашій громаді?

Мета: збір конкретних пропозицій та ідей покращення

Раунд 4. Як мотивувати і стимулювати батьків до прийняття соціальних послуг для дітей з ООП?

Які можливі стимули і мотивація здатні спонукати батьків до прийняття соціальних послуг для їх дітей з ООП і для самих батьків?

Які умови треба створити на кшталт раннього втручання для всебічної підтримки сімей з дітьми з ООП?

Чи існує у нас система підтримки сімей з дітьми з ООП від діагнозу до соціального гуртожитку?

Які можуть бути заохочення щодо форм сімейної опіки для дітей з ООП?

Питання світового кафе для сімей з дітьми з ООП:

1. Які труднощі ви відчуваєте сьогодні і що з соціальних послуг вам реально допомагає?

2. Що б ви хотіли покращити в наданні соціальних послуг Вам для покращення стану дитини і родини?

3. Які соціальні послуги ви б хотіли отримати? Яку допомогу вам і яку дитині?

4. Чого б ви хотіли навчитися зараз для подолання ООП дітьми і розвитку вашої родини, її благополуччя?

Питання для дітей

1. Намалюйте на стікерах і наклейте на аркуш паперу себе як ви зараз живете.

2. Намалюйте, як би ви хотіли жити і що робити.

3. Намалюйте, яких стосунків з батьками ви б хотіли.

Презентація результатів (30 хв)

- Кожен «господар столу» коротко (3–5 хв) представляє підсумки.

- Модератор узагальнює на фліпчарті ключові ідеї.

- Створення колективної мапи рішень.

4. Завершення і подяка (10 хв)

Підбиття підсумків. Подяка учасникам.

Рекомендації, напрацьовані учасниками:

При проведенні світового кафе 2 акцент робився на соціальних послугах у громаді таким сім'ям. Освітні послуги частково працюють, частково ні з об'єктивних причин, тому думали, чим їх доповнити, враховуючи можливості й ресурси громади. Було 4 столи й відповідно 4 варіанти рішень проблеми підтримки таких сімей.

1. Які соціальні послуги вже надаються родинам з дітьми з ООП у СЖО в нашій громаді?

- 1) оздоровлення дітей та родини;
- 2) денний догляд дітей з інвалідністю (з 8.00 до 17.00);
- 3) працюють інклюзивно-ресурсні центри (ІРЦ);
- 4) надаються корекційно-розвиткові послуги;
- 5) надається послуга асистент вчителя;
- 6) надаються послуги соціального педагога/практичного психолога;
- 7) підтримане проживання (соціальні квартири є в наявності);
- 8) індивідуальне навчання;
- 9) працює команда супроводу дитини (фахівці дотичні до навчання дитини з ООП);
- 10) психологічна та соціальна підтримка (психолог ІРЦ та психолог закладів медицини, освіти та центру життєстійкості);
- 11) залучення міжнародних та громадських організацій щодо соціалізації дітей, гуманітарна та матеріальна підтримка;
- 12) допоміжні засоби для реабілітації дітей;
- 13) медіація;
- 14) медичний супровід дитини з ООП;

15) раннє втручання.

Що з цього реально допомагає родинам?

- 1) денний догляд (вивільнення батьків на час надання послуги);
- 2) асистент вчителя, соціальний педагог;
- 3) ІРЦ (психолог, логопед, дефектолог, реабілітолог);
- 4) соціальна адаптація (пристосування дитини до реальних умов життя);
- 5) команда супроводу в навчальних закладах;
- 6) забезпечення технічними засобами (гаджети для спілкування);
- 7) соціалізація дитини в центрі денного догляду;
- 8) проведення навчальних заходів для батьків;
- 9) корекційно-розвиткові заходи для дітей з ООП (школа, ІРЦ, фонди).

Що не працює і чому?

- 1) дистанційне навчання не працює;
- 2) асистент дитини – зовсім відсутня ця послуга;
- 3) недостатнє фінансування фахівців з корекційної роботи (договір на надання послуги закінчився і дитина залишилась без підтримки);
- 4) фінансове навантаження на батьків;
- 5) соціальний транспорт;
- 6) Недостатня кількість фахівців з корекційної роботи (реабілітолог, психолог, логопед, психолог)
- 7) доступність до безбар'єрності (наявність пандусів, приміщень облаштованих);
- 8) відсутність протирадійних укриттів в яких можна проводити офлайн навчання.

2. В яких соціальних послугах є потреба для сімей з дітьми з ООП?

Під час обговорення головного питання столу, учасникам було запропоновано обміркувати наступні два питання та напрацювати свої рішення, побажання та шляхи їх вирішення:

1. Які є проблеми сімей з дітьми з ООП в умовах повномасштабного вторгнення?

У рамках цього питання обговорювали труднощі з якими стикаються родини, які виховують дітей з ООП у громадах; виявляли «точки болю», «слабкі місця» та наявні бар'єри.

За результатами всіма учасниками було напрацьовано наступне:

– Через дистанційну форму навчання значно знизився рівень налагодження спілкування серед однолітків, що спричинило зниження рівня комунікації та соціалізації.

– Через військові дії діти та батьки тривалий час перебувають у стресових та тривожних станах, діти не завжди можуть зрозуміти що відбувається навколо і чому батьки так емоційно реагують.

– Погіршення фізичного та ментального здоров'я, як серед дітей, так і серед батьків, на фоні пережитого стресу.

– Неспроможність батьків забезпечити дітей особистими гаджетами й це веде до відсутності доступу до освітніх послуг, до спілкування у соціальних мережах та до самонавчання.

– Відсутність інтернету в родинях, як через низьке матеріальне становище, так і через територіальне розташування населених пунктів (деякі віддалені села мають труднощі з мобільним зв'язком і не мають можливості підключення до сталого інтернету).

– Для батьків, які виховують дітей з ООП, відсутні тренінги та інші навчальні заходи щодо підвищення їх батьківського потенціалу, формування навичок догляду, виховання та розвитку таких дітей.

– Низька фінансова грамотність батьків.

– Дефіцит кваліфікованих фахівців у громадах, як то психологів, реабілітологів, дефектологів, логопедів тощо.

– Недостатня підтримка дітей до подальшої самореалізації після досягнення повноліття, що веде до несаможиттєвості та неспроможності організувати своє подальше життя.

– Логістичні проблеми, такі як доступ до інклюзивно-ресурсного центру та інших закладів і установ, бо немає спеціалізованого транспорту (не всі родини мають особистий транспорт та спроможність постійно винаймати транспорт для перевезення дитини/дітей).

– Працюючим батькам не вистачає часу на розвиток дитини, бо в родинях стоїть гостра потреба матеріального забезпечення на задоволення потреб дитини з ООП.

– Соціум не завжди готовий приймати дітей з ООП на дитячих майданчиках, торгових центрах, в громадському транспорті та просто на вулиці.

– Матеріальні проблеми, не всі послуги, гуртки є безкоштовними, а це додаткове матеріальне навантаження на батьків.

– Залежність батьків (алкогольними, наркотичними, психотропними та іншими речовинами).

– Відсутність соціального житла в громадах (для прикладу розглянуто родину з дитиною з ООП, яка виїхала з небезпечної території й немає можливості повернутися до власної домівки та якій матеріально важко в новій громаді орендувати житло).

– Відсутність гарантії безпеки дітей з ООП, неможливість таким дітям швидко зреагувати на повітряну тривогу та спуститися в безпечне приміщення або покинути небезпечну територію.

– Втрата роботи батьками у зв'язку з тим, що виникла гостра потреба бути завжди поруч з дитиною.

– Відсутність належного медичного супроводу для цих дітей на дому, щоб періодично та стало такі родини відвідував медичний працівник та навчав батьків доглядати та розвивати дитину.

– Обмежений доступ до медичних, реабілітаційних послуг через військові дії.

– Відсутність можливості відпочинку для батьків.

– Блек аут, особливо якщо дитина потребує апарату штучної вентиляції легень, інгаляції тощо.

– Доступ до медичних препаратів, не всі ліки можна придбати, деякі стали недоступними на території України у зв'язку з військовими подіями та не всі необхідні ліки входять до програми «Доступні ліки».

– Приміщення для інклюзивно-ресурсних центрів недостатні для організації безпечного та дружнього простору для дітей з ООП, зазвичай це маленькі кабінети.

– Відсутність підтримки з боку держави направленої на збереження повної родини та виховання дитини з ООП в родинному середовищі.

2. Які є потреби сімей з дітьми з ООП в умовах повномасштабного вторгнення?

У рамках цього питання обговорили які ж потреби виникають в родинях, у батьків, у дітей і як би забезпечення цих потреб впливало на них.

За результатами всіма учасниками було напрацьовано наступне:

– Подальша самореалізація дитини у громаді після досягнення нею повноліття. Це можна було б рахувати внутрішнім ресурсом громади, а саме інтелектуальний чи фізичний вклад такої особи у сталий розвиток громади.

– Покращення умов отримання освіти, а саме технічне забезпечення для навчання: пристосовані навчальне місце стіл, стілець (відповідно до індивідуальних потреб дитини з ООП), гаджети тощо.

– Психологічний супровід, як окремо для батьків, так і окремо для дітей. Це підтримка метального здоров'я, покращення психоемоційного стану.

– Організація дозвілля для дітей у вигляді різноманітних дитячих заходів, в яких мали змогу брати участь такі діти на рівні з нормотиповими, бо наразі є прояви стигматизації цих дітей. Є випадки коли дітей з ООП не запрошують на дитячі заходи.

– Спеціалізований транспорт, який би був пристосований для перевезень і був безкоштовний для таких родин.

– Гнучкий графік роботи для працюючих батьків, які виховують дітей з ООП. Виникають випадки, що один з батьків вимушений звільнитися з роботи. А якщо розглядати неповну родину, коли робота одного з батьків була основним джерелом доходу родини.

– Професійне навчання з подальшим працевлаштуванням батьків які мають бажання, але не мають можливості працювати за тою спеціальності які вже мають.

– Інформування батьків про наявні послуги, ресурси та можливості у громаді, які з них безкоштовні, які на платній основі й куди звертатися батькам і з яким переліком документів для їх отримання.

– Ввести у громаді особу, яка буде координатором для таких родин, наприклад це окрема штатна одиниця установи/організації або наявний фахівець у якого в посадові інструкції будуть внесені зміни. Такий фахівець-координатор буде з родиною в довірливих відносинах і родинам не буде потреби ходити по різних установах/організаціям, щоб вирішити свої проблеми, а їх одразу будуть скеровувати відповідно їх потреб.

– Заохочення батьків, мотивування батьків на включення в усі процеси які відбуваються в житті дитини, навчати і підтримувати батьків у їх стараннях та досягненнях.

– Організувати батьківський клуб/групу підтримки для таких батьків за принципом рівний-рівному. У такому колі батьки підвищували б свої батьківські компетенції та отримували підтримку.

– Реабілітаційне забезпечення для дітей з ООП.

– Створення профорієнтаційних центрів для дітей, щоб допомагати їм обрати майбутню професію, сформувати необхідні навички.

– Створення центрів для дітей та повнолітніх осіб які не мають близького оточення, щоб ці діти самостійно жили в них та організовували свій побут.

– Створення реабілітаційних просторів для формування побутових навичок, наприклад догляду за тваринами, рослинами, миття посуду, прання приготування їжі тощо.

– Сексуальна освіта для батьків та дітей з ООП.

– Тимчасовий підробіток дітям за згодою батьків і спроможності цих дітей на час канікулів, вихідних днів тощо.

– Спеціальні програми підтримки для цих родин і дітей, як на державному рівні, так і на регіональному і місцевому рівнях.

– Спрощені процедури для батьків щодо участі у малих грантів, щоб була гарантована підтримка від державного та/чи приватного сектору у розвитку бізнесу у напрямку підтримки таких дітей і родин.

– Навчання асистентів дитини у громаді, щоб у разі потреби громада могла б забезпечити належні умови отримання освітніх послуг.

– Медичний працівник для супроводу вдома дітей з ООП, в ідеалі за співфінансуванням Національної служби здоров'я України та громади.

- Відпочинок для дітей у супроводі кваліфікованих та компетентних фахівців без батьків.

- Відпочинок для батьків та перебування на цей час дитини або в родині патронатного вихователя або також на оздоровленні/відпочинку.

- Пристосовані дитячі майданчики на території громади.

Під час заходу були обговорені та напрацьовані наступні рекомендації до питання: **Які нові форми, сервіси, підходи, документи варто впровадити?**

- створення сенсорних кімнат при працюючих офлайн школах, кімнат усамітнення;

- розширити сервіси щодо розвитку дітей з ООП: басейни, курси з ліплення, розвитку моторики рук, збільшення майданчиків для дітей з ООП, створення логопунктів у старостинських округах, залучення логопеда для дітей у послугі денний догляд на безоплатній основі. На базі шкіл, бібліотек створити простори для спілкування дітей з ООП на регулярній основі;

- безкоштовні транспортні послуги (по типу соціального таксі) яке б забезпечувало пересування дитини з ООП з батьками з віддаленого села до закладу чи то медичного, чи освітнього;

- на рівні громади: під час ухвалення рішення про виділення коштів на харчування під час відвідування школи для дітей вразливих категорій також виділити кошти для забезпечення спеціалізованого харчування для дітей з ООП/інвалідністю за принципом «молочної кухні»;

- послугу «муніципальна няня» для усіх дітей у громаді (за потреби й в тому числі для дітей з ООП).

Окремо було визначено, що у громаді мають бути окремі відділи, які б вели даний напрямок роботи у громаді:

- розширення штату фахівців;

- щорічне підвищення кваліфікації/саморозвиток фахівця;

- обмін досвідом (як між громадами, так і між соціальними структурами;

- достатня кількість реабілітологів/дітей; створення спеціалізованих груп ЛФК;

- гідна оплати праці фахівців;

- кожній дитині з ООП (за потреби) закріпити асистента дитини (за принципом супроводу дітей-сиріт/дітей ПБО);

- створення окремих груп для батьків/дітей/підлітків;

- створення центрів денного догляду;

- нормативно-правова база щодо створення Програми можливостей для сімей, які виховують дітей з ООП.

Ми визначали, які соціальні послуги для підтримки, допомоги і розвитку сім'ям і дітям з ООП можна запропонувати в нашій громаді?

- послугу раннього втручання;
- послугу соціального супроводу;
- послугу консультування, та ще 14 базових послуг;
- залучення ГО;
- інформування батьків про можливості у громаді для дитини з ООП (створення інформаційної карти з адресами та годинами роботи просторів розвитку та допомоги для дітей та батьків);
- простори для спілкування (бібліотеки, центри життєстійкості тощо).

Було досліджено питання, як мотивувати й стимулювати батьків до прийняття соціальних послуг для дітей з ООП.

Які можливі стимули й мотивація здатні спонукати батьків до прийняття соціальних послуг для їх дітей з ООП і для самих батьків?

Усвідомлення потреб, переваг та можливих позитивних результатів від отримання соціальних послуг сприяє виникненню бажання до їх отримання законними представниками дитини з ООП.

Батьки будуть звертатись за отриманням соціальних послуг, коли вони розуміють важливість, ефективність і практичну користь таких послуг для родини та дитини з ООП. Виявляють бажання отримати послуги ті сім'ї, які знають свої права, відчувають підтримку з боку громади, розуміють позитивний результат для своєї дитини з ООП, мають необхідну їм підтримку (вигоду). Тому потрібно інформування і консультування цих родин, їх тривалий соціальний супровід, навіть не 1 рік. Потрібна карта перенаправлень і надавачів соціальних послуг таким родинам.

Можливими стимулами і мотивацією, які здатні спонукати батьків до прийняття соціальних послуг для їх дітей з ООП і для самих батьків є:

1. Інформування про види соціальних послуг. Інформація про гарантоване право родини та дитини з ООП на отримання послуг має бути доступна і зрозуміла. Створення інтерактивної карти соціальних послуг має бути в онлайн доступі для кожного з батьків, які мають дитину з ООП.

2. Довіра до системи соціального захисту та захисту прав дітей. Низький рівень довіри до структур соціального захисту та захисту прав дітей гальмує звернення. Побудова партнерських відносин між фахівцями та родиною підвищує мотивацію щодо звернення за допомогою.

3. Стигматизація (бар'єр, який потребує обов'язкового подолання). Батьки часто уникають послуг через побоювання осуду, стигми або маркування. Потрібна інформаційно-просвітницька робота на всіх рівнях (центральный, регіональний), особливо на місцевому рівні щодо розуміння ООП (в тому числі важливим є залучення відомих людей громади – голови, старости, директорів ЗНЗ, ДНЗ для публічної підтримки сімей та інформування).

4. Ефективна система підтримки сім'ї є одним з ключових стимулів. Законні представники дитини охоче будуть звертатись за послугою, якщо будуть знати про те, що вони можуть отримати певний вид допомоги

(матеріальну підтримку; практичну допомогу – перевезення, «соціальне таксі», денний догляд; емоційну підтримку (емпатія, увага на тому, що вони не одні, підтримку у прийнятті дитини такою, як вона є), психологічну підтримку – індивідуальні консультації, групи підтримки, можливість проходження тематичних курсів навчання батьків; доступ до простору для перепочинку, розвантаження батьків; можливість отримання професійної відповіді в онлайн чаті для батьків з дітьми з ООП, наявність безбар'єрного доступу до послуг тощо).

5. Доступ до інформації про реальні успішні кейси у громаді (вплив «рівних» на прикладах отримання ними соціальних послуг та позитивного результату).

6. Розвиток батьківських лідерських груп або мережі підтримки (peer-to-peer).

7. Доступність та гнучкість послуг громаді. Зручне розташування структур, установ, організації, які надають послуги, гнучкий графік роботи, можливість онлайн-доступу та зв'язку. Зручний механізм отримання послуг, наявність кейс-менеджера. Родина з дитиною з ООП не має витрачати надмірні ресурси та надмірний час.

8. Індивідуальна траєкторія допомоги. Необхідність координації дій між усіма суб'єктами, які надають за індивідуальною програмою (планом) допомогу сім'ї та дитині з ООП, створення «дружнього до родини середовища», всі суб'єкти працюють не як контролери, а як супроводжуючі партнери, враховуючи індивідуальність випадку.

Важливість державної політики

Має бути розроблена унормована державна система мотивацій (пільги, сервіси, правовий захист, механізми взаємодії суб'єктів, причетних до роботи з сім'ями, які мають дітей з ООП).

Окремо висловлено думку про необхідність спрощення правового механізму щодо послуги «соціальне таксі».

Ми вивчали, які умови треба створити на кшталт раннього втручання для всебічної підтримки сімей з дітьми з ООП?

Для забезпечення всебічної підтримки сімей з дітьми з ООП, важливо створити систему, подібну до раннього втручання, яка б охоплювала всі вікові етапи та потреби дитини.

Учасниками запропоновано формулу ефективної підтримки сімей з дітьми з ООП – Раннє виявлення + обізнаність батьків + безперервний супровід, допомога та безпека + доступність якісних послуг + співпраця та комплексний підхід = всебічна підтримка.

3. Ключовими умовами для всебічної підтримки сімей з дітьми з ООП мають бути:

Наявність системи раннього втручання (мобільні МДК, центри раннього втручання, навчання батьків базовим навичкам розвитку дитини, патронаж сімей на дому);

Організація роботи за інклюзивно-супровідною моделлю (команди супроводу дитини в школі, ІРЦ з виїзною підтримкою у віддалені населенні пункти, психоемоційний супровід дитини та родини, індивідуальний освітній маршрут для дитини, навчання для педагогів та батьків, постійний координатор випадку тощо).

Перехідна підтримка з метою підготовки дитини у підлітковому віці до дорослого життя (профорієнтація з урахуванням потреб і можливостей, наставництво, участь у молодіжних інклюзивних програмах).

Супровід осіб, які досягли повноліття і підтримане проживання з метою підтриманого життя (соціальні гуртожитки, квартири підтриманого проживання, підтримка працевлаштування, навички належного самостійного життя).

Створення інфраструктурних умов на всіх етапах.

Ми вивчали, чи існує у вас у громаді система підтримки сімей з дітьми з ООП від діагнозу до соціального гуртожитку? Думки та ідеї за результатами дискусійного групового обговорення цього питання.

Система підтримки сімей з дітьми ООП має охоплювати всі етапи життя дитини від встановлення діагнозу і до повної або часткової соціальної самостійності в громаді.

Сьогодні така система на рівні територіальних громад не працює як єдиний ланцюг, в тому числі внаслідок різного рівня спроможності громад, відсутності кваліфікованих спеціалістів, відсутності законодавчо врегульованого механізму роботи такої системи тощо. У громадах Харківської області якість послуг для родин з дітьми з ООП є різною. Не має розроблених освітніх маршрутів на кожному етапі підтримки сімей з дітьми з ООП. Має бути супровід після досягнення повноліття (діяти програма підтриманого проживання та працевлаштування, трудового наставництва, можливість участі у спільнотах дорослих особам з-поміж дітей з ООП. Потребує унормування питання щодо надання житла для підтриманого проживання та працевлаштування. Комплексна система підтримки сімей з дітьми ООП в громадах має складатись з таких етапів: виявлення діагнозу, дошкільна та шкільна підтримка; підлітковий період; соціальне «включення» до дорослого життя в громаді. Для організації роботи такої системи має здійснюватися координація з боку керівництва громади, забезпечено безперервність підтримки сім'ї на кожному етапі, батьки мають відігравати роль партнерів в цій системі.

Фахівці обговорювали питання – Які можуть бути заохочення щодо форми сімейної опіки для дітей з ООП?

Заохочення є важливим інструментом для забезпечення дітей з ООП можливості виховуватись в сімейних формах виховання. Запропоновано учасниками варіанти наступних заохочень:

1. *Фінансові* (одноразова матеріальна допомога, компенсація витрат на реабілітацію та спеціальні засоби: слухові апарати, візки, картки ПЕКС, технічні засоби навчання; додаткові нарахування Єдиного страхового внеску законним представникам, «трудоий стаж»).

2. *Безкоштовне переобладнання житла* (душові крісла, пандуси, поручні тощо).

3. *Соціальні пільги та гарантії* щодо забезпечення пріоритетного права на соціальне житло або житло для підтриманого проживання, забезпечення транспортними послугами, транспортом у власність сім'ї, додаткові оплачувані відпустки для працюючих законних представників дитини, пільги на комунальні послуги; виділення путівок для дітей із супроводом дитини; спрощена процедура вступу до закладів освіти, безкоштовне отримання в тому числі другої вищої освіти для батьків, які виховують дитину з ООП тощо.

4. *Психолого-педагогічна підтримка*.

5. *Наявність спеціальних послуг у громаді* (інклюзивні простори, мобільні команди, центри для перепочинку батьків, координатори випадку, асистенти та репетитори для дітей, створення спільнот для батьків, можливість сімейного відпочинку з асистентом дитини).

6. *Наявність юридичного супроводу*.

7. *Публічне визнання підтримки сім'ям, які виховують дітей з ООП* (заходи, нагородження, соціальні кампанії, створення спільнот, участь законних представників дитини в роботі консультативно-дорадчих та інших колегіальних органах громади).

Учасниками Світового кафе було визначено, що мотивація батьків до прийняття соціальних послуг для дітей з ООП є однією з важливих умов для ефективного розвитку дитини, підвищення якості життя сім'ї та інтеграції у суспільство. Обговорення цієї тематики дало змогу окреслити основні бар'єри та дієві стимули, мотиви та умови, які можуть сприяти підвищенню активності батьків до прийняття соціальних послуг.

Підвищення мотивації батьків до прийняття соціальних послуг вимагає системного підходу орієнтованого на довіру, партнерство та інформованість.

Учасники запропонували формулу ефективної підтримки сімей з дітьми з ООП, яка передбачає, що всебічна підтримка має складатися із раннього виявлення ООП, роботи із забезпечення обізнаності та поінформованості батьків, безперервного супроводу, надання різнопланової допомоги сім'ї та забезпечення безпеки під час отримання послуг, доступності якісних послуг, співпраці та комплексного підходу.

Крім того, в кожній громаді має бути вибудована система підтримки сімей з дітьми ООП, яка охоплює всі етапи життя дитини від встановлення діагнозу і до повної або часткової соціальної самостійності.

Висновки та загальні побажання.

1. Потрібно безкоштовне переобладнання інфраструктури як у громаді, так і вдома у сімей з дітьми з ООП у межах універсального дизайну і безпечного середовища.

2. Потрібна обов'язкова безкоштовна просвітницька робота з батьками від діагнозу до підготовки дитини до самостійного життя. Як у Туреччині та Мексиці є державні програми батьківської просвіти.

3. Потрібен постійний соціальний супровід таких сімей з дітьми з ООП, а не рік.

4. Потрібне замовлення на навчання та підвищення кваліфікації фахівців у громаді до роботи з дітьми з ООП.

5. Важливим питанням є мобільність і доступність соціальних послуг для таких сімей з дітьми і освітніх послуг для дітей на дому, соціальний транспорт у громаді і регіоні.

6. Важливою є психосоціальна підтримка батьків.

7. Важливим питанням є соціалізація дітей з ООП в середовищі через створення дитячих просторів з сенсорними кімнатами і якісна безперервна освіта, яка вимагає асистентів вчителя, асистентів дитини, навчання на дому, профорієнтації дітей, забезпечення гаджетом і інтернетом.

8. Потрібно враховувати ресурси установ у громаді для соціалізації дітей і їх навчання, що вимагає комплексно-цільової програми для підтримки сімей з дітьми з ООП на рівні громади.

9. Потрібне правове регулювання посад асистента дитини, асистента вчителя в умовах дистанційної освіти і воєнного стану.

10. Вимагає перегляду система інклюзивної освіти в регіоні, де є активні бойові дії й залучення ГО та міжнародних організацій для допомоги родинам з такими дітьми.

11. Необхідною є соціальна реклама соціальних послуг сім'ям і формування позитивного іміджу соціального працівника в державі й регіоні.

12. Важливим є не лише безперервність освіти, а й безперервність соціалізації й підтримки сімей з дітьми, наявність послуг для різного віку дітей у громаді.

13. Інформування і консультування потрібні сім'ям на всіх етапах розвитку і виховання дитини.

14. Потрібен соціальний захист і пільги, матеріальна підтримка таким сім'ям, а не лише дітям.

15. Важливо організувати обмін досвідом виховання і вирішення проблем серед груп батьків дітей з ООП в клубах чи групах взаємодопомоги.

16. Потрібна соціальна робота і послуги для дітей 18+ у громаді на кшталт соціального гуртожитку, асистента особи з ООП, сімейного соціального працівника тощо.

17. Потрібна координаційна рада з батьків дітей з ООП та самих осіб з ООП – дорослих при владі громади для визначення потреб, рекомендацій та пропозицій.

18. Потрібна соціальна інклюзія дітей з ООП не лише в школі, а в усіх закладах громади.

19. Потрібно вирішити питання працевлаштування таких батьків або забезпечення послугами муніципальної няні, соціального таксі, асистента дитини тощо у громаді.

20. Бачимо проблему щодо будівництва протирадіаційних укриттів, безбар'єрності, відсутність інформаційної роботи щодо можливостей

покращити становище сім'ї і дитини у таких батьків, кадровий голод, що вимагає навчання фахівців під замовлення громад і мобільні соціальні послуги, дистанційні послуги фахівців для дітей з ООП. Дистанційне навчання краще замінити індивідуальними заняттями на дому, оскільки воно не працює на таких дітей без асистента вчителя та асистента дитини.

Нами досліджувалися паралельно думки батьків щодо можливостей соціальних послуг для дітей з ООП. Побажаннями батьків були:

1. Доступність гуртків
2. Послуги логопеда
3. Створення зони відпочинку
4. Психологічні послуги
5. Послуги центру денного догляду
6. Допомога з працевлаштування
7. Медична допомога, стоматологічна допомога.
8. Надолуження освітніх втрат.
9. Допомога багатодітним родинам.
10. Правова допомога.

Ці відповіді говорять про те, що батьки дітей з ООП хочуть розвитку інтересів дітей в війну, коли не працює освіта офлайн, а позашкільна освіта і онлайн, дітям нема чим зайнятися і вони предоставлені батькам. Тому говорять і про зони відпочинку, і про денний догляд. Важливими є з огляду на війну і стрес психологічна підтримка батькам і дітям, медична допомога, яка погіршилася з війною, допомога з надолуженням освітніх втрат внаслідок війни, яка ускладнена відсутністю асистентів дитини й асистента вчителя, відсутністю умов для соціалізації дітей в умовах дистанційної освіти.

На першому місці – задоволення базових потреб дітей і батьків в безпеці, як фізичній, так і психологічній, ментальне здоров'я і допомога в освіті, медична допомога, потреба в якій в війну збільшується, послуги спеціальних педагогів, логопедів і освітян для безперервної освіти дітей, правова допомога таким сім'ям в нових реаліях і змінах в законодавстві й соціальному захисті.

На цьому Світовому кафе були присутні 16 дітлахів, з них 7 дівчат та 9 хлопців, 5-15 років. Ми виявляли їх потреби й проблеми, бажання, стан.

У дітей на першому місці – потреба в безпеці, мирі й житті без вибухів. На другому місці – життя без сварок і спільне проведення часу з батьками, спілкування з ними. На третьому – розвиток допитливості й інтересів – зоопарк, подорожі, спілкування з батьками й друзями тощо. Першочерговим бажанням є мир і життя без війни.

Тому говоримо про необхідність дитячих просторів для соціалізації, денних центрів для спілкування і розвитку інтересів, безпечних просторів для дітей, а не лише тільки для жінок і дівчат, а також про навчання особистій безпеці й комунікативним компетентностям, розвитку інтересів. Зазначимо, що наявні простори для соціалізації не пристосовані для дітей з ООП. Можлива їх доукомплектація вже наявних пандусами, меблями з універсального дизайну тощо.

Загальний висновок по соціальним послугам для сімей з дітьми з ООП.

Сім'ї з дітьми з ООП потребують на соціальні послуги, особливо в умовах дистанційної освіти й відсутності можливості для соціалізації дітей, у війну, в умовах змін матеріального стану і соціального статусу, доступу до медичних та соціальних послуг.

Такими послугами є для батьків – інформування і консультування з прав дітей і сімей, батьківські клуби, батьківська просвіта щодо виховання дітей з ООП в умовах війни, гуманітарна допомога, допомога в працевлаштуванні й перенавчанні, соціальний транспорт і допомога в доступі до спеціалізованих медичних послуг, послуг логопеда та інших спеціальних і корекційних педагогів. Важливими є для батьків також питання сексуальної просвіти дітей і забезпечення їх майбутнього у громаді. Тому постає питання не лише про раннє втручання, а й про коло підтримки й допомоги таким дітям у громаді від кожної установи, що можна вирішити завдяки комплексно-цільовій програмі безбар'єрності.

Для дітей це першими за все є питання спілкування і соціалізації, яка дуже обмежена не лише внаслідок захворювань, а й внаслідок небезпеки в війну, тому потрібні дитячі простори з укриттями, пандусами, універсальним дизайном, сенсорними кімнатами, безпекові простори для дітей, допомога в освіті й надолуженні освітніх втрат на дому, а не дистанційно.

Джерела для впровадження ідей і рекомендацій:

Нормативні документи:

Про затвердження Порядку визначення потреб населення адміністративно-територіальної одиниці/ територіальної громади у соціальних послугах. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1169-23#Text> (дата звернення: 15.07.2025).

Національна соціальна сервісна служба – Фінансова грамотність з дитинства: поради для свідомих батьків. Національна соціальна сервісна служба України. URL: <https://nssu.gov.ua/news/finansova-hramotnist-z-dytynstva-porady-dlia-svidomykh-batkiv> (дата звернення: 14.07.2025).

План заходів з реалізації II етапу Національної стратегії реформування системи інституційного догляду та виховання дітей на 2017-2026 роки в Чернігівській області. <https://surli.cc/nkuyrs> (дата звернення: 16.07.2025).

Про затвердження Положення про асистента дитини з особливими освітніми потребами в закладі дошкільної освіти. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0519-25#Text> (дата звернення: 16.07.2025).

Посібники:

Пєша І.В., Сопівник І.В., Галайдюк В.В., Кошук О.Б. Соціальна робота з сім'ями, дітьми та молоддю : навч. пос. Київ : Компринт, 2023. 449 с. URL: <https://files.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi76/0056869.pdf> (дата звернення: 14.07.2025).

Практика взаємодії з батьками дітей з особливими освітніми потребами в інклюзивному просторі : метод. посіб. / уклад. : О.В. Коган та ін. Лисичанськ : ТОВ «ФОКСПРИНТ», 2021. 80 с. URL: <https://znayshov.com/FR/11108/486.pdf> (дата звернення: 14.07.2025)

Бужинецька К.Б. Важливі кроки: сучасні практики підтримки родин дітей з ООП в умовах криз. Київ, 2024. 22 с. URL: <https://surli.cc/cyilzi> (дата звернення: 14.07.2025)

Психологічна підтримка та супровід дорослих і дітей у кризових ситуаціях: практикум / упорядники Т.Р. Браніцька, Л.О. Матохнюк, О.М. Шпортун. 2022. Вінниця. 131 с. URL: https://drive.google.com/file/d/1-_uHPcX-fqz9XyyRBzMvJP-EwrUNsfUS/view (дата звернення: 14.07.2025)

Соціальна робота із сім'ями, які виховують дітей з аутизмом: інтервенція з розвитку сильних сторін: монографія / О. Столярик, Т. Семигіна. Таллінн : Teadmus, 2022. 188 с. URL: https://pedagogy.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2018/10/StoliarykSemigina_SBA_compressed.pdf (дата звернення: 08.07.2025)

Діти з особливими потребами в освітньому просторі України : бібліографічний покажчик / КЗ «ЗОУНБ» ЗОР ; [уклад.: Ю. Щеглова, М. Маслова, Г. Мацієвська]. Запоріжжя : ФОП Мокшанов В.В., 2017. 256 с. URL: <https://zounb.zp.ua/sites/default/files/pdf/2017/pdzop.pdf> (дата звернення: 15.07.2025)

Права людини жінок та дівчат з інвалідністю. Короткий посібник з питань інтерсекційного підходу до виконання Конвенцій CEDAW та CRPD в Україні. *Національною асамблеєю людей з інвалідністю*. Київ, 2019. 64 с. URL: https://ukraine.un.org/sites/default/files/2020-09/cedaw%20crpd%20ukr_compressed%20%281%29.pdf (дата звернення: 15.07.2025)

Інклюзія від А до Я: нормативно-правові та методичні основи роботи педагогічних працівників в інклюзивно-освітньому середовищі: практ. посібник / уклад.: Н.В. Тарасенко, Л.В. Кондрацька, О.І. Рассказова; Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради – Харків: ФОП Тарасенко В.П., 2019. 99 с. URL: <http://repository.khpa.edu.ua:8080/jspui/handle/123456789/1155> (дата звернення: 15.07.2025)

Колупаєва А.А., Таранченко О.М. «Інклюзивна освіта: від основ до практики»: монографія. Київ : ТОВ «АТОПОЛ», 2016. 152 с. URL: <https://mail.google.com/mail/u/0/?tab=rm&ogbl#inbox/WhctKLbfMvcCDBghPBDvdMLCjdrKNxzRWtvTCPRdgdICkpNLxzCVsHdHlszNQwlteBzqL?projector=1&messagePartId=0.2> (дата звернення: 15.07.2025)

Основи інклюзивної освіти. Навчально-методичний посібник / за заг. ред.. Колупаєвої А.А. Київ : «А. С. К.», 2012. 308 с. URL: <https://surl.lu/gnjnmm> (дата звернення: 15.07.2025)

Навчально-методичний посібник для батьків дітей з особливими освітніми потребами. Ч. II / за заг. ред. Колупаєвої А.А. Вид. 2-ге, допов. і

переробл. Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2013 198 с. URL: <https://surl.li/cnetja> (дата звернення: 16.07.2025)

Колупаєва А.А., Таранченко О.М. Навчання дітей з особливими освітніми потребами в інклюзивному середовищі: навчально-методичний посібник. Харків : Вид-во «Ранок», 2019. 304 с. URL: <https://surl.li/veandr> (дата звернення: 16.07.2025)

Путівник для батьків дітей з особливими освітніми потребами: навч.-метод. посіб. / За заг. ред. Колупаєвої А.А. Київ : ТОВ ВПЦ «Літопис –ХХ», 2010. 255 с. URL: <https://surl.li/dccsaa> (дата звернення: 16.07.2025)

Калініченко І.О. Любити і допомагати: путівник для батьків дітей з інтелектуальними порушеннями: навчально-методичний посібник. Полтава : ПОІППО, 2018. 88 с. URL: <https://corr.ks.ua/files/File/books/kalinichenko2.pdf> (дата звернення: 16.07.2025)

Порадник батькам: практичні рекомендації під час дистанційного навчання дітей з інтелектуальними порушеннями: навчально-методичний посібник / авт.: О. Чеботарьова, Г. Блеч, І. Бобренко, І. Гладченко, О. Мякушко, І. Сухіна, С. Трикоз.; за заг. ред. О. Чеботарьової. Київ : ІСПІ імені Миколи Ярмаченка НАПН України, 2020. 154 с. URL: <https://surli.cc/vsupto> (дата звернення: 16.07.2025)

Калініченко І.О. Дивитися і бачити: путівник для батьків дітей із порушеннями зору : навч.-метод. посіб. Полтава : ПОІППО, 2016. 88 с. URL: <https://corr.ks.ua/files/File/books/kalinichenko1.pdf> (дата звернення: 16.07.2025)

Підвищення виховного потенціалу прийомних батьків та батьків-вихователів: навч.-метод. пос. / Авт. кол.: Бондаренко Т.В., Гришко А.А., Журавель Т.В., Зверева І.Д. та ін. / За заг. ред. І.Д. Зверєвої. Київ : «Версо 04», 2011. 672 с. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/4961/1/Pidviwennya%20batkivskogo%20potencialu_training_OK_2011.pdf (дата звернення: 16.07.2025)

Котирло Т.В., Щербина Д.В. Освіта і просвіта батьків, членів родин: практичний посібник. Київ : ІПООД імені Івана Зязюна НАПН України, 2019. 219 с. URL: <https://surl.lt/tqqlkj> (дата звернення: 16.07.2025).

Включення в освітній процес осіб з особливими освітніми потребами : методичні рекомендації для закладів вищої освіти. SMART-PL. 72 с. URL: https://op.edu.ua/sites/default/files/publicFiles/node_int_progs/01_ua_metod_d_4_2.pdf (дата звернення: 16.07.2025).

Наумчак Н.Є. Соціалізація дітей дошкільного віку з особливими освітніми потребами: практичний посібник. НМЦ департаменту освіти Житомирської міської ради. Житомир, 2023. 93 с. URL: <https://surl.lu/dpbika> (дата звернення: 16.07.2025).

Верхоляк М.Р. Теоретико-методичні засади навчально-виховної діяльності соціального гувернера: навч.-метод. посіб. Львів : Видавництво «Растр-7», 2018. 188 с. URL: https://pedcollege.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/03/Verkholiak-M.-R._posibnyk.pdf (дата звернення: 16.07.2025).

Гевчук Н.С. Технології роботи соціального гувернера : навч.-метод. посібник. Кам'янець-Подільський, 2014. 138 с. URL: [http://elar.kpnu.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/3504/Hevchuk-N.S.-Tekhnolohii-roboty-sotsialnoho-huvernera.pdf?sequence=1](http://elar.kpnu.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/3504/Hevchuk-N.S.-Tekhnolohii-roboty-sotsialnoho-huvernera.pdf?sequence=1&isAllowed=y) (дата звернення: 16.07.2025).

Курси:

Національна соціальна сервісна служба – Курс: «Родина для дитини: виховання дітей, які залишилися без турботи батьків». Головна / Національна соціальна сервісна служба України. URL: <https://nssu.gov.ua/news/kurs-rodyna-dlia-dytyny-vykhovannia-ditei-iaki-zalyshylysia-bez-turboty-batkiv> (дата звернення: 14.07.2025).

Онлайн захищеність дітей з особливими освітніми потребами. Edway. URL: <https://edway.ua/uk/mpk/720/detail/> (дата звернення: 16.07.2025).

Тренінги:

Тренінг для батьків та опікунів дітей з інвалідністю / ООП – Бердянська міська територіальна громада. Бердянська міська територіальна громада. URL: <https://brd.gov.ua/news/232426-trening-dlia-batkiv-ta-opikuniv-ditei-z-invalidnistiu-ooop> (дата звернення: 14.07.2025).

Старт реєстрації на новий онлайн-тренінг від Фонду Ріната Ахметова. Google Docs. URL: <https://docs.google.com/forms/d/e/1FAIpQLSeLxjzVNlewwzF0Igp8loXi690HeGBbVCo7QqiuQVoiOtM53A/viewform> (дата звернення: 14.07.2025).

Фонд Ріната Ахметова. Топ-5 тренінгів для батьків від «Сирітству – ні!» до Дня захисту дітей 2024 року | «Фонд Ріната Ахметова». Благодійна організація «Фонд Ріната Ахметова». URL: <https://akhmetovfoundation.org/news/top-5-treningiv-dlya-batkiv-vid-syritstvu-ni-do-dnya-zahystu-ditey-2024-roku> (дата звернення: 14.07.2025).

Ресурси:

На допомогу батькам дитини з ООП / Донецький обласний навчально-методичний центр психологічної служби системи освіти. / Донецький обласний навчально-методичний центр психологічної служби системи освіти. URL: <https://dnmcps.com.ua/na-dopomogu-batkam-ditini-z-ooop> (дата звернення: 14.07.2025).

Консультація для батьків. Запорізький обласний ресурсний центр підтримки інклюзивної освіти. URL: https://orc18.blogspot.com/p/blog-page_10.html (дата звернення: 14.07.2025).

Консультація для батьків. Фінансова грамотність дошкільнят. Сергіївський ЗДО (ясла-садок) «Колосок». Facebook. URL: <https://www.facebook.com/groups/1986461211448025/posts/8919035514857192/> (дата звернення: 14.07.2025).

Чек-лист для батьків, перш ніж починати говорити з дитиною про гроші. bit.ua Медіа про життя і технології в ньому. URL: https://bit.ua/blog_columns/z-dytynoyu-pro-groshi/ (дата звернення: 14.07.2025).

Psychologist. URL: <https://psychologist.com.ua/psixologichnij-suprovid-ditej-z-osoblivimi-potrebami-efektivni-metodi-ta-pidxodi/> (дата звернення: 14.07.2025).

Для батьків дітей з ООП. Комунальний заклад «Заклад дошкільної освіти (ясла-садок) №8 «Вишиванка» Володимирської міської. URL: <https://vyshyvanka-vv.dytsadok.org.ua/poradi-komandi-suprovodu-23-49-42-19-03-2020/> (дата звернення: 14.07.2025)

Психологічна допомога підліткам з особливими потребами – ефективні стратегії та підходи. Psychologist. URL: <https://psychologist.com.ua/psixologichna-dopomoga-pidlitkam-z-osoblivimi-potrebami-efektivni-strategii-ta-pidxodi/> (дата звернення: 14.07.2025).

Бугера Ю.Ю., Гевчук Н.С., Дідик Н.М. Методи і форми соціально-реабілітаційної роботи з батьками, які виховують дитину з особливими освітніми потребами. *Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки)*. 2021. Вип. 17. С. 25–35. URL: <https://aqce.com.ua/download/publications/640/607.pdf/> (дата звернення: 14.07.2025).

Рассказова О. І., Волкова К.С. Робоча програма освітнього компонента «Інклюзивна освіта» для здобувачів освіти спеціальності 231 Соціальна робота. Харківська гуманітарно-педагогічна академія. Харків, 2020. 32 с.

Реабілітація дітей з особливими потребами (поради батька. БДМУ. URL: <https://www.bsmu.edu.ua/blog/reabilitaciya-ditej-z-osoblivimi-potrebami-poradi-batkam/> (дата звернення: 16.07.2025).

Рішення про доцільність цілодобового перебування дитини в закладі, який здійснює інституційний догляд і виховання дітей. Гід з державних послуг – Гід онлайн Дія. URL: <https://guide.diaa.gov.ua/view/pryiniattia-rishennia-pro-dotsilnist-tsilodobovoho-perebuvannia-dytyny-v-zakladi-iakyi-zdiisniue-instytutsiinyi-dohliad-i-vykho-0ba77ea4-529e-4022-820a-5632976d9ccc> (дата звернення: 16.07.2025).

Рішення про надання тимчасового відпочинку батькам або особам, які їх замінюють, що здійснюють догляд за дітьми з інвалідністю. Гід з державних послуг – Гід онлайн Дія. URL: <https://guide.diaa.gov.ua/view/pryiniattia-rishennia-pro-nadannia-tymchasovoho-vidpochynku-batkam-abo-osobam-iaki-ikh-zaminiuiut-shcho-zdiisniuiut-dohliad-za-d-f90166d1-61d9-4d42-9057-457f9ee8d027> (дата звернення: 16.07.2025).

Батьківські організації, які захищають права дітей з інвалідністю, об'єднуються в єдину мережу: як приєднатися. Міністерство соціальної політики України. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/batkivski-orhanizatsii-iaki-zakhyshchaiut-prava-ditei-z-invalidnistiu-obiednaiutsia-v-iedynu-merezhuiak-priednatysia> (дата звернення: 16.07.2025).

Методичні рекомендації для батьків дітей з особливими освітніми потребами щодо особливостей організації навчання та розвитку дітей в умовах карантину. Ворожбянський заклад загальної середньої освіти I-III ступенів

Лебединської міської ради Сумської області. URL: <https://vorozhba.lbd-osv.gov.ua/news/14-38-25-27-04-2020/> (дата звернення: 16.07.2025).

Інклюзивна освіта. ЗП(ПТ)О «Переяславський професійний коледж». URL: <https://pereyslavspt.in.ua/inklyuzivna-osvita> (дата звернення: 16.07.2025).

Іващенко К. Абілітаційна компетентність батьків дітей з особливими освітніми потребами: змістовий аспект. Ввічливість. Humanitas, (6), 2022. С. 10–15. URL: <http://journals.vnu.volyn.ua/index.php/humanitas/article/view/381/342> (дата звернення: 16.07.2025).

Організації батьків дітей з інвалідністю об'єдналися у всеукраїнську Мережу. Як долучитися – Центр Джерело. Центр Джерело. URL: <https://dzherelocentre.org.ua/blog/2025/02/10/organizatsiyi-batkiv-ditej-z-invalidnistyu-ob-yednalysya-u-vseukrayinsku-merezhu-yak-doluchytysya/> (дата звернення: 16.07.2025).

Діти з особливими потребами – виховання та розвиток. Центр Персонального Розвитку. URL: https://ua.crp-wroclaw.com/blog/діти-з-особливими-потребами-вихованн/?srsltid=AfmBOopAgQVUD3-S7YGTZ3hCBMsgoP0tieODclgQUxB5tp7_IV1wBkjr (дата звернення: 16.07.2025).

Пам'ятка для батьків дітей з ООП. Свалявський заклад загальної середньої освіти №2. URL: <https://surl.lt/hzmnja> (дата звернення: 16.07.2025)

Відповідальність батьків щодо навчання дитини з особливими освітніми потребами. Дошкільний навчальний заклад (ясла – садок), ЗДО № 100 «Гармонія», Запоріжжя. URL: <https://zdo100.pp.ua/wp-content/uploads/2018/09/Відповідальність-батьків-щодо-навчання-дитини-з-особливими-освітніми-потребами.pdf> (дата звернення: 16.07.2025).

Допомога дітям з ООП під час війни. Поради для батьків. Нова українська школа. Веб-ресурс НУШ. URL: <https://nus.org.ua/2022/04/12/dopomoga-dityam-z-oop-pid-chas-vijny-porady-dlya-batkiv/> (дата звернення: 16.07.2025).

Безпека дітей з особливими освітніми потребами: урок. StopСехтинг. 28 с. URL: https://stop-sexting.in.ua/adult/wp-content/uploads/2023/06/Bezpeka_ditey_z_osoblyvymy_osvitnimy_potrebamy.pdf (дата звернення: 16.07.2025).

Школяр Л., Михайлюченко А. Соціалізація дітей з особливими потребами у навчанні у закладах загальної середньої освіти України в умовах дії воєнного стану. Ввічливість. Humanitas, (5), 2024. С. 117–126. URL: <http://journals.vnu.volyn.ua/index.php/humanitas/article/view/1516/1413> (дата звернення: 16.07.2025).

Квітка Н.О. Нормативно-правові засади діяльності асистента вчителя в загальноосвітньому навчальному закладі з інклюзивною формою навчання. *Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови*. Київ, 2013. Вип. 4, ч. 1. С. 243–252. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/ooop_2013_4\(1\)_31](http://nbuv.gov.ua/UJRN/ooop_2013_4(1)_31) (дата звернення: 16.07.2025).

Асистент дитини під час інклюзивного навчання: хто це і як отримати супровід. Нова українська школа. Веб-ресурс НУШ. URL: <https://nus.org.ua/2025/06/27/asystent-dytyny-pid-chas-inklyuzyvnogo-navchannya-hto-tse-i-yak-otrymaty-suprovid/> (дата звернення: 16.07.2025).

Шматько О. Бібліотека як відкритий простір для соціалізації користувачів з особливими потребами. Публічна бібліотека об'єднаної територіальної громади. URL: <https://oth.nlu.org.ua/?p=5493> (дата звернення: 16.07.2025).

Асистент дитини під час інклюзивного навчання. Дніпро Соціальний. URL: <https://socialpolitica.dniprorada.gov.ua/services/suprovid-ditini-pid-chas-inklyuzivnogo-navchannya/> (дата звернення: 16.07.2025).

Гук О. Ф. Методичні рекомендації до вивчення дисципліни «Основи соціального гувернерства» для здобувачів освіти зі спеціальності 231 «Соціальна робота» за освітньо-професійною програмою «Соціальна педагогіка». Київ: Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 2023. 53 с. URL: <https://psy.knu.ua/component/dropfiles/?preview=1&format=&task=frontfile.download&catid=884&id=2406&Itemid=1000000000000> (дата звернення: 16.07.2025).

Полтораки Л.Ю. Соціальне гувернство : методичні вказівки для спеціальності 231 «Соціальна робота». Миколаїв : Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2020. 64 с. URL: <https://files.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi75/0055579.pdf> (дата звернення: 16.07.2025)

Як організувати групи взаємопідтримки для батьків дітей з інвалідністю. Центр Джерело. URL: <https://dzherelocentre.org.ua/blog/2024/08/30/yak-organizuvaty-grupy-vzayemopidtrymky-dlya-batkiv-ditej-z-invalidnistyu/> (дата звернення: 16.07.2025).

Соціальна послуга денного догляду за рахунок місцевого бюджету

Нормативні документи:

Про затвердження Державного стандарту денного догляду : наказ Міністерства соціальної політики України від 30.07.2013 № 452. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1363-13#Text> (дата звернення: 24.07.2025).

Про затвердження Державного стандарту соціальної послуги денного догляду дітей з інвалідністю : наказ Міністерства соціальної політики України від 05.04.2023 № 119-Н. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0898-23#Text> (дата звернення: 24.07.2025).

Прийняття рішення про надання соціальної послуги з денного догляду. Департамент соціальної політики Чернівецької міської ради. URL: <https://dsp.city.cv.ua/posluhy/sotsialni-posluhy/sotsposluhy-z-dennoho-dohliadu> (дата звернення: 24.07.2025).

Соціальна послуга догляду вдома: порядок оформлення. Золочівська громада. URL: <https://zolochivska-gromada.gov.ua/news/1711618570/> (дата звернення: 24.07.2025).

Рішення про надання соціальної послуги з денного догляду. Гід з державних послуг – Гід онлайн Дія. URL:

<https://guide.diiia.gov.ua/view/pryiniattia-rishennia-pro-nadannia-sotsialnoi-posluhy-z-dennoho-dohliadu-7808c89b-1dfb-44f3-b5a2-1f12f6e23749> (дата звернення: 24.07.2025).

Відеоматеріали:

Нова українська школа. Підготовка батьків дітей з ООП до переходу з молодшої у середню школу. Про що треба знати?, 2022. YouTube. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=vbowO3d5BUs> (дата звернення: 14.07.2025).

Вожжов С. Фінансова грамотність для батьків. YouTube. URL: <https://www.youtube.com/@SerVozzov/featured> (дата звернення: 14.07.2025).

Асоціація працівників дошкільної освіти. Психологічний супровід дітей з ООП в кризових ситуаціях: поради батькам, 2023. YouTube. URL: https://www.youtube.com/watch?v=vN42m_cG2Lg (дата звернення: 14.07.2025).

ЦПРПП міста Києва. Організація психологічного супроводу дітей з ООП в умовах інклюзивного навчання, 2023. YouTube. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=SUYxzqJ7pRY> (дата звернення: 14.07.2025).

Нова українська школа. Як працювати з дітьми з ООП та підтримувати їх під час війни, 2022. YouTube. URL: https://www.youtube.com/watch?v=jSXDFVyb6_s (дата звернення: 16.07.2025).

Dignity Online Ukraine. Онлайн-безпека дітей з особливими освітніми потребами, 2023. YouTube. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=Bgq-RjZIR9k> (дата звернення: 16.07.2025).

Всеосвіта. [Вебінар] Адаптація і соціалізація дітей з ООП, 2021. YouTube. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=OmLZFi5r3Xs> (дата звернення: 16.07.2025).

DECIDE. Асистент дитини/учня під час інклюзивного навчання: хто це та які його функції, 2024. YouTube. URL: https://www.youtube.com/watch?v=mSdyW_DE8vM (дата звернення: 16.07.2025).

3.3. СВІТОВЕ КАФЕ 3.

ТЕМА «ЯК ВДОСКОНАЛИТИ СОЦІАЛЬНУ ПРОФІЛАКТИКУ В РОБОТІ З СІМ'ЯМИ, В Т.Ч. У СЖО»

Мета заходу: Налагодити діалог між фахівцями, представниками громади, освітянами, медиками, батьками, соціальними службами й обговорити практичні ідеї для вдосконалення соціальної родинам у СЖО.

Важливо! Ми говоримо не лише про профілактику у СЖО як складову соціального супроводу, а й про профілактику вразливості до СЖО, профілактику первинну, вторинну, третинну в роботі з сім'ями.

Раунд 1: Що зараз працює для соціальної профілактики СЖО сімей з дітьми з ООП у громаді?

Що з соціальної профілактики вже існує для родин з дітьми в нашій громаді?

Що з цього реально допомагає родинам?

Що не працює і чому?

Чи є соціальна реклама соціальних послуг сім'ям?

Мета: виявити наявні сильні сторони та досвід, що надихає, нестачу ресурсів і бар'єри

Раунд 2: В яких соціальних послугах з соціальної профілактики є потреба для таких сімей?

Чи потрібні інтегровані соціальні послуги? Як застосувати первинну соціальну профілактику для попередження СЖО? Вторинну соціальну профілактику? Третинну соціальну профілактику? Які ще послуги можуть бути доцільними для соціальної профілактики СЖО?

Мета: виявити «вузькі місця», точки болю, бар'єри в доступі

Раунд 3: Як ми можемо покращити стан дітей та їх сімей через соціальну профілактику у громаді?

- Які нові форми, сервіси, підходи, документи варто впровадити? яка соціальна профілактика для підтримки потрібні інтегровані соціальні послуги і інтегровані соціальні служби? чи профілактика СЖО в соціальному супроводі може бути якось вдосконалена?

Мета: збір конкретних пропозицій та ідей покращення

Раунд 4. Як зміцнити або укріпити сім'ї через соціальну профілактику?

Який досвід із зміцнення сімей є вдалим і ефективним?

Які умови треба створити на кшталт раннього втручання для профілактики СЖО?

Які можуть бути заохочення щодо зміцнення сімей?

Питання світового кафе для сімей з дітьми щодо соціальної профілактики СЖО:

1. Які труднощі ви відчуваєте сьогодні і що з соціальних послуг вам реально допомагає?

2. Що б ви хотіли покращити в наданні соціальних послуг Вам для покращення стану дитини і родини?

3. Які соціальні послуги ви б хотіли отримати? Яку допомогу вам і яку дитині?

4. Чого б ви хотіли навчитися зараз для подолання СЖО дітьми і розвитку вашої родини, її благополуччя?

Питання для дітей

1. Намалуйте на стікерах і наклейте на аркуш паперу себе як ви зараз живете.

2. Намалуйте, як би ви хотіли жити і що робити.

3. Намалуйте, яких стосунків з батьками ви б хотіли.

Презентація результатів (30 хв)

- Кожен «господар столу» коротко (3–5 хв) представляє підсумки.

- Модератор узагальнює на фліпчарті ключові ідеї.

- Створення колективної мапи рішень.

4. Завершення і подяка (10 хв)

Підбиття підсумків. Подяка учасникам.

Наведемо напрацьовані рекомендації учасників щодо профілактики СЖО:

Ми з'ясовували в процесі обговорень на столах в кафе з фахівцями, що з соціальної профілактики СЖО вже існує (працює) у громаді:

1. Соціальний супровід.
 2. Інформування.
 3. Консультування.
 4. Юридична консультація.
 5. Безоплатна первинна правнича допомога.
 6. Натуральна\гуманітарна допомога.
 7. Представництво інтересів.
 8. Медична допомога.
 9. Психологічна допомога.
 10. Профілактична бесіда.
 11. Роз'яснювальна робота спрямована на запобігання вчинення правопорушень.
 12. Надолуження знань.
 13. Міжвідомча взаємодія.
 14. Медіація.
 15. Тренінгові заняття (школа відповідального батьківства).
 16. Свята.
 17. Клуб для дівчат (спрямоване на подолання ГЗН).
 18. Молодіжні центри.
 19. Екстрене (кризове) втручання.
 20. Центр життестійкості.
 21. Жіночий простір.
 22. Сім'ї з дітьми знають свої права.
 23. Літні табори.
 24. Функціонування громадських центрів (ГО сімейний центр «YOU TOO».
 25. Групи взаємопідтримки.
 26. Інформування та групові заняття з сім'ями вразливих категорій з БФ «СОС Дитячі містечка».
 27. Спільні заходи з батьками та дітьми.
 28. Співпраця соціального захисту + ЦНСП + ГО.
 29. Робота з кривдниками.
 30. Фахівець із реалізації програми для кривдників.
 31. Одноразова адресна допомога.
 32. Кризова кімната.
 33. Фахівець із супроводу ветеранів.
 34. Корекційні програми для кривдників (Не в усіх громадах)..
 35. Проводиться моніторинг та оцінка якості послуг.
 36. Оперативне реагування на звернення про можливі випадки СЖО.
 37. Інформаційна політика та запобігання СЖО.
- Ми виявляли, що з цього не так добре працює?**

1. Корекційні програми для кривдників.
2. Відсутні протоколи про вчинення домашнього насильства, що заважає направляти на корекційні програми.
3. Неналагоджена взаємодія між ССД та соц. захистом у сфері своєчасного оформлення виплати.
4. Відсутність соц. послуги денного догляду коштом місцевого бюджету.
5. Не було вивчення потреб у соціальних послугах.
6. Нема установ для тимчасового розміщення дітей у випадку вчинення домашнього насильства.
7. Зменшення нормативного унормування кількості сімей СЖО для одного фахівця із соціальної роботи (з 10-ти до 5-ти).
8. Відсутність клубу для дівчат.
9. Проблемні питання у взаємодії з поліцією у сфері запобігання домашнього насильства.
10. Відсутність безоплатної вторинної правничої допомоги на місцевому рівні у громадах.
11. Відсутність денного догляду для дітей за браком кадрового забезпечення.
12. Відсутній дитячий простір (відсутність умов).
13. Відсутні курси батьківської компетентності.
14. Немає заходів сімейного дозвілля.
15. Немає послуги підтриманого проживання, притулків для осіб без житла.
16. Відсутній центр життестійкості.
17. Відсутні судові рішення у справах про вчинення домашнього насильства, що унеможлиблює проходження програми для кривдників.
18. Неможливість подати клопотання на отримання субвенції для додаткового фінансування фахівців із соціальної роботи.

Ми також з'ясовували, яка є соціальна реклама соціальної профілактики СЖО. Отримали такі відповіді про рекламу у громаді:

1. Соціальні мережі.
2. Білборд.
3. «Сарафанне радіо».
4. Офіційні сайти.
5. Консультування фахівцями про можливість отримати соціальні послуги (місцева рада, старостати).

Окремо ми досліджували в яких соціальних послугах з соціальної профілактики є потреба для сімей, які перебувають у складних життєвих обставинах?

Так, ми запитували учасників про те, чи потрібні інтегровані соціальні послуги?

У контексті цього питання зазначили, що інтегровані соціальні послуги (далі ІСП) – це скоординована система допомоги, де соціальні, освітні, медичні, психологічні, правові та інші послуги об'єднані навколо потреб конкретної

людини або сім'ї. Наприклад, замість того щоб звертатися в різні установи окремо, родина «входить в одні двері» та отримує всю необхідну підтримку та допомогу. Для прикладу було розглянуто кейс, де для родини з дитиною, яка опинилася у складних життєвих обставинах, залучено різних суб'єктів соціального захисту дитини задля отримання комплексу послуг, а саме надавача соціальних послуг, службу у справах дітей, навчальний заклад, центр надання адміністративних послуг, юриста, психолога, логопеда, сімейного лікаря. Також зазначено, що ІСП забезпечать комплексний підхід і тим самим комплексне вирішення проблеми; підвищення ефективності (уникнення дублювання послуг); попередження проблем, а не реагування вже на наявну проблему (профілактично виявляти можливі ризики).

За результатами обговорення всіма учасниками було напрацьовано наступні потрібні заходи:

1. Офіційно затверджені спільні алгоритми/плани дій суб'єктів соціального захисту дитини у громаді. Це шлях до налагодження дієвої взаємодії між фахівцями всіх суб'єктів.

2. Створення безпечного простору для отримання допомоги в одному місці. Це місце, де особа може прийти та попросити про допомогу чи провести свій вільний час, а компетентний фахівець зможе виявити потребу у конкретній допомозі та одразу під'єднати необхідного фахівця.

3. Формування довіри до компетентних установ/організацій з метою проведення профілактичних заходів. Для прикладу було розглянуто ситуацію щодо спільного дозвілля, а саме теніс, представників поліції й підлітків, які схильні до правопорушень.

4. Впровадження асистента сім'ї для родин, які опинилися у складних життєвих обставинах. Це фахівець який буде координувати роботу з конкретною родиною та дитиною.

5. У випадку надання ІСП у родинах сформується відповідальність за своє життя і життя своїх дітей, коли батьки вмотивовані й самостійно прагнуть позитивних змін у своєму житті.

6. Введення чітких покрокових алгоритмів/протоколів виконання батьками своїх обов'язків, тобто виконання конкретних умов, щоб надалі отримувати допомогу та підтримку.

7. Формування та розвиток в громадах роботи «Мобільних бригад», у складі яких будуть представники всіх суб'єктів соціального захисту дитини відповідно потреб конкретного випадку.

8. Упровадження та підтримка послуги раннього втручання в громадах.

9. Створення Центрів життєстійкості в громадах для отримання комплексної підтримки.

Ми також досліджували як краще застосувати первинну соціальну профілактику для попередження СЖО? Вторинну соціальну профілактику? Третинну соціальну профілактику?

У рамках цього питання обговорили три рівні соціальної профілактики, відповідно до чинного законодавства, шляхи та напрямки вирішення проблем

соціальної профілактики сімей, які опинилися у складних життєвих обставинах за відповідними рівнями профілактики.

За результатами всіма учасниками було напрацьовано наступне:

Щодо покращення первинної профілактики:

1. Анкетування з метою виявлення потреб та ймовірних ризиків.
2. Профілактичні бесіди у безпечних просторах.
3. Розповсюдження листівок, буклетів.
4. Оголошення, реклама у соціальних мережах, групах громади.
5. Проведення компанії щодо позитивного досвіду/прикладу.
6. Створення ХАБів для дітей, підлітків, молоді тощо.

Щодо покращення вторинної профілактики:

1. Профілактичні бесіди у безпечних просторах для груп ризику – індивідуальні, групові, із залученням психологів.
2. Делегування повноважень щодо здійснення соціального супроводу сімей, які опинилися у складних життєвих обставинах приватному сектору.
3. Впровадження наставництва за принципом рівний-рівному.
4. Проведення компанії щодо позитивного досвіду/прикладу для груп ризику.
5. Сприяння проведенню дозвілля для осіб груп ризику, з метою профілактики повторного вчинення правопорушень.

Щодо покращення третинної профілактики:

1. Робота груп взаємопідтримки для батьків, з метою підвищення батьківського потенціалу.
2. Проведення заходів щодо формування навичок ведення здорового способу життя, профілактики правопорушень тощо.
3. Проведення роботи з кривдниками.
4. Виправні роботи, громадські роботи на користь громади, суспільства з метою недопущення повторного скоєння правопорушення.
5. Реабілітаційні програми.

За результатами обговорення питання всі запрошені учасники склали уявлення про громаду, в якій на належному рівні приділяється увага профілактичним заходам. Додатково наголошено на ефективності інтегрованої моделі надання послуг, бо це дозволяє ефективно використовувати ресурси громади, своєчасно реагувати на проблеми та покращувати якість життя мешканців

Окремо ми з'ясовували як ми можемо покращити стан дітей та їх сімей через соціальну профілактику у громаді? Які нові форми, сервіси, підходи, документи варто впровадити? Яка соціальна профілактика потрібна для підтримки? Чи потрібні інтегровані соціальні послуги й інтегровані соціальні служби? чи профілактика СЖО в соціальному супроводі може бути якось вдосконалена?

Було напрацьовано такі рекомендації:

1. Обговорити напрацьовані пропозиції у громадах із залученням різних соціальних партнерів та обрати конкретні пропозиції та ідеї для запровадження

в громадах відповідно до потреб з урахуванням ресурсів та спроможностей громад.

2. Започаткувати клуби розвитку батьківства, групи підтримки, зібрання для батьків (з-поміж сімей, які опинилися в складних життєвих обставинах) щодо підвищення батьківського потенціалу стосовно виховання та розвитку дітей.

3. Провести інформаційні заходи для сімей з дітьми щодо діяльності розвиваючих просторів у громаді (кабінети раннього втручання, майстерні для батьків, молодіжні Хаби, гуртки, простори для дітей тощо).

4. Розробити місцеві програми щодо забезпечення системної та комплексної політики у сфері сім'ї дітей та молоді, спрямованої на формування самодостатньої сім'ї та її здатності до усвідомленого народження і виховання дітей; здійснення комплексних заходів щодо попередження насильства в сім'ях або в яких існує реальна загроза його вчинення, вдосконалення механізму запобігання та протидії насильству в сім'ї, підтримка сім'ї, запобігання насильства в сім'ї, забезпечення конституційних прав і законних інтересів дітей, підтримка молоді з функціональними обмеженнями. Підвищення ефективності діяльності, взаємодії органів влади, громадських організацій та інших юридичних осіб у сфері протидії насильства. Захист та надання допомоги особам, які постраждали від насильства в сім'ї; здійснення комплексних заходів на рівні громади щодо запобігання торгівлі людьми, підтримки та захисту осіб та сімей, які постраждали від збройних конфліктів, а також визначення зазначених обсягів фінансування заходів для залучення профільних спеціалістів.

5. Розробка спеціальної програми /заходів (у межах соціального супроводу) щодо інтеграції сім'ї СЖО до сім'ї у ресурсі (з обов'язковим проходженням та обмеженням алкогольних напоїв).

6. Підвищення кваліфікації працівників центру соціальних служб, які надають соціальні послуги.

7. Підвищення якості здійснення соціального супроводу сімей та осіб, які опинились у складних життєвих обставинах.

Було також питання щодо того, **як зміцнити або укріпити сім'ї через соціальну профілактику?**

Під час роботи обговорювались питання, пов'язані із залученням партнерів до соціальної роботи та соціальної профілактики з сім'ями, у т.ч. які перебувають у складних життєвих обставинах, пошук шляхів вирішення проблем, форми та методи роботи та соціальної профілактики, які сприятимуть зміцненню або укріпленню сімей, пропозиції для громад

На питання **«Який досвід зі зміцнення сімей є вдалим та ефективним»** учасники обговорення назвали наступне:

— формування навичок відповідального батьківства через участь батьків у тренінгах «Позитивне батьківство», «Батьківство в радість», «Батьківство без стресу». Разом з тим, учасники відзначили, що таких тренінгів на рівні громад

недостатньо через відсутність підготовлених тренерів або низьку мотивацію та зацікавленість самих батьків у відвідуванні таких занять;

- спільне проведення часу батьків з дітьми (збільшення часу для спілкування);

- залучення всієї сім'ї до цікавих заходів;

- наявність в сім'ї сформованих сімейних цінностей, сімейних традицій, сімейні поїздки, спільне проведення вільного часу, сімейні пікніки;

- живе спілкування з дітьми без гаджетів;

- вміння батьків слухати та чути своїх дітей;

- спільне діяльності, наприклад «Зробимо ремонт разом» (діти мають право самі обрати колір шпалер та обладнання для своїх кімнат, за допомогою батьків зробити ремонт своїх кімнат, навчання користуватись інструментами та дозвіл їх використовувати);

- перепочинок один від одного (відпочинок батьків окремо без дітей);

- наявність спільних інтересів та їх розвиток;

- наявність у членів сім'ї власних інтересів та пошук однодумців з метою розширення кола спілкування;

- спільне заняття (наприклад, городництво, квітникарство, виготовлення сувенірної продукції тощо);

- формування поваги та підтримки в сім'ї (повага до вибору дитини, повага до вибору батьків, прийняття спільного рішення з урахуванням думки кожного члена сім'ї);

- спільна участь у заходах громади.

На думку учасників обговорення з цього переліку позитивного досвіду також можна використати деякі приклади і при розробці стратегій (планів, програм) на рівні громади зміцнення сім'ї.

Питання «Які умови треба створити для профілактики потрапляння в складні життєві обставини» викликало багато дискусій.

Учасники висловили низку пропозицій, а саме:

- забезпечення підтримки сімей фахівцями різного профілю (фахівці із соціальної роботи, юристи, психологи, медики, освітяни, поліцейські офіцери громади) на кшталт мультидисциплінарної команди, а також із залученням сімей, які мають позитивний досвід або подолали складні життєві обставини;

- сприяння працевлаштуванню батьків, зокрема через служби зайнятості (створення нових робочих місць, розширення переліку сезонних та громадських оплачуваних робіт та доступу до них, допомога у відкритті власної справи, отримання грантової підтримки);

- розширення штату психологів, практичних психологів в установах, закладах, в яких передбачено такі посади (заклади освіти, охорони здоров'я,

надавачі соціальних послуг), створення неформального об'єднання психологів, проведення психологічного всеобучу для батьків;

- розширення мережі безкоштовних гуртків різного спрямування не лише в центрі громади, а й у старостинських округах, широке інформування про їх діяльність та забезпечення доступу до таких гуртків дітей вразливих категорій сімей;

- державні соціальні допомоги надавати сім'ям в крайніх випадках, передбачити один уніфікований вид соціальної допомоги;

- організація та проведення на рівні громади сімейних заходів різного спрямування;

- введення «сухого закону» для сімей, які потрапити або можуть потрапити в складні життєві обставини через вживання алкогольних напоїв, та розробка форм контролю за цим;

- формування нетерпимого ставлення до зловживання алкоголем та продажу алкоголю та тютюну неповнолітнім;

- контроль за недопущенням продажу алкоголю та тютюну неповнолітнім (покарання як продавців, так і батьків – адміністративний штраф для батьків, адміністративний штраф для продавців, позбавлення ліцензії без права відновлення для власників торгівельних точок);

- організація та проведення вечірніх рейдів, у тому числі із залученням громадськості;

- організація та проведення креативних заходів щодо обміну досвідом між сім'ями, які мають позитивний імідж, сім'ями, які подолали складні життєві обставини, та сім'ями, які потрапили або можуть потрапити у складні життєві обставини;

- створення неформальних «відкритих» просторів спілкування (вулиця, декілька вулиць, старостат, громада) – мотивація для обговорення проблем та потреб, пошук шляхів вирішення, інформація про результати роботи.

Велике здивування викликала пропозиція «відібрання дитини», як метод профілактики складних життєвих обставин. Таку пропозицію деякі учасники мотивували наступним чином:

- мотивація батьків до змін в кращу сторону;

- можливість та спосіб «привести» батьків до тями;

- забезпечення права дитини на інше життя, безпечне сімейне середовище, достойне майбутнє;

- показати дитині інші безпечні сімейні стосунки та дати право вибору жити інших умовах;

- забезпечення права дитини на гідність та сімейні цінності.

При обговоренні питання **«Які можуть бути заохочення щодо зміцнення сімей?»** були запропоновані наступні пропозиції:

– головний меседж для громади «Кожен у громаді має відчувати себе потрібним, задіяним, відповідальним за свою сім'ю, а також за своїх сусідів»;

– створення сімейних ХАБів – простору для всієї сім'ї – з різними локаціями, напрямками діяльності та спрямування, різновікові простори. При цьому до ремонту та облаштування ХАБів залучити також сім'ї;

– вивчення професійних можливостей та спрямувань членів родини, створення неформальних об'єднань за професійними спрямуваннями (на кшталт гільдії пекарів, кулінарів, ковалів, теслярів тощо), можуть бути створені і відповідні громадські об'єднання – мета: приносити користь громаді;

– широке та доступне інформаційне супроводження у громаді з використанням всіх можливих ресурсів;

– пошук в кожному старостинському окрузі сім'ї, які є неформальним лідером, створення асоціації сімей, які можуть стати генераторами та координаторами цікавих ідей;

– проведення акцій для сімей (наприклад «День без гаджетів»);

– спортивні змагання для сімей (велопробіг, день рибалки тощо) – формування поваги у громаді, обов'язкова умова-участь всіх членів родини, система заохочень, формування відповідальності у батьків, максимальне залучення, можливість виявити проблеми;

– толока та акції з благоустрою із залученням сімей та всіх соціальних партнерів – користь громаді + система заохочень;

– акція «Подарунок від громади» – як форма заохочення – відпочинок, екскурсії для сім'ї, сімейні подорожі (кошти забезпечує громада);

– акції «МИ ВСІ РАЗОМ» (різного спрямування) за участі керівництва громади та інших суб'єктів – спілкування у громаді на всіх рівнях, формування довіри до влади, формування поваги до самого себе та інших, отримання нового досвіду та обмін наявним досвідом, підвищення рівня спілкування з іншими родинами;

– поширення позитивних прикладів у сімейному вихованні, формування позитивного іміджу сім'ї – з використанням різних інформаційних ресурсів, інформація має бути максимально доступною та всеосяжною, система заохочень;

– денний центр для дітей та відкриті сімейні простори, створені недержавними організаціями через соціальне замовлення або конкурс проєктів та програм у громаді – довіра, комунікація з різними партнерами, мотивація батьків, забезпечення транспортом для доставки дітей до центру (наявність власного транспорту у недержавної організації, кошти на оренду транспорту, соціальне таксі. Як варіант учасники запропонували передачу у тимчасове користування автотранспорту, вилученого у водіїв за керування в нетверезому стані та який перебуває на штрафмайданчиках).

Були опитані батьки з сімей у СЖО, наведемо короткий аналіз відповідей батьків у світовому кафе 3.

Які труднощі ви відчуваєте сьогодні й що з соціальних послуг вам реально допомагає?

1. Сьогодні я відчуваю фінансові труднощі. Реально мені допомагають благодійні фонди. Також мені потрібна медично-соціальна допомога, пічне опалення(грошова допомога на дрова), гаджети для дитини(сина) і репетитор для сина.

2. Не можу у повному обсязі забезпечити свою дитину більш-менш необхідними речами. На даний час проходжу перекомісію по МСЕК, відповідно виплати по пенсії інвалідності (2-а група) були заморожені. За що існувати я не знаю!!! На фронті (пішовши добровольцем) отримав травму хребта (шийний відділ хребта С5-С6) з подальшим Захистом Батьківщини. Поки знаходився на фронті – колишня дружина почала зловживати наркотичні речовини, належного догляду дитині не приділяла. Син мешкав у матері, поки колишня дружина ніяка з'являлася вдома. Сьогодні я офіційно розлучений. Я хочу позбавити колишню дружину батьківських прав. В самого спроби були, але закон виявився не на моєму боці. На жаль.

3. Репетитор, логопед, ліки, пральна машина, радіатор, медогляд дитини.

4. Матеріальні. Потрібен офлайн репетитор, служба не допомагає ні в чому, безкоштовні гуртки для дітей, гуманітарна допомога, бойлер, допомога на ремонт даху.

5. Матеріальні труднощі.

1. Що б ви хотіли покращити в наданні соціальних послуг Вам для покращення стану дитини й родини?

1) Матеріальна допомога, а саме одяг для дитини, велосипед.

2) Для дитини надали репетитора, я задоволена.

3) Медична допомога.

4) Спортивні школи.

5) Ліжко, письмовий стіл та стілець.

2. Які соціальні послуги ви б хотіли отримати? Яку допомогу вам і яку дитині?

1) Потреба у гаджеті, а саме в ноутбуці для сина і ремонт оселі. Психологічна підтримка для дитини.

2) Секція для спорту дитині.

3) Бойлер, гуманітарна допомога, допомога на ремонт даху після вибуху, дитині потрібен телефон.

4) Гроші.

5) Допомога в грошових виплатах, ремонт кухні.

3. Чого б ви хотіли навчитися зараз для подолання СЖО дітьми й розвитку вашої родини, її благополуччя?

1) Безкоштовні гуртки дітям

2) Потреба у соціалізації дитини та покращення умов проживання

3) Потреба у психологічній допомозі, приїзду комісії яка перевірить всі документи та ситуацію в родині.

4) Навчання.

5) Психологічна підтримка.

Аналіз відповідей батьків свідчить про те, що навчатися для подолання СЖО готові не всі батьки, вони думають про розвиток дітей, але не про свої зміни й розвиток. Вони усвідомлюють свої проблеми, хочуть їх вирішити, але не завжди знають як. Їм потрібна перш за все грошова, матеріальна, правова, медична, психологічна допомога, допомога в техніці для навчання і життя й освіта для дітей. Розвиток родини батьки бачать перш за все для дітей, не для себе. Працювати над змінами в себе вони не думають навіть. Безумовним плюсом є їх турбота для дітей, прагнення дати їм освіту і соціалізацію, розвиток інтересів, гідні умови проживання і виховання, але коштом фонду, соцслужб, не власним коштом і власними зусиллями. Виявилося, що батьки не знають про безкоштовні гуртки для дітей у громаді, особливо з сімей категорій СЖО. Відсутня скоординована інформація про заходи для дітей і неформальну освіту та позашкільну освіту. У батьків і дітей відсутні гаджети для навчання й інформування, як виявилось. Потрібні медичні обстеження дітей і дорослих, а для цього хоча б декларація з сімейним лікарем для початку. Можливі виїзні медичні бригади вузькопрофільних фахівців. Спостерігаємо негативне ставлення до соцслужб у громаді, скарги на їх бездіяльність. Потрібна позитивна комунікація зі службами й соціальна реклама їх послуг сім'ям з дітьми. Всі батьки хочуть матеріальної й речової, грошової допомоги, але ніхто з батьків не сказав про своє перенавчання, працевлаштування для забезпечення дітей і родини. Взагалі бачимо небажання навіть шукати інформацію про допомогу, служби повинні їх шукати й допомагати всім необхідним. Про дітей батьки турбуються, прагнуть їм кращої долі, розуміють, що для цього потрібне навчання, вдячні за репетиторів. Але зовсім не прагнуть змінювати себе і свій спосіб життя, навіть про це не думають, що можна жити по іншому. Багато батьків з перегаром були, отже, вживають алкоголь.

Отже, батькам для профілактики СЖО потрібна перш за все правова допомога і просвіта – про відповідальність за дітей, батьківські права, позбавлення батьківських прав, деяким – вторинна правова допомога, потім – психологічна, у т.ч. щодо подолання залежностей, налагодження стосунків з дітьми, подолання стресу внаслідок війни, потім соціально-педагогічна допомога – як показ нової моделі сімейного життя і стосунків. Спілкування, формування батьківських компетентностей, соціально-економічна допомога – навчання раціональним потребам, сімейній економіці, навіть основам підприємництва, профорієнтація і допомога в перенавчанні на нові професії, працевлаштуванні. Медична допомога потрібна як обстеження дітей, дорослих і потрібна декларація з сімейним лікарем. Для дітей – технічна допомога в навчанні, репетиторство офлайн. Також необхідна співпраця і налагодження контакту з соцслужбами, формування їх позитивного іміджу і реклама соціальних послуг у громаді.

Загальний висновок щодо покращення соціальної профілактики у громаді :

- потрібні соціально-педагогічний і правовий напрямок для таких родин – для навчання новій моделі життя і посилення відповідальності за своїх дітей і батьківські обов’язки, розуміння своїх прав і можливостей, задоволення потреб дітей;
- потрібні інтеграційні заходи і мультидисциплінарні команди в роботі з такими сім’ями, в т.ч. мобільні;
- потрібна соціальна реклама соціальних послуг і підвищення іміджу соціального працівника для родин у громаді ;
- потрібно постійне навчання новим викликам і методикам соціальних працівників для роботи з такими сім’ями, кадрове забезпечення має бути фаховим;
- потрібно організаційне забезпечення їх діяльності – спеціалізовані служби на кшталт родинний дім, інтегровані соціальні служби й інтегровані соціальні послуги;
- потрібно вивчення потреб у громаді в соціальних послугах серед населення;
- потрібні державні субвенції на соціальні послуги і служби, зараз цього на рівні держави немає;
- потрібно боротися з залежностями членів родини – не давати гуманітарку тим, хто вживає алкоголь і ПАР, обмежувати їх в наданні соціальних послуг, стимулювати до позбавлення від залежностей тощо. Потрібні програми роботи з такими батьками і дітьми, а також зі співзалежними;

- потрібні приміщення для роботи

Для впровадження напрацьованих ідей доцільно користуватися такими джерелами:

Про державну допомогу сім’ям з дітьми : Закон України від 21 листоп. 1992 р. № 2811-XII. URL: rada.gov.ua

Про затвердження Порядку виявлення сімей (осіб), які перебувають у складних життєвих обставинах, і надання їм соціальних послуг : Постанова Кабінету Міністрів України від 21 листоп. 2013 р. № 896. URL: rada.gov.ua [896-2013-п].

Про затвердження Державного стандарту соціальної послуги профілактики : Наказ Міністерства соціальної політики України від 1 жовт. 2019 р. № 1448. URL: rada.gov.ua.

Здійснення соціальної роботи із сім’ями, які перебувають у складних життєвих обставинах: методичні рекомендації для спеціалістів центрів соціальних служб для сім’ї, дітей та молоді. Миколаїв, 2016. 66 с. URL: http://ocss.mk.ua/files/---2016_.pdf (дата звернення: 24.07.2025).

Про затвердження Державної цільової соціальної програми підтримки сім'ї, забезпечення прав і можливостей жінок і чоловіків : Постанова Кабінету Міністрів України від 24 лют. 2021 р. № 228. URL: rada.gov.ua.

Програма «Сім'я та родинні цінності» для закладів загальної середньої освіти : програма курсу за вибором / уклад.: Л. В. Канішевська та ін. ; М-во освіти і науки України. Київ : Інститут проблем виховання НАПН України, 2022. 35 с.

Профілактика складних життєвих обставин: організація соціальної роботи на випередження : метод. посібник / за ред. Н. М. Комарової. Київ : Видавничий дім «Калита», 2021. 164 с.

Консультування в системі психосоціальної допомоги дітям і сім'ям, що опинились у складних життєвих обставинах внаслідок військових дій : практ. посібник / за ред. В. Г. Панка. Київ : ДНЦПІСР, 2019. 184 с. URL: https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/718798/1/Konsultuvannya_2019.pdf

Психосоціальна підтримка підлітків та їх родин в умовах війни / І. Г. Козубська та ін. Київ : ЯРМІЗ, 2022. 120 с. URL: yarmiz.org.ua

Технології психосоціальної допомоги дітям і сім'ям, що опинились у складних життєвих обставинах внаслідок військових дій : метод. посібник / авт. кол.: Т. О. Разводова та ін. Київ : Інститут психології імені Г. С. Костюка, 2020. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/729191/1/tehnologii3.pdf>

Зберегти сім'ю. Практичний посібник із соціальної роботи з сім'ями. Київ: БО «Надія і житло для дітей», 2020. URL: hopeandhomes.org.ua

Програма «Діти та війна: Навчання технік зцілення» (The Children and War Foundation). Тренінгова програма, спрямована на навчання дітей і батьків методам подолання травматичних подій.

Тренінги від міжнародної організації «Terre des hommes» (Україна) щодо впровадження психосоціальної підтримки через гру та спорт. Ознайомитися з підходами можна на сайті: <https://tdh-ukraine.org/ua/posibnyk-dlya-spetsialistiv-psykhosotsialna-pidtrymka-ditey-ta-molodi>

Відеоресурси та онлайн-платформи

YouTube-канал Національної психологічної асоціації. Містить безліч вебінарів та лекцій про надання першої психологічної допомоги та підтримку родин у кризових станах.

Платформа «ВзаємоДія». База вебінарів та навчальних відео для фахівців соціальної сфери, створена за підтримки ЮНІСЕФ та Мінсоцполітики України.

Психологічні відео-інструкції від Проєкту «Безпечне місце» (Національний університет «Києво-Могилянська академія»). Присвячені навичкам подолання стресу для фахівців і батьків. URL: youtube.com

Безоплатна вторинна правнича допомога на місцевому рівні у громадах:

Про безоплатну правову допомогу : Закон України від 02.06.2011 № 3460-VI : станом на 4 лип. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-17#Text> (дата звернення: 25.07.2025).

Ресурси:

Чи маю я право на безоплатну вторинну правничу допомогу. Безоплатна правнича допомога. Безоплатна правова допомога. URL: <https://legalaid.gov.ua/kliyentam/chy-mayu-ya-pravo-na-bezoplatnu-vtorynnu-pravovu-dopomogu/> (дата звернення: 25.07.2025).

Про систему БПД. Безоплатна правнича допомога. Безоплатна правова допомога. URL: <https://legalaid.gov.ua/pro-systemu-bpd/> (дата звернення: 25.07.2025).

Безоплатна правнича допомога. Linktree. URL: <https://linktr.ee/legalaid.gov.ua> (дата звернення: 25.07.2025).

Безоплатна правова допомога. Національне агентство України з питань державної служби. URL: <https://nads.gov.ua/dostup-do-publichnoyi-informaciyi/bezoplatna-pravova-dopomoga> (дата звернення: 25.07.2025).

3.4. СВІТОВЕ КАФЕ 4.

ТЕМА «ЯК ВДОСКОНАЛИТИ ЗАПОБІГАННЯ І ПРОТИДІЮ ГЗН, ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ, ЖОРСТОКОМУ ПОВОДЖЕННЮ З ДІТЬМИ В РОДИНІ В ВАШІЙ ГРОМАДІ»

МЕТА ЗАХОДУ: Налагодити діалог між фахівцями, представниками громади, освітянами, медиками, батьками, соціальними службами й обговорити практичні ідеї для вдосконалення соціальної роботи з родинами у СЖО.

Раунд 1: ГЗН, домашнє насильство і жорстоке поводження з дітьми в родині

- Що зараз працює для запобігання і протидії ГЗН, домашнього насильства і жорстокого поводження з дітьми в родині для сімей у СЖО у громаді? Які послуги та структури на це працюють?

- Як долаються гендерні стереотипи, упередження, гендерна нерівність, застарілі моделі сімейного виховання ременем тощо?

- Як усуваються сьогодні приводи для насильства і жорстокості – алкоголізм, негативні звички? Які є послуги, структури тощо?

- Що сьогодні гальмується і чому, що не працює так, як треба? Зокрема, корекційні програми з кривдниками тощо?

Мета: виявити наявні сильні сторони та досвід, що надихає, нестачу ресурсів і бар'єри

Раунд 2: В яких соціальних послугах є потреба для таких сімей?

- Чи потрібні комплексні соціальні послуги, які працюють з сім'єю як з системою? Які саме?

- Чи потрібні послуги з профілактики і які?

- Чи потрібні спеціалізовані соціальні послуги з проблеми в вашій громаді, які саме?

- Як організувати подолання сім'ями гендерних стереотипів і стереотипів щодо моделей сімейного життя і сімейного виховання?

- Як зменшити вплив війни на прояви жорстокості, насильства?

Мета: виявити потреби в соціальних послугах, яких ще немає у громаді

Раунд 3: Як ми можемо покращити стан дітей та їх сімей у громаді ?

- Які нові форми, сервіси, підходи, документи варто впровадити у громаді для викоренення причин ГЗН, домашнього насильства, жорстокого поводження?

- Як можна припинити вживання ПАР, алкоголю кривдниками в родині?

- Як можна навчити сім'ї раціональним потребам і сімейній економіці для запобігання ГЗН, домашнього насильства і жорстокого поводження з дітьми?

- Як навчити сім'ї новим моделям поведінки і сімейного виховання без насильства і жорстокості?

Мета: збір конкретних пропозицій та ідей покращення

Раунд 4. Як краще працювати з сім'ями, де є насильство, під соціальним супроводом?

- Що можна запропонувати для подолання кризи і припинити насильство?

- Як можна стабілізувати родини для неповторення випадків насильства і жорстокості?

- Як можна розвинути кривдників і членів родини для усунення причин і наслідків насильства?

- Що можна зробити для нетерпимості щодо ГЗН, насильства, жорстокого поводження з родинами у громаді ?

- Як краще організувати роботу з такими сім'ями, враховуючи наявні ресурси у громаді ?

Мета – покращити існуючі соціальні послуги у громаді для таких сімей під супроводом.

Питання світового кафе для сімей з дітьми щодо запобігання і протидії насильства, ГЗН, жорстокого поводження з дітьми в сім'ях у СЖО:

1. Які труднощі ви відчуваєте сьогодні і що з соціальних послуг вам реально допомагає?

2. Що б ви хотіли покращити в наданні соціальних послуг Вам для покращення стану дитини і родини?

3. Які соціальні послуги ви б хотіли отримати? Яку допомогу вам і яку дитині?

4. Чого б ви хотіли навчитися зараз для подолання насильства, жорстокості дітьми і розвитку вашої родини, її благополуччя?

5. Що треба для подолання залежностей, матеріального неблагополуччя, депресії?

Питання для дітей

1. Намалуйте на стікерах і наклейте на аркуш паперу чого б ви не хотіли відчувати до себе від батькві.

2. Намалуйте, як би ви хотіли жити і що робити.

3. Намалуйте, яких стосунків з батьками ви б хотіли.

Презентація результатів (30 хв)

- Кожен «господар столу» коротко (3–5 хв) представляє підсумки.

- Модератор узагальнює на фліпчарті ключові ідеї.
- Створення колективної мапи рішень.

4. Завершення і подяка (10 хв)

Підбиття підсумків. Подяка учасникам.

Результати обговорення:

На кафе обговорювали багато питань за фахівцями батьками, дітьми. Першим питанням було: **Що зараз працює для запобігання і протидії ГЗН, домашнього насильства і жорстокого поводження з дітьми в родині для сімей у СЖО у громаді ? Які послуги та структури на це працюють?**

– Зараз працює програма корекції агресивної поведінки осіб, які виникли або здатні вчинити ГЗН, ДН та жорстке поводження.

– Міждисциплінарна команда, яка реагує на випадки насильства у громаді .

– Проводяться інформаційні заходи для запобігання домашньому насильству.

– Індивідуальне консультування.

– Благодійні та громадські організації, які надають групу підтримки для жінок, які постраждали від домашнього насильства.

– Реабілітація дітей коштом Благодійних та Громадських організацій.

– Мобільні бригади попередження здійснюються поліцією.

– Просвітницька робота в соціальних мережах.

– Надання психологічної підтримки.

– Працюють групи взаємопідтримки жінок.

– Соціальний супровід.

– Працює у громаді Координаційна Рада – щодо планування алгоритму роботи та взаємодії структур.

– Проводиться інформаційна компанія щодо роботи з дітьми, які постраждали від жорстокого поводження.

– Проводяться рейди у громаді на весні та восени – вулиця, родина, школа.

– Профілактичні заходи на підприємствах у громаді .

– Постійно проводяться підписання попереджень про наслідки повторного вчинення насильства.

– Вилучення дітей кривдника в патронатну родину.

– Перенаправлення жінок з дітьми в кризові центри.

– Постійне здійснюється відвідування патронатних сімей з боку закладів освіти.

Як долаються гендерні стереотипи, упередження, гендерна нерівність у громаді?

– Не має карти перенаправлення суб'єктів, тобто дорожньої карти для подолання стереотипів та упереджень, нерівності тощо.

– Йде постійне освоєння чоловічих професій з боку жінок.

– Йде постійна підтримка юридична та інформаційна, роз'яснювальна з боку фондів.

– Соціальні педагоги постійно патронують сім'ї для зменшення стереотипів та збільшення упередження щодо гендерної нерівності у громаді.

– Є невідповідальність законодавчим актам (строки відпрацювання випадків насильства різні та строки між суб'єктами різняться ЦСС та ССД).

– Для дітей проводиться групова робота через БФ Мирне небо та Співдія.

Як усуваються приводи для насильства і жорстокості?

– Проведення профілактичних заходів на різних рівнях (освіта, соціальні мережі, медицина, поліція, служба).

– Проводяться круглі столи для усунування приводів для ГЗН, ДН та жорсткому поводженню.

– Для усунування приводів проводяться постійні тренінги та заняття для жінок та дітей.

– З метою зменшення приводів для насильства після виявлення одного випадку ДН – направляти кривдника на проходження програми/спрощена процедура.

– Створити програму для жінок, які постраждали від ДН для отримання професії та подальшого працевлаштування, щоб вийти з сім'ї (піти від кривдника) – отримання незалежності.

Ми разом з фахівцями також досліджували питання «В яких соціальних послугах є потреба для таких сімей?»

Під час обговорення питання столу, учасниками було обговорено потреби у комплексних і спеціалізованих соціальних послугах, шукали шляхи подолання гендерних стереотипів і стереотипів щодо моделей сімейного життя і сімейного виховання.

За результатами всіма учасниками було напрацьовано наступне:

– Важливість і необхідність фахової психологічної підтримки постраждалих осіб.

– Тривалий процес направлення особи, яка вчинила насильство на проходження корекційних програм (Програма для кривдників).

– Запровадження покарання навіть після першого випадку вчинення насильства для запобігання тяжким наслідкам.

– Зазначено, що в родинях в першу чергу страждають саме діти (навіть якщо насильство було направлено не на них), бо вони стають свідками бійок, конфліктів і це провокує педагогічну запущеність дитини та вплив на її

розвиток – в таких випадках необхідно залучати компетентних фахівців для дітей з метою проведення комплексного обстеження.

- Підсилити обмін інформацією між всіма суб'єктами соціальної роботи – напрацювати та затвердити алгоритми обміну інформацією.

- Проведення просвітницьких заходів вчителями для дітей у навчальних заходах та серед батьків під час проведення батьківських зборів (в онлайн та офлайн форматах).

- На офіційних сайтах громади створити «тривожну червону кнопку», на випадок кризової ситуації. Оприлюднювати перелік телефонів, адреси служб та організацій, які надають допомогу та підтримку постраждалим від домашнього насильства, насильства за ознакою статі та ГЗН.

- Запроваджено неформальні зустрічі учнів з класним керівником під час якої виявляються випадки вчинення домашнього насилля, булінгу – дитина може написати «записку SOS» та кинути її в скриньку (Наталинська громада).

- Подолання гендерних стереотипів шляхом побудови позитивної моделі сім'ї, сімейного виховання – запровадити свого роду виїзди зі свого оточення.

Родини цураються звертатися за допомогою та підтримкою, бояться осуду з боку близького оточення, суспільства. Наявна стигма щодо жінок.

Економічна залежність жінок від чоловіків (здебільшого чоловіки працюють, а жінка домогосподарка, що може приводити до відсутності освіти, роботи). З метою підвищення обізнаності жінок щодо їх можливостей, розкриття їх потенціалу та жіночої сили, організація та проведення для жінок.

- Постраждалі особи інколи забирають заяву на кривдника, боячись наслідків для свого здоров'я та життя.

- В громадах відсутні безпечні простори/прихистки для постраждалих осіб, щоб оперативно забезпечити безпеку на ніч, на добу чи більш триваліший час.

- Представники правоохоронних органів мають свої заходи покарання – штрафи, виправні роботи, громадські роботи, тимчасовий заборонний припис до 10 днів). Якщо справа щодо кривдника переходить в суд, то рішенням суду виноситься обмежувальний припис (від 1 до 6 місяців з можливістю продовження).

У разі екстреного виклику поліції (102), то складається протокол на кривдника, чи якщо постраждала особа відмовляється від своїх показань, на неї складається протокол за хибний виклик.

- Відсутність у громадах психологів, яких можна було б скерувати на навчання для реалізації Програми для кривдників.

- Наявність кваліфікованих психологів у ГО, БФ, які працюють на території громади та надають психологічну підтримку, але зазначено що така робота у межах проєкту може завершитися, а потреба у психологічній допомозі залишитися.

– Наявність безоплатної правової допомоги постраждалим особам, у відновленні документів, формуванні позовної заяви до суду тощо.

– Необхідне запровадження місцевої «гарячої» лінії для постраждалих осіб.

– Запроваджено курс для дітей та підлітків (до 7 занять) з метою підвищення обізнаності щодо їх прав та обов'язків (Берестинська громада).

– Залучення релігійних спільнот для роботи з дітьми з сімей, де були прояви домашнього насильства.

– Співпраця з ГО та БФ щодо залучення дітей до реабілітаційних заходів.

– Родинам надається гуманітарна та натуральна допомога.

– Запровадження анонімного анкетування з метою раннього виявлення та запобігання насильства.

– Запровадження ретриту для жінок, які є постраждалими від домашнього насильства, насильства за ознакою статі та ГЗН з метою психоемоційного розвантаження.

– Запропоновано менторство над родинами, де були випадки вчинення насильства (наприклад, на час вирішення родиною СЖО діти могли бути влаштовані до родини патронатного вихователя і після повернення дітей біологічним батькам, родина патронатного вихователя буде виступати в ролі ментора для цієї родини).

– Розширення кола соціальної підтримки, щоб постраждала особа мала кому подзвонити/написати і попросити про допомогу. Це допоможе розірвати коло ізоляції, яке створює кривдник навколо постраждалої особи.

Ми виявляли, що сьогодні гальмується і чому, що не працює так, як треба? зокрема, корекційні програми з кривдниками тощо?

– Не вистачає спеціалістів щодо роботи за програмою (кривдників багато, а спеціаліст один).

– Не вистачає безпечних місць.

– Не має механізму дій (алгоритму) щодо переривання програми роботи з кривдником.

– Не має швидкого реагування на подію насильства, хоча взаємодія між структурами присутня під час роботи за програмою.

– Не має транспорту для мобільної бригади.

Далі ми з'ясовували, що можна покращити для подолання ГХГ, ДН, ЖП соціальними послугами у громаді ?

– обговорити напрацьовані пропозиції у громадах із залученням різних соціальних партнерів та обрати конкретні пропозиції та ідеї для запровадження в громадах відповідно до потреб з урахуванням ресурсів та спроможностей громад;

– започаткувати клуби розвитку батьківства, групи підтримки, зібрання для батьків (з-поміж сімей, які опинилися в складних життєвих обставинах) щодо підвищення батьківського потенціалу стосовно виховання та розвитку дітей;

– провести інформаційні заходи для сімей з дітьми щодо діяльності розвиваючих просторів у громаді (кабінети раннього втручання, майстерні для батьків, молодіжні хаби, гуртки, простори для дітей тощо);

– розробити місцеві програми щодо забезпечення системної та комплексної політики у сфері сім'ї дітей та молоді, спрямованої на формування самодостатньої сім'ї та її здатності до усвідомленого запобігання і виховання дітей; здійснення комплексних заходів щодо запобігання насильства в сім'ях або в яких існує реальна загроза його вчинення, вдосконалення механізму запобігання та протидії насильству в сім'ї, підтримка сім'ї, запобігання насильства в сім'ї, забезпечення конституційних прав і законних інтересів дітей, підтримка молоді з функціональними обмеженнями. Підвищення ефективності діяльності, взаємодії органів влади, громадських організацій та інших юридичних осіб у сфері протидії насильства. Захист та надання допомоги особам, які постраждали від насильства в сім'ї; здійснення комплексних заходів на рівні громади щодо запобігання торгівлі людьми, підтримки та захисту осіб та сімей, які постраждали від збройних конфліктів, а також визначення зазначених обсягів фінансування заходів для залучення профільних спеціалістів;

– розробка спеціальної програми /індивідуального плану/заходів (у межах соціального супроводу) щодо інтеграції сім'ї СЖО до сім'ї у ресурсі (з обов'язковим проходженням та обмеженням алкогольних напоїв);

– підвищення кваліфікації працівників центру соціальних служб, які надають соціальні послуги;

– підвищення якості здійснення соціального супроводу сімей та осіб, які опинились у складних життєвих обставинах.

Окремо ми з'ясовували **«Як краще працювати з сім'ями, де є насильство, у тому числі під час надання послуги соціального супроводу»**

Учасники обговорення висловили наступні думки:

– забезпечити публічність щодо фактів насильства та кривдників (повідомлення за місцем роботи, розміщення інформації у людних місцях, інформаційні листівки щодо наслідків та покарання за вчинення насильства, в першу чергу для кривдника);

– започаткувати рубрику в соцмережах «Вони здійснили насильство у сім'ї, у т.ч. повторно»;

– організація та проведення інформаційних заходів (підприємства, заклади, установи, приміщення старостатів) з метою інформування про випадки домашнього насильства та наслідки для кривдників, про безпечні місця для постраждалих від домашнього насильства, як діяти та куди звертатись

мешканцям громади у випадку, якщо вони стали свідками домашнього насильства, ГЗН, жорстокого поводження з дітьми або знають про такі випадки;

- залучення креативної молоді до підготовки інформаційних листівок у вигляді карикатур, шаржів, асоціацій з негативними персонажами тощо;

- зміни в законодавстві (розширення повноважень поліцейських офіцерів громади, дільничних офіцерів поліції, настання кримінальної відповідальності за повторні випадки насильства, збільшення суми штрафу за адміністративне порушення, пов'язане з насильством, до 5 тис. Грн, «каральні заходи», як то: тимчасове позбавлення водійських прав, блокування банківських карток, проведення банківських операцій; громадські виправні роботи для кривдників (найнепрестижніші), у т.ч. в людних місцях, надання мінімальної оплати кривднику (наприклад 5 грн за годину) для оплати штрафу;

- ефективне використання термінового заборонного припису, контроль за дотриманням кривдником вимог вищезазначеного припису, відповідальність за порушення цих вимог;

- налагодження тісної та ефективної взаємодії різних суб'єктів, дотичних до питань запобігання та протидії домашньому насильству, гендерно-зумовленому насильству та жорстокому поводженню з дітьми;

- профілактична робота: поліція, надавачі соціальних послуг, мобільні бригади соціально-психологічної допомоги постраждалим від домашнього насильства, інші суб'єкти;

- відпрацювання протоколу безпеки (алгоритму дій) членів сім'ї у випадку домашнього насильства, у т.ч. повторного; обговорення з дітьми алгоритму їх дій у випадку можливого повторного скоєння домашнього насильства.

Було вивчено також питання **«Що можна зробити з кривдниками та як підтримати (стабілізувати) інших членів сім'ї»**, яке викликало багато дискусій.

Учасники висловили низку пропозицій, а саме:

Для кривдників

- запровадження обов'язкових корекційних програм для кривдників, для цього необхідно: мати у громаді не менше 2-х спеціалістів, які пройшли навчання та мають відповідні сертифікати, у разі відсутності таких спеціалістів забезпечити відбір кандидатів та проходження ними відповідного навчання; мати спеціально обладнану кімнату, безпечну для спеціалістів, обладнану «гарячою кнопкою», системою відеоспостереження (це може бути в приміщенні поліції або неподалік відділку), у разі відсутності «гарячої кнопки» або відеоспостереження – забезпечити чергування поліцейського в кімнаті або біля кімнати; матеріальне забезпечення роботи спеціалістів, які проводять корекційні програми, ввести кримінальну відповідальність кривдника за відмову від проходження корекційної програми або незавершення/не в повному обсязі її проходження;

- примусове лікування від алкоголізму/наркоманії у разі скоєння насильства в стані алкогольного чи наркотичного сп'яніння – за рішенням суду;
- робота кривдників з психологом – додатково до корекційної програми

– залучення зовнішнього ресурсу;

- залучення кривдників до «благочинної діяльності власною працею» – як профілактичний та обов'язковий компонент у межах проходження корекційної програми – наприклад, фізична робота на подвір'ї у людей похилого віку, внутрішньо переміщених осіб тощо (без контакту з людьми та під наглядом поліції);

- додатковий медичний огляд кривдника з метою виявлення психічних проблем, які можуть спричиняти агресію, робота з психіатром; виявлення причин, які впливають на агресивну поведінку кривдника, психологічне консультування;

- тимчасова ізоляція від суспільства (за прикладом екопоселення) + навчання навичкам ненасильницького спілкування;

Для дітей, які є кривдниками: тренінги щодо формування навичок неконфліктного спілкування; психологічне консультування;

Підтримка (стабілізації) інших членів сім'ї:

- дивитися відеофільм (із залученням креативної молоді «Як ВИ або члени Вашої сім'ї почували себе в момент або після скоєння насильства»);

- психологічна підтримка, у т.ч. із залученням мобільних бригад; у разі відсутності мобільних бригад – ініціювання їх створення та матеріально-технічне забезпечення діяльності коштом місцевого бюджету або зовнішніх ресурсів (донори); створення груп підтримки, взаємопідтримки та взаємодопомоги для членів сім'ї;

- створення шелтеру (кризового центру для постраждалих від насильства) – можливо об'єднаного для декількох громад зі співфінансуванням (на основі договору про партнерство між громадами);

- відкриття денного центру, кризових кімнат, у т.ч. для короткострокового перебування, безпечних просторів;

- можливість оздоровлення дітей – прийняття рішення на місцевому рівні про тимчасове віднесення дітей, які постраждали від домашнього насильства, жорстокого поводження або стали свідками, до пільгових категорій (для оздоровлення за кошти місцевого бюджету);

- надання інформації про безпечні місця перебування постраждалих, контакти «гарячих ліній» тощо;

- вилучення дитини з сім'ї у випадку ДН, ЖП та влаштуванню до сімей патронатних вихователів, паралельно ведуться роботи: з батьками – через надання послуги соціального супроводу та проходження корекційних програм; системна робота з усією сім'єю – кривдник/кривдники, постраждалі, свідки, сімейне оточення

При обговоренні питання **«Як краще організувати роботу щодо формування нетерпимого ставлення до насильства, враховуючи ресурси громади»** були запропоновані наступні пропозиції:

- широкі інформаційні кампанії та заходи з метою інформування про:
 - наслідки вчинення насильства, як для сім'ї, так і громади;
 - покарання за вчинення насильства;
 - місця безпеки для постраждалих
- інформаційні відеоролики (власні, підготовлені активною молоддю) та за участю впливових та авторитетних людей у громаді «Стоп насильство або громада, нетерпима до насильства»;
- розробка та виготовлення власної рекламної продукції (сумки, ручки, наліпки, браслети, зав'язки тощо);
- неформальні челенджі, рухи, флешмоби (наприклад, Розірви коло, Ми – проти насильства, насильство не в тренді тощо);
- розміщення інформаційної та рекламної продукції на офіційному сайті громади, в місцевих групах в соцмережах + відеоролики, звернення впливових людей громади, лідерів громадської думки;
- тренінги «Як протистояти домашньому насильству»;
- вивчення думки пересічних громадян – на кшталт «прихованої камери» – що ви знаєте про насильство, як ви до цього ставитесь, чи були ви свідками насильства, як ви діяли в такій ситуації, як треба реагувати, чи потрібно втручатись тощо;
- «хибні виклики» (для дітей), наприклад у випадках булінгу – профілактична робота: наслідки-покарання-ти можеш бути на його/її місці;
- опитування серед населення (анонімне інтерв'ю): що ви знаєте про насильство, як ви дієте у таких випадках, як треба діяти, що ви знаєте про місця безпеки; звернення до інших жінок;
- просвітницька робота щодо подолання гендерних стереотипів (на кшталт «б'є – значить любить», «сама винна – не провокуй» тощо);
- етичний кодекс громади – дотримання гендерної рівності в сім'ї – або груповий договір щодо ненасильницького спілкування;
- популяризація сімей з успішним та позитивним досвідом.

Ми також аналізували відповіді дітей на груповій консультації Діти були з сімей, де було ГЗН, ДН, ЖП.

Ми з'ясовували стан дітей, їх проблеми і потреби, бажаний стан. Були такі питання до дітей:

Намалюйте або напишіть, як би ви хотіли жити й що робити, скажіть своїм батькам свої мрії:

Вікторія, 15 років «Я мрію, щоб ми всі жили без страху і втрат. Ще хочу вивчати англійську і навчатися у звичайній школі»

Аліса, 11 років «Я мрію, щоб не було вибухів і поруч завжди була мама. А ще хочу електросамокат, щоб можна було просто кататись, сміятись і радіти життю»

Данило, 7 років «Я мрію про велосипед, щоб поїхати далеко-далеко, де немає вибухів».

Ростислав, 8 років «Я дуже хочу в зоопарк. Побачити справжніх жирафів і слонів».

Олександра, 15 років «Я дуже хочу, щоб закінчилась війна, і поїхати до моря».

Аліна, 15 років «Я мрію піти до справжньої школи, побачити друзів, сидіти за партою, а не за екраном».

Дар'я, 9 років «Я мрію побачити справжнього однорога і щоб мені купили гарну сукню – таку, як у принцес».

Микита, 11 «Я хочу, щоб війна закінчилась. Щоб літо було довше. І щоб я став найкращим футболістом у громаді».

Висновки: є потреба в додатковому вивченні ситуації з інклюзивного навчання у громаді під час моніторингового виїзду в громаду.

Аналіз відповідей дітей приводить до висновку, що вони хочуть жити звичайним щасливим життям дитини, мати умови для розвитку і соціалізації, війна, щоб закінчилась і страхи, які з нею пов'язані. Життєві перспективи й мрії у дітей є, є різні емоції – позитивні й негативні, вони їх усвідомлюють, але їм потрібна психологічна підтримка щодо подолання впливу негативних емоцій на подальше життя. Багато звичайних бажань дітей обмежені війною і матеріальною скрутою. Тому потрібна робота щодо створення їм умов для щасливого дитинства і психосоціальної підтримки.

Ми вивчали також відповіді батьків, було 10 батьків:

1. Які труднощі ви відчуваєте сьогодні й що з соціальних послуг вам реально допомагає?

1) Сьогодні я відчуваю фінансові труднощі. Реально мені допомагають благодійні фонди. Також мені потрібна медично-соціальна допомога, пічне опалення(грошова допомога на дрова), гаджети для дитини(сина) і репетитор для сина.

2) Не можу у повному обсязі забезпечити свою дитину більш-менш необхідними речами. Сьогодні я офіційно розлучений. Я хочу позбавити колишню дружину батьківських прав. В самого спроби були, але закон виявився не на моєму боці. На жаль.

3) Репетитор, Логопед, ліки, пральна машина, радіатор, медогляд дитини.

4) Матеріальні, Потрібен офлайн репетитор, служба не допомагає ні в чому, безкоштовні гуртки для дітей, гуманітарна допомога, бойлер, допомога на ремонт даху.

5) Матеріальні труднощі

2. Що б ви хотіли покращити в наданні соціальних послуг Вам для покращення стану дитини й родини?

1) Матеріальна допомога, а саме одяг для дитини, велосипед.

- 2) Для дитини надали репетитора, я задоволена.
- 3) Медична допомога
- 4) Спортивні школи
- 5) Ліжко, письмовий стіл та стілець.

3. Які соціальні послуги ви б хотіли отримати? Яку допомогу вам і яку дитині?

- 1) Потреба у гаджеті, а саме в ноутбучі для сина і ремонт оселі. Психологічна підтримка для дитини.
- 2) Секція для спорту дитині.
- 3) Бойлер, гуманітарна допомога, допомога на ремонт даху після вибуху, дитині потрібен телефон.
- 4) Гроші
- 5) Потреба у ноутбучі для сина і ремонт оселі
- 6) Допомога в грошових виплатах, ремонт кухні.

4. Чого б ви хотіли навчитися зараз для подолання СЖО дітьми й розвитку вашої родини, її благополуччя?

- 1) Безкоштовні гуртки дітям.
- 2) Потреба у соціалізації дитини та покращення умов проживання.
- 3) Потреба у психологічній допомозі.
- 4) Навчання.
- 5) Психологічна підтримка.

Таким чином, батьки зводять в основному соціальні послуги до гуманітарної й матеріальної допомоги, що свідчить про їх незнання і не користування.

Висновки.

Щодо подолання ГЗН, домашнього насильства, жорстокого поводження з дітьми потрібно на рівні громади:

— посилити соціально-педагогічний напрямок як показ моделі сімейного життя без насильства і жорстокості, хибності гендерних стереотипів і упереджень, що є можливим в діяльності всіх фахівців соціального, освітнього напрямків роботи громад. Долати гендерні стереотипи на рівні громади важко, всі один одного знають, групи підтримки тут ускладнені — люди не розкриваються. Потрібна індивідуальна робота та онлайн щодо постраждалих і груп ризику, для профілактики на рівні інфокампаній — це не є принципово, там нема відмінностей від міста. Робота потрібна з громадою, сім'ями, селами щодо профілактики ГЗН, жорстокого поводження, домашнього насильства як викоренення і розхитування гендерних стереотипів і упереджень, показ позитивної моделі сімейного життя без насильства і жорстокості. Потрібно інформування сімей і громад щодо покарання і відповідальності за ці негативні явища, окрема просвіта сімей в групі ризику, там, де насильство вже сталося — системна робота як з кривдником, так і з постраждалими водночас, але по-різному, там де воно ще може статися — як широка просвітницька кампанія. Потрібні масові заходи, які ускладнені в період війни, щодо профілактики ГЗН, насильства, жорстокого поводження для викоренення гендерних стереотипів і

упереджень, ліквідації ізоляції жертв і інклюзії їх в громаду, засвоєння нових моделей поведінки; ними можуть бути інтеграційні заходи в громадах для ВПО, сімей з насильством, пенсіонерів тощо. потрібно пропагування моделі сімейного життя без насильства, жорстокості у громаді засобами ЗМІ, культури, освіти, спорту тощо. Потрібен і показ досвіду життя сімей без насильства і переваг такого життя для всіх. Також важливими є утвердження сімейних цінностей, сімейного способу життя без стереотипів в суспільстві й нетолерантність до насильства до всіх мешканців громади;

- потрібна організаційна робота: міждисциплінарна взаємодія фахівців щодо проблеми й створення нормативного документа у громаді щодо такої роботи. Це може бути комплексно-цільова програма чи порядок взаємодії щодо насильства. Потрібні ресурси й фахівці для мобільних бригад і положення про таку мобільну бригаду на рівні громади;

- потрібне посилення на законодавчому рівні відповідальності як за насильство, так і за припинення справи за насильство (забрати заяву з поліції), посилення відповідальності за вчинення насильства як штрафом, так і громадськими роботами на очах громади, кримінальної відповідальності, посилення поліцейського нагляду за кривдниками й за родинами, де виявлено насильство, що можуть робити всі поліцейські офіцери громад.

- важливе розширення прав і можливостей жінок, зокрема, економічних, для підґрунтя під ногами для прийняття рішення про припинення стосунків або подолання економічної залежності від чоловіка, створення соціального тимчасового житла в громадах для поселення туди жінок зі дітьми, яких вилучили з родини в ситуації загрози життю і здоров'ю;

- окремо стоїть питання про подолання залежності від чоловіка, психосоціальної підтримки постраждалих, формування стресостійкості, життестійкості, життєвих і соціальних компетентностей. Зміна свідомості й ставлення до явища і самих себе має бути не лише у кривдників, а й у жертв;

- потрібна соціальна реклама соціальних послуг у громаді й формування позитивного іміджу фахівця з соціальної роботи, який допомагає долати проблему і формує нову модель поведінки;

- щодо освіти й соціалізації дітей. У дітей майже відсутня соціалізація в умовах війни в освіті, спорті, культурі, всі заходи онлайн. Сім'я була, є і посилює свій вплив на дитину як основний фактор соціалізації дітей. Тому сім'ї з насильством, жорстокістю транслиють гірші приклади соціалізації і сімейного життя, що формує у дітей на майбутнє таку ж модель сімейного життя. Тому важливий більший контроль за такими сім'ями по типу контролю кожного місяця поліцейським офіцером громади й більше можливостей для соціалізації дітей, розвитку батьків під час соціального супроводу таких сімей. Лише курсу батьківської компетентності недостатньо. Потрібно правова, психологічна, економічна, соціальна сімейна просвіта як основа змін в родині. Важливою є інклюзія таких сімей в колектив громади. Для дітей потрібно щасливе дитинство, а то вони взагалі не мають своїх мрій або вже

зконцентровані лише на грошах. Це відбивається на тому, що в них нема життєстійкості сьогодні й, відповідно життєві плани на майбутнє ніколи не з'являться. Отже, доросла така дитина буде об'єктом чийогось впливу і несамостійною щодо свого життя, хоча може виробити в себе стресостійкість;

– щодо батьків. Їх потреби й свідомість матеріальні й споживацькі. Потрібна переорієнтація свідомості на суб'єктність при одночасній допомозі в задоволенні базових потреб і освіті дітей. Це не час соціального супроводу – 6 міс чи рік. Це тривала робота і вона може бути зробленою в групах взаємодопомоги, самодопомоги, ГО тощо. Зміну свідомості потрібна поєднувати зі створенням можливостей і коучінгом, менторством для таких родин. На жаль, у нас не прийнято закон з навчання дорослих і нема таких вимог, як в КНР кожного року відвідувати по 2 гуртки на тиждень для освіти дорослих. Але це може ще спрацювати в Україні при законодавчих ініціативах. Проект закону про освіту дорослих кілька років вже лежить в ВР. Треба внести туди батьківську освіту.

Джерела, доцільні для впровадження ідей і рекомендацій:

Корекційні програми для кривдників

Нормативні документи:

Про запобігання та протидію домашньому насильству : Закон України від 07.12.2017 № 2229-VIII : станом на 19 груд. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text> (дата звернення: 24.07.2025).

Про затвердження Типової програми для кривдників. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1222-18#Text> (дата звернення: 24.07.2025).

Про затвердження Інструкції щодо порядку взаємодії структурних підрозділів, відповідальних за реалізацію державної політики щодо попередження насильства в сім'ї, служб у справах дітей, центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді та відповідних підрозділів органів внутрішніх справ з питань здійснення заходів з попередження насильства в сім'ї. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0917-09/para092#o92> (дата звернення: 24.07.2025).

Про затвердження Методичних рекомендацій до корекційних програм для осіб, які вчиняють насильство в сім'ї : наказ Міністерства соціальної політики України від 29.10.2014 № 838. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0838739-14#Text> (дата звернення: 24.07.2025).

Програма для кривдників на 2023-2025 роки. Рішення сесії Барської міської ради Вінницької області від 09.12.2022. URL: <https://bar-city.gov.ua/upload/docs/3d200f5ba83836d45d13724a3198badc.pdf> (дата звернення: 24.07.2025)

Про затвердження Програми для кривдників на 2024 – 2027 роки. Рішення сесії Петрівської селищної ради. 2024. URL: <https://surl.li/tbycoa> (дата звернення: 24.07.2025)

Про затвердження Програми для кривдників на 2024 – 2027 роки на території Звягельської міської територіальної громади. Портал документів і рішень Звягельської міської ради. URL: <https://portal.nvrada.gov.ua/pro-zatverdzhennya-programy-dlya-kryvdnykiv-na-2024-2027-roky-na-terytoriyi-zvyagelskoyi-miskoyi-terytorialnoyi-gromady/> (дата звернення: 24.07.2025).

Про затвердження Програми для кривдників на 2025-2027 роки у Гусятинській селищній територіальній громаді. URL: <https://hsr.gov.ua/news/1749187318/> (дата звернення: 24.07.2025).

Про затвердження Програми для кривдників на 2024 – 2027 роки. Поліська територіальна громада. URL: <https://poliska-gromada.gov.ua/docs/1888775/> (дата звернення: 24.07.2025).

Програма для кривдників на території Козелецької селищної ради на 2025-2027 роки. Козелецька ОТГ. URL: <https://kozsr.gov.ua/60-prohramy/5919-prohrama-dlia-kryvdnykiv-na-terytorii-kozeletskoi-selyshchnoi-rady-na-2025-2027-roky> (дата звернення: 24.07.2025).

Про затвердження Програми для кривдників на 2024-2025 роки у Любашівській селищній територіальній громаді. Вебсайт. Любашівська громада. URL: <https://lubashivska-gromada.gov.ua/news/1724940442/> (дата звернення: 24.07.2025).

Про затвердження Програми для кривдників на 2022–2025 роки. Вербська сільська рада Дубенського району Рівненської області. URL: <https://verba.rvadmin.gov.ua/documents/detail/863/> (дата звернення: 24.07.2025).

Про затвердження Програми для кривдників на території Покровської сільської ради на 2025–2029 роки. Покровська сільська рада. URL: <https://pokrovska-gromada.gov.ua/docs/2063699/> (дата звернення: 24.07.2025).

Програма для кривдників на території Арбузинської територіальної громади. Арбузинська селищна рада Миколаївської області. URL: <https://arbtg.gov.ua/news/1742992260/> (дата звернення: 24.07.2025).

Програма для кривдників. Любецька громада. URL: <https://liubech-gromada.gov.ua/news/1641377361/> (дата звернення: 24.07.2025).

Програма для кривдників на 2024 рік. Цуманська громада. URL: <https://cumanska-gromada.gov.ua/news/1711975120/> (дата звернення: 24.07.2025).

Про затвердження Програми для кривдників на 2025–2029 роки на території Коростенської міської територіальної громади. Рішення Коростенської міської ради Житомирської області Від 05.03.2025 р. № 95. URL: <https://doc.korosten-rada.gov.ua/pro-zatverdzhennya-programy-dlya-kryvdnykiv-na-2025-2029-roky-na-terytoriyi-korostenskoyi-miskoyi-terytorialnoyi-gromady/> (дата звернення: 24.07.2025).

Про затвердження корекційної програми для кривдника/батьків, які не виконують батьківських обов’язків в Теплодарській міській громаді. Офіційний веб-сайт Теплодарської міської ради. №539-ППР від 19.07.2024р. URL: https://trada.gov.ua/?page_id=73112 (дата звернення: 24.07.2025).

Програма корекції поведінки осіб, які вчинили домашнє насильство на території Володимир-Волинської міської територіальної громади на 2025–2028

роки. URL: <https://volodymyrrada.golos.net.ua/files/pdf/6865.pdf> (дата звернення: 24.07.2025).

Про затвердження «Програми щодо кривдників» Білобожницької сільської ради на 2025-2028 роки. Білобожницька громада. URL: <https://surli.cc/lmulaf> (дата звернення: 24.07.2025).

Про затвердження Програми для кривдників на 2025–2027 роки. Белзька міська рада Львівської області. URL: <https://belztg.gov.ua/rishennia-sesiii/st-1864> (дата звернення: 24.07.2025).

Про затвердження Програми для кривдників на території Маразліївської сільської територіальної громади на 2024–2027 роки. Маразліївська громада. URL: <https://marazliivska-gromada.gov.ua/news/1720179252/> (дата звернення: 24.07.2025).

Про затвердження Програми для кривдників на території Синельниківської міської територіальної громади на 2025–2029 роки. Синельниківська міська рада. URL: <https://surl.li/duujjt> (дата звернення: 24.07.2025).

Про затвердження Програми для кривдників на 2025–2030 роки. Рішення Городнянської міської ради від 17 квітня 2025 року. URL: <https://gormr.gov.ua/wp-content/uploads/2025/04/2-Pro-zatverdzhennya-Programy-dlya-kryvdnykiv-na-2025-2030-roky.pdf> (дата звернення: 24.07.2025).

Програма для кривдників розроблено на основі Типової програми для кривдників, затвердженої Наказом Міністерства соціальної політики України № 1434 від 01.10.2018 р. Василівська громада. URL: <https://vasylivskagr.gov.ua/news/1736755425/> (дата звернення: 24.07.2025).

Програми для кривдників. Білобожницька громада Чортківський район, Тернопільська область. URL: <https://bilobozhnicka-gromada.gov.ua/programi-dlya-krivdnikiv-09-56-19-09-07-2025/> (дата звернення: 24.07.2025).

Про затвердження «Програми для кривдників» на території Сергіївської сільської територіальної громади на 2024-2025 роки. Сергіївська сільська територіальна громада. URL: <https://sergiyvaska-rada.gov.ua/vlada/rishennia-sesii/5046-pro-zatverdzhennia-prohramy-dlia-kryvdnykiv-na-terytorii-serhiivskoi-silskoi-terytorialnoi-hromady-na-2024-2025-roky> (дата звернення: 24.07.2025).

Про затвердження «Програми для кривдників» на території Миропільської територіальної громади. Миропільська територіальна громада. URL: <https://myropilska-gromada.gov.ua/docs/1752014/> (дата звернення: 24.07.2025).

Про схвалення проєкту цільової програми для кривдників на території Брошнів-Осадської територіальної громади на 2025–2028 роки. Рішення сесії Брошнів-Осадської селищної ради. URL: <https://broshniv-osadska-gromada.gov.ua/wp-content/uploads/2024/vukonkom/vukonkom-proektu-pishen/vk-pr-2024-386.pdf> (дата звернення: 24.07.2025).

Порядок проходження корекційних програм особами, які вчиняють насильство в сім'ї. Коблівська територіальна громада. URL: <https://koblivska-gromada.gov.ua/news/1637579813/> (дата звернення: 24.07.2025).

Проходження корекційних програм особами, які вчиняють насильство в сім'ї. Wiki Legal Aid. URL: https://legalaids.wiki/index.php/Проходження_корекційних_програм_особами,_які_вчиняють_насильство_в_сім'ї (дата звернення: 24.07.2025).

Про погодження Протоколу та Порядку міжвідомчої взаємодії суб'єктів під час впровадження інтегрованого підходу для попередження, виявлення та подолання або мінімізації складних життєвих обставин для сімей з дітьми. Розпорядження від 04.11.2020 №392. м. Маріуполь, Донецька область. URL: https://www.unicef.org/ukraine/media/9416/file/Mariupol_392.pdf (дата звернення: 24.07.2025).

Методичні ресурси:

Комплексна Програма корекційної роботи з чоловіками, які вчиняють насильство або належать до групи ризику щодо його вчинення: інформаційно-методичні матеріали / за заг. ред. Бондаровської В.М., Журавель Т.В., Пилипас Ю.В. Київ : ТОВ «Видавничий дім «Калита», 2014. 284 с. URL: <https://www.healthright.org.ua/wp-content/uploads/2014/10/Choloviku-----pdf> (дата звернення: 24.07.2025).

Мустафаєв Г.Ю., Довгаль І.І. Методичний посібник для фахівців, які впроваджують корекційні програми для осіб, які вчинили насильство в сім'ї. Київ, 2011. 192 с. URL: <https://www.osce.org/files/f/documents/6/4/93318.pdf> (дата звернення: 24.07.2025).

Регіональний посібник щодо роботи з кривдниками у випадках домашнього насильства та щодо заходів раннього втручання. *Регіон східного партнерства*. 2022. 139 с. URL: https://ukraine.unfpa.org/sites/default/files/pub-pdf/regionalnii_posibnik_shchodo_roboti_z_krivdnikami_u_vipadkah_domashnogo_nasilstva_ta_shchodo_zahodiv_rannogo_vtru_channya.pdf (дата звернення: 24.07.2025).

Методичний посібник для фахівців, які впроваджують типову програму для кривдників: теоретична частина. Київ, 2020. 316 с. URL: <https://www.osce.org/files/f/documents/9/6/471033.pdf> (дата звернення: 24.07.2025).

Огляд національного механізму реагування на дії кривдників в Україні. 2021. Koroliuk consulting 697 High St.#2527 Westwood, MA,02090, USA. 105 с. URL: https://euneighbourseast.eu/wp-content/uploads/2023/03/2021_-_ukraine_-_ukr_report_unfpa_-_perp_assessment.pdf (дата звернення: 24.07.2025).

Програма корекційної роботи з особами, які вчинили насильство в сім'ї, та основні засади її реалізації / Упор. Кочеміровська О.О., Мустафаєв Г.М. 2010. 127 с. URL: <https://surl.li/cnbnzs> (дата звернення: 24.07.2025).

Костюк В.Л., Федоровська Н.В., Пашковська М.В. Запобігання та протидія домашньому насильству підрозділами Національної поліції: метод. рек.. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2021. 42 с. URL: <https://www.navs.edu.ua/images/news/img/2021/06/pr12.pdf> (дата звернення: 24.07.2025).

1) Ресурси:

Запобігання та протидія домашньому насильству. Wiki Legal Aid. URL: https://legalaid.wiki/index.php/Запобігання_та_протидія_домашньому_насилству (дата звернення: 24.07.2025).

Вчинення насильства в сім'ї. Wiki Legal Aid. URL: https://legalaid.wiki/index.php/Вчинення_насилства_в_сім'ї (дата звернення: 24.07.2025).

Посилення обміну інформацією між усіма суб'єктами соціальної роботи щодо домашнього насильства

Нормативні документи:

Про затвердження Порядку взаємодії суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі : Постанова Каб. Міністрів України від 22.08.2018 № 658 : станом на 28 берез. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/658-2018-п#Text> (дата звернення: 10.09.2025).

ПОРЯДОК взаємодії суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству та/або насильству за ознакою статі. *Котелевська селищна рада – вітаємо на офіційному вебсайті.* URL: <https://kotelevska-gromada.gov.ua/news/1655989003/> (дата звернення: 10.09.2025).

Міжвідомча співпраця в рамках Програми запобігання та протидії домашньому насильству – Департамент соціального захисту населення Сумської міської ради. *Департамент соціального захисту населення Сумської міської ради – Департамент соціального захисту населення Сумської міської ради.* URL: <https://dszn.smr.gov.ua/elementor-24425/> (дата звернення: 10.09.2025).

Програма унеможливлення жорстокого поводження з дітьми. *Замок Дубно.* URL: <https://zamokdubno.com.ua/news/zahalni-novyny/prohrama-unemozhlyvlennya-zhorstokoho-povodzhennya-z-ditmy> (дата звернення: 10.09.2025).

Про створення Денного центру соціально-психологічної допомоги особам, які постраждали від домашнього насильства та насильства за ознакою статі. *Сайт Міської Ради міста Фастів.* URL: <http://fastiv-rada.gov.ua/prostvorennya-dennoho-tsentru-sotsialno-psykholohichnoi-dopomohy-osobam-iaki-postrazhdaly-vid-domashnoho-nasyilstva-ta-nasyilstva-za-oznakoju-stati-2/> (дата звернення: 10.09.2025).

Програми запобігання, протидії домашньому насильству та торгівлі людьми, забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків у Старосілецькій сільській територіальній громаді на 2024–2026 роки. *Старосілецька сільська громада – вітаємо на офіційному вебсайті.* URL: <https://starosilecka-gromada.gov.ua/news/1748250481/> (дата звернення: 10.09.2025).

Про створення Денного центру соціально-психологічної допомоги особам, які постраждали від домашнього насильства та/або насильства за ознакою статі при управлінні з гуманітарних питань. Розпорядження Краматорської міської ради № 513 від 02.08.2023 р. *Краматорська міська рада.*

URL: https://krm.gov.ua/wp-content/uploads/2024/08/rosp_nach_02.08.23_513p.pdf (дата звернення: 10.09.2025).

Посібники:

Слозанська Г. І. Соціальна робота в територіальній громаді: теорії, моделі та методи: монографія / за наук.ред.д-ра пед. наук, проф. В. А. Поліщук. Тернопіль: ТНПУ імені В. Гнатюка, 2018. 382 с. URL: http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/13712/1/8slozanska_monogr.pdf (дата звернення: 10.09.2025).

Забезпечення діяльності мобільних бригад соціально-психологічної допомоги як спеціалізованих служб підтримки постраждалих осіб від домашнього насильства. Методичний посібник. Київ, 2020. 190 с. URL: https://ukraine.unfpa.org/sites/default/files/pub-pdf/metodychnyy_posibnyk_diyalnist_mb_finish.pdf (дата звернення: 10.09.2025).

Методичні рекомендації щодо організації співробітництва територіальних громад по наданню соціальних послуг спеціалізованими сервісами підтримки для осіб, які постраждали від домашнього насильства, гендерно зумовленого насильства та сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом / Т. Волосевич, Т. Бариська, І. Краснолобова / за заг. ред. А.Благої. Київ, 2024. 32 с. URL: <https://nssu.gov.ua/storage/app/sites/22/protudiya-torgivli-lydmi/Socposlugi-PVN.pdf> (дата звернення: 10.09.2025).

Міжвідомчі мінімальні стандарти запобігання гендерно зумовленому насильству та реагування на нього в умовах надзвичайних ситуацій. *Gender-Based Violence Area of Responsibility*. 160 с. URL: https://gbvaor.net/sites/default/files/2022-03/19_200_minimun_standards.pdf (дата звернення: 10.09.2025).

Запобігання насильству в сім'ї у діяльності фахівців соціальної сфери: навчально-методичний посібник / Авт. кол.: Бондаровська В.М., Бордіян Я.І., Булах Л.В., Журавель Т.В. та ін. / За заг. ред. Бондаровська В.М., Журавель Т.В., Пилипас Ю.В. Київ : ТОВ «Видавничий дім «КАЛИТА». 2014. 282 с. URL: <https://www.healthright.org.ua/wp-content/uploads/2014/10/Program-violence-soc-ver-21-.pdf> (дата звернення: 10.09.2025).

Актуальні проблеми запобігання та протидії домашньому насильству: матер. регіон. наук.-практ. семінару (м. Дніпро, 5 грудня 2023 р.). Дніпро : ДДУВС, 2023. 224 с. URL: https://er.dduvs.edu.ua/bitstream/123456789/14942/1/%D0%BC%D0%B0%D0%BA%D0%B5%D1%82_%D0%97%D0%91%D0%86%D0%A0%D0%9D%D0%98%D0%9A_%D0%B7%D0%B0%D0%BF%D0%BE%D0%B1%D1%96%D0%B3_%D0%BD%D0%B0%D1%81%D0%B8%D0%BB%D1%8C%D1%81%D1%82_%D1%80%D0%B5%D0%B4.pdf (дата звернення: 10.09.2025).

Рекомендації щодо догляду за дітьми, які постраждали від сексуального насильства. *Дитячий фонд ООН (ЮНІСЕФ)*. 2023. 206 с. URL: [https://www.unicef.org/media/158621/file/CCS%20Guidelines%20Final%20\(2nd%20Option\)%20UA%20Interactive.pdf.pdf](https://www.unicef.org/media/158621/file/CCS%20Guidelines%20Final%20(2nd%20Option)%20UA%20Interactive.pdf.pdf) (дата звернення: 10.09.2025).

Дослідження міжнародної та української найкращої практики з превенції гендерно зумовленого насильства щодо жінок та дівчат і поліцейської діяльності орієнтованої на громаду. *ООН Жінки*. 2020. 40 с. URL: <https://eca.unwomen.org/sites/default/files/Field%20Office%20ECA/Attachments/Publications/2021/4/Research%20of%20international%20and%20national%20good%20practices%20on%20prevention%20of%20VAWG%20and%20community%20policing%20U.pdf> (дата звернення: 10.09.2025).

Соціальна і корекційна робота з особами, які вчинили насильство в сім'ї. Навч.-метод. посібник у двох томах. Том 2. / Кол. авт.: О. М. Бандурка, О. І. Бандурка, В. О. Брижик та ін.; за загальною редакцією Бандурки О. М., Левченко К. Б., Трубавіної І. М. Харків : Права людини, 2013. 204 с. URL: <https://dnmcp.com.ua/sites/default/files/inline-images/2018-10/nasylstvo2/%D0%9D%D0%B0%D0%B2%D1%87%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%BE-%D0%BC%D0%B5%D1%82%D0%BE%D0%B4%D0%B8%D1%87%D0%BD%D0%B8%D0%B9%D0%BF%D0%BE%D1%81%D0%B1%D0%BD%D0%B8%D0%BA.%20%D0%A1%D0%9E%D0%A6%D0%90%D0%9B%D0%AC%D0%9D%D0%90%D0%9A%D0%9E%D0%A0%D0%95%D0%9A%D0%A6%D0%99%D0%9D%D0%90%D0%A0%D0%9E%D0%91%D0%9E%D0%A2%D0%90%D0%97%D0%9E%D0%A1%D0%9E%D0%91%D0%90%D0%9C%D0%98%D0%9B%D0%98%D0%9D%D0%90%D0%A1%D0%98%D0%9B%D0%AC%D0%A1%D0%A2%D0%92%D0%9E%D0%92%D0%A1%D0%9C%D0%87.%20site.pdf> (дата звернення: 10.09.2025).

Дієвий механізм взаємодії та реагування суб'єктів територіальної громади на випадки домашнього насильства. Рекомендації для територіальних громад. Громадська організація «Ла Страда-Україна». 2022. 80 с. URL: https://la-strada.org.ua/wp-content/uploads/2022/10/rekom_ter_grom.pdf (дата звернення: 10.09.2025).

Запобігання та реагування на гендернозумовлене насильство під час війни та в післявоєнних умовах. Досвід та рекомендації жіночих громадських організацій. Інструментарій. *WAVE – Жінки проти насильства в Європі*. Відень, 2022. 54 с. URL: <https://www.osce.org/files/f/documents/c/7/532505.pdf> (дата звернення: 10.09.2025).

Сім стратегій з ліквідації насильства щодо дітей. *Одеський благодійний фонд «Шлях до дому»*. 2019. 109 с. URL: <https://inspire-strategies.org/sites/default/files/2020-06/Ukrainian.pdf> (дата звернення: 10.09.2025).

Мобілізація зусиль громади щодо ідентифікації та реагування на випадки гендерно зумовленого насильства, з особливою увагою до домашнього насильства під час війни. Практичний посібник для тренерів і тренерок/авт. кол. Андрєєнкова В. Л., Войцях Т. В., Легенька М. М., Черпаха К. В., Чернець К. О. Київ : 2022. 116 с. URL: https://la-strada.org.ua/wp-content/uploads/2023/04/posibnyk_trenery.pdf (дата звернення: 10.09.2025).

Публікації:

Посилення міжвідомчої взаємодії щодо запобігання та боротьби з насильством над жінками та домашнім насильством / Безоплатна правнича допомога. *Безоплатна правова допомога.* URL: <https://legaid.gov.ua/novyny/posylennya-mizhvidomchoyi-vzayemodiyi-shhodo-zapobigannya-ta-borotby-z-nasylstvom-nad-zhinkamy-ta-domashnim-nasylstvom/> (дата звернення: 10.09.2025).

Посилення ефективності міжвідомчої взаємодії у сфері запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі в умовах воєнного стану на території України. *Портал управління знаннями.* URL: <https://pdp.nacs.gov.ua/courses/posylennia-efektyvnosti-mizhvidomchoi-vzaiemodii-u-sferi-zapobihannia-ta-protydii-domashnomu-nasylstvu-ta-nasylstvu-za-oznakoju-stati-v-umovakh-voiennoho-stanu-na-terytorii-ukrainy-16> (дата звернення: 10.09.2025).

Посилення ефективності міжсекторального реагування та взаємодії у сфері запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі. *Безоплатна правнича допомога.* URL: <https://legaid.gov.ua/wp-content/uploads/2019/07/posylennya-efektyvnosti-mizhsektoralnogo-reaguvannya-ta-vzayemodiyi.pdf> (дата звернення: 10.09.2025).

Домашнє насильство: соціальна робота на попередження та протидію явищу у громаді. *Межівська селищна рада.* URL: <https://mezhova.otg.dp.gov.ua/novini-ta-podiyi/novini/domashnye-nasilstvo-socialna-robota-na-poperedzhennya-ta-protidiyu-yavishchu-u-gromadi> (дата звернення: 10.09.2025).

Соціально-правовий захист різних категорій населення: європейський вимір. Збірник наукових праць. Ізмаїл: РВВ ІДГУ. 2020. 124 с. URL: http://idgu.edu.ua/wp-content/uploads/2020/12/maket-20_11_20.pdf (дата звернення: 10.09.2025).

Попередження домашнього насильства. *Великобагачанська громада, Полтавська область, Миргородський район.* URL: <https://velyka-bagachka-rada.gov.ua/poperedzhennya-domashnogo-nasilstva-14-33-35-20-05-2021/> (дата звернення: 10.09.2025).

Соціальна підтримка сім'ї та дитини у соціокультурному просторі громади: матеріали V Всеукраїнської науково-практичної конференції (04 червня 2024 року, м. Суми). Суми: СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2024. 262 с. URL: https://sr-mskd.sspu.edu.ua/images/Konferentsiia_2024_Sumy/Zbirnyk_konferentsii_2024_Sumy.pdf (дата звернення: 10.09.2025)

Дорожня карта для подолання гендерних стереотипів та упереджень, нерівності

Нормативні документи:

Деякі питання реалізації Державної стратегії забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2030 року : Розпорядж. Каб. Міністрів України від 02.05.2025 № 439-р. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/439-2025-p#Text> (дата звернення: 09.09.2025).

Національна стратегія подолання гендерного розриву в оплаті праці до 2030 року: шлях до рівності – Східне міжрегіональне управління. *Східне міжрегіональне управління – Державної служби України з питань праці*. URL: <https://smu.dsp.gov.ua/news/natsionalna-stratehiia-podolannia-hendernoho-rozryvu-v-oplati-pratsi-do-2030-roku-shliakh-do-rivnosti/> (дата звернення: 09.09.2025).

Модельна дорожня карта просування гендерної рівності в системі професійної (професійно-технічної) освіти на регіональному рівні. МОН України. 2022. 16 с. URL: https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/news/2022/12/22/Modelna_dorozhnya_karta22.12.2022.pdf (дата звернення 09.09.2025)

Дорожня карта реалізації Стратегії впровадження гендерної рівності у сфері освіти до 2030 року у Хмельницькому університеті управління та права імені Леоніда Юзькова. Хмельницький, 2023. 11 с. URL: <https://surl.li/elfzqm> (дата звернення 09.09.2025)

Про затвердження Гендерної стратегії системи надання безоплатної правової допомоги : Наказ від 22.11.2018 № 95. Міністерство юстиції України. URL: <https://legalaid.gov.ua/wp-content/uploads/2019/06/nakaz-22112018-gender.pdf> (дата звернення 09.09.2025)

Посібники:

Гендерна рівність в освіті. Посібник для тренерів. Запоріжжя: Друкарський світ, 2011. 80 с. URL: https://gender.org.ua/images/lib/posibnyk_osvita.pdf (дата звернення 09.09.2025)

Брошура для підлітків «Твій гайд із дорослішання без стереотипів». Спільнотека ЮНІСЕФ Україна. URL: <https://spilnoteka.org/broshura-tvij-gajd-iz-doroslishannya-bez-stereotypiv-poradnyk-dlya-pidlitkiv/> (дата звернення: 09.09.2025).

Гендерні стереотипи та ставлення громадськості до гендерних проблем в українському суспільстві. *Інститут соціології НАН України*. Київ, 2007. 145 с. URL: http://www.plsz.gov.ua/download/gender_stereotupu.pdf (дата звернення: 09.09.2025).

Долаємо стереотипи! Особистий щоденник для дівчат. *Spanish Cooperation, Unisef для кожної дитини*. 21 с. URL: <https://www.unicef.org/ukraine/media/43761/file/divchata.pdf.pdf> (дата звернення: 09.09.2025).

Волосевич І., Прочуханова О., Стрельник О. Гендерні стереотипи та ролі очима молоді: до і після початку повномасштабної російської агресії Звіт за результатами дослідження. *Info Sapiens*. 2022. 88 с. URL: https://www.insight-ukraine.org/wp-content/uploads/2023/02/GS_2.pdf (дата звернення: 09.09.2025).

Стратегія гендерної рівності ради Європи на 2018-2023 роки. *Рада Європи*. 59 с. URL: https://www.navs.edu.ua/files/zakon_ukr/gender/PREMS_041318_GBR_Gender_Equality_Strategy_2023_ukr_new2.pdf (дата звернення: 09.09.2025).

Поговоримо про гендер. 10 Принципів гендерночутливої комунікації для розвитку. *Програма розвитку ООН.* 73 с. URL: https://files.acquia.undp.org/public/migration/ua/Lets-Speak-Gender_ua.pdf (дата звернення: 09.09.2025).

Бороздіна К., Легенький М., Легенька М. Онлайн тренінг «Реалізація державної політики гендерної рівності в органах державної влади». Робочий зошит. *ГО «Ла Страда – Україна».* 29 с. URL: https://academysps.edu.ua/wp-content/uploads/2021/09/Zoshyt_GendernaNerivnist_LaStrada_A4_2.pdf (дата звернення: 09.09.2025)

Іваніна Т., Кисельова О., Чермошенцева Н. Формування гендерних компетентностей державних службовців та посадових осіб органів місцевого самоврядування: посібник для тренерок та тренерів з питань гендерної рівності практ. посіб. 2024. 85 с. URL: <https://mvs.gov.ua/upload/1/9/7/2/2/3/formuvannia-gendernix-kompetentnostei-derzavnix-sluzbovciv-ta-posadovix-osib-miscevogo-samovriyaduvannia.pdf> (дата звернення: 09.09.2025)

Методичні рекомендації щодо заходів з реалізації Концепції комунікації у сфері гендерної рівності. *Південне міжрегіональне управління Міністерства юстиції* (м. Одеса). URL: <https://just-dnipro.gov.ua/files/upload/files/МЕТОДИЧКА%20Гендерний%20підхід.pdf> (дата звернення: 09.09.2025)

Статті/Публікації (сайти, соціальні мережі)

Українська правда. Життя. Стереотипи: чому важливо з ними боротися. *Українська правда. Життя.* URL: <https://life.pravda.com.ua/columns/2020/10/17/242716/> (дата звернення: 09.09.2025).

ЄС за гендерну рівність: разом проти гендерних стереотипів і гендерно зумовленого насильства. *EU4Gender Equality.* URL: <https://euneighbourseast.eu/uk/projects/eu-project-page/?id=1324> (дата звернення: 09.09.2025).

Дорослішання без гендерних стереотипів. Виклик гендерним нормам та гендерній нерівності для створення більш справедливого середовища для добробуту всіх дітей. *Unisef для кожної дитини.* URL: <https://www.unicef.org/ukraine/documents/growing-up-without-gender-stereotypes> (дата звернення: 09.09.2025).

Як подолати найпоширеніші гендерні стереотипи щодо жінок. *TCH.ua.* URL: <https://tsn.ua/exclusive/misc-zhinki-ne-tilki-na-kuhni-yak-podolati-nauposhirenishi-genderni-stereotipi-2702163.html> (дата звернення: 09.09.2025).

Результати опитування щодо поширення гендерних стереотипів серед молоді Житомирської територіальної громади. *Житомирська міська рада.* 2021. 22 с. URL: <https://zt-rada.gov.ua/files/upload/sitefiles/doc1626074168.pdf> (дата звернення: 09.09.2025).

Як викоринити гендерні стереотипи та долати нерівність в медицині. *«Медичні аспекти здоров'я жінки».* URL:

[https://mazg.com.ua/ua/archive/2024/5\(157\)/pages-34-35/yak-vikoriniti-genderni-stereotipi-ta-dolati-nerivnist-v-medicini](https://mazg.com.ua/ua/archive/2024/5(157)/pages-34-35/yak-vikoriniti-genderni-stereotipi-ta-dolati-nerivnist-v-medicini) (дата звернення: 09.09.2025).

Що таке гендерні стереотипи та як із ними боротися? *Центральне міжрегіональне управління Міністерства юстиції (м. Київ)*. URL: <https://centraljust.gov.ua/news/info/scho-take-genderni-stereotipi-ta-yak-iz-nimi-borotisya> (дата звернення: 09.09.2025).

Гендерні стереотипи та мова: юридичний та лінгвістичний аспекти. *Вища школа адвокатури НААУ*. URL: <https://www.hsa.org.ua/blog/genderni-stereotipi-ta-mova-iuridicnii-ta-lingvisticnii-aspekti> (дата звернення: 09.09.2025).

Гендерний розрив в оплаті праці: досвід України (частина 2) – *Jurfem*. URL: <https://jurfem.com.ua/gender-gap-p2/> (дата звернення: 09.09.2025)

Адвокаційно-комунікаційна кампанія «Без стереотипів – без насильства»! Як гендерні ролі формують коло насильства. *Полтавська обласна військова адміністрація*. URL: <https://poda.gov.ua/news/236797> (дата звернення: 09.09.2025).

Сучасне розуміння маскулінності: ставлення чоловіків до гендерних стереотипів та насильства щодо жінок. *Гендер в деталях*. URL: <https://genderindetail.org.ua/library/suspilstvo/suchasne-rozuminnya-maskulinnosti-stavlennya-cholovikiv-do-gendernih-stereotipiv-ta-nasilstva-schodo-zhinok-134782.html> (дата звернення: 09.09.2025)

Що таке гендерні стереотипи та як з ними боротися. *NV*. 2020. URL: https://nv.ua/ukr/spec/gender-shcho-take-genderni-rol-i-genderni-stereotipi-i-seksizm-50098152.html#card_6 (дата звернення: 09.09.2025)

Подолання стереотипів: шлях до гендерної рівності в Україні. *Доброславська громада*. URL: <https://dobroslavtg.gov.ua/news/1744807781/> (дата звернення: 09.09.2025).

Зміна гендерних ролей і шкідливі стереотипи: що показало дослідження про вплив війни на жінок. *Повага*. URL: <https://povaha.org.ua/zmina-gendernyh-rolej-i-shkidlyvi-stereotypy-shho-pokazalo-doslidzhennya-pro-vplyv-vijny-na-zhinok/> (дата звернення: 09.09.2025).

«Що таке гендерні стереотипи та як вони заважають у кар'єрі». Лекція. *Міжрегіональна Академія Управління персоналом*. 2022. URL: <https://maup.com.ua/ua/pro-akademiyu/novini1/usi-novini1/lekciya-shho-take-genderni-stereotipi-ta-yak-voni-zavazhayut-u-kareri.html> (дата звернення: 09.09.2025).

Як гендерні стереотипи досі впливають на кар'єрний шлях. *Українська правда. Життя*. URL: <https://life.pravda.com.ua/society/yak-genderni-stereotipi-dosi-vplivayut-na-kar-yerniy-shlyah-306888/> (дата звернення: 09.09.2025).

Як гендерні стереотипи впливають на поширення насильства. *Громадський Ресурс Полісся. Партнерство ГО Полісся*. URL: <https://ngo.zt.ua/henderni-stereotypy-nasylstva/> (дата звернення: 09.09.2025)

Гендерні стереотипи у сучасному масовому суспільстві. *Науковий блог*. URL: <https://naub.oa.edu.ua/henderni-stereotypy-u-suchasnomu-masovomu-suspilstvi/> (дата звернення: 09.09.2025)

Курси

Гендерний підхід. *ProfiHealth* – Навчання професіоналів, що надають соціально-медичні послуги. URL: <https://profihealth.org.ua/uk/courses/5/program> (дата звернення: 09.09.2025)

Відеоресурси:

EdEra. У чому небезпека гендерних стереотипів? 2021. *YouTube*. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=IxAzxEZ6I8> (дата звернення: 09.09.2025).

Подолання гендерних стереотипів шляхом побудови позитивної моделі сім'ї, сімейного виховання – запровадити свого роду виїзди зі свого оточення

Посібник для фахівців/-чинь «Виховання без стереотипів» – Спільнотека ЮНІСЕФ Україна. *Спільнотека ЮНІСЕФ Україна*. URL: <https://spilnoteka.org/posibnyk-vyhovannya-bez-stereotypiv-dlya-fahivcziv-chyn/> (дата звернення: 19.09.2025).

«Ти ж дівчинка» і ще 3 стереотипи про виховання, яким не місце в сучасному світі. *Освіторія Медіа*. URL: <https://osvitoria.media/experience/ty-zh-divchynka-i-hlopchyky-ne-plachut-4-stereotypy-pro-vyhovannya-yakym-ne-mistse-v-suchasnomu-sviti/> (дата звернення: 19.09.2025).

Гендерно нейтральне виховання порушує здоровий розвиток дитини. *Кабинет*. URL: <https://vsirazom.ua/cabinet/genderno-nejtralne-vixovannya-porushuye-zdorovij-rozvitok-ditini/> (дата звернення: 19.09.2025).

Освіта як фабрика смислів: від статево-рольового підходу до гендерно-чутливих змін. *Гендер в деталях*. URL: <https://genderindetail.org.ua/season-topic/gender-after-euromaidan/osvita-yak-fabrika-smisliv-vid-statevo-rolovogo-pidhodu-do-genderno-chutlivih-zmin-1341286.html?fbclid=IwAR3wJE09p2LwRTJgZSp39R9ZqLrb7cWi3-I7GBaihK5Xqp4jv2Jh200Kd2g> (дата звернення: 19.09.2025).

3.7. СВІТОВЕ КАФЕ 5

ТЕМА «ЯК ВДОСКОНАЛИТИ ПСИХОСОЦІАЛЬНУ ПІДТРИМКУ СІМ'ЯМ З ДІТЬМИ, ЯКІ ПЕРЕБУВАЮТЬ У СЖО АБО Є УРАЗЛИВИМИ ДО СЖО, У НАШІЙ ГРОМАДІ?»

Мета заходу: Налагодити діалог між фахівцями, представниками громади, освітянами, медиками, батьками, соціальними службами й обговорити практичні ідеї для вдосконалення надання соціальних послуг родинам у СЖО.

Структура заходу (приблизно 2,5-3 години)

1. Вітальне слово (10 хв)

Оголошення теми та знайомство з учасниками.

Пояснення формату світового кафе та ролей (господар столу, учасники)

Демонстрація принципів (на фліпчарті або плакаті)

2. Раунди обговорень (3–4 раунди по 20 хв кожен)

Раунд 1: Що вже працює?

- Які є психологічні і соціальні проблеми родин у СЖО в нашій громаді? Яка психосоціальна підтримка їм сьогодні надається і ким саме? Які сучасні підходи психосоціальної підтримки працюють в ваших громадах

Мета: виявити наявні сильні сторони та досвід, що надихає

Раунд 2: З якими труднощами стикаються родини у СЖО при отриманні психосоціальної підтримки?

- Що перешкоджає ефективному отриманню сім'ями психосоціальної підтримки?

- Як організувати усвідомлення сім'ями необхідності такої підтримки і мотивувати сім'ї до її отримання?

- Як посилити соціальну і психологічну частину підтримки?

Мета: виявити «вузькі місця», точки болю, бар'єри в доступі

Раунд 3: Як ми можемо покращити надання послуг?

- Як впровадити міжнародні стандарти МНПСС? Що треба, щоб їх впровадити у громаді? Як сформувати у сімей прихильність до турботи про ментальне здоров'я?

- Мета: збір конкретних пропозицій та ідей покращення

Раунд 4: З ким і як реалізувати ідеї?

- Яку роль у психосоціальній підтримці можуть відігравати громада, освітяни, НУО, волонтери, медичні працівники, поліція, соціальні працівники тощо?

- Що треба, щоб всі дотичні до проблеми могли здійснювати психосоціальну підтримку у межах своїх повноважень?

Мета: окреслення потенційних партнерств та плану дій

3. Презентація результатів (30 хв)

- Кожен «господар столу» коротко (3–5 хв) представляє підсумки.

- Модератор узагальнює на фліпчарті ключові ідеї.

- Створення колективної мапи рішень.

4. Завершення і подяка (10 хв)

Підбиття підсумків. Подяка учасникам.

Питання світового кафе для сімей у СЖО:

1. Які психологічні і ментальні труднощі ви відчуваєте сьогодні? Чи розумієте необхідність такої підтримки вам і дітям?

2. Що б ви хотіли покращити в наданні психосоціальної підтримки Вам для скорішого і ефективного виходу із СЖО?

3. Чого б ви хотіли навчитися зараз для свого ментального здоров'я, стресостійкості і розвитку вашої родини, її благополуччя?

Питання для дітей

1. Намалюйте на стікерах і наклейте на аркуш паперу себе як ви зараз себе почуваєте і що відчуваєте протягом останніх 2-4 років.

2. Намалюйте як і де би ви хотіли жити, що робити.

3. Розкажіть, яких стосунків з батьками ви б хотіли і які труднощі є в спілкуванні у вас.

Основні результати заходу: виявлено наявні сильні сторони, досвід, що надихає, нестачу ресурсів і бар'єри у соціальній роботі та соціальній профілактиці сімей, які перебувають у складних життєвих обставинах, виявлено потреби в соціальних послугах, яких ще немає у громаді, обговорено конкретні пропозиції та ідей покращення, напрацьовано пропозиції щодо зміцнення сім'ї через надання соціальних послуг, у т.ч. послугу соціального супроводу.

Було вивлено такі психологічні та соціальні проблеми родин у складних життєвих обставинах у громадах Ізюма та Балаклії:

Психологічні проблеми: тривожність та стрес через нестабільність життя; депресивні симптоми у батьків та дітей; конфлікти в родині, часто пов'язані з посттравматичними переживаннями; складнощі в адаптації дітей до школи та соціуму, низька мотивація до змін, втрата відчуття контролю.

Соціальні проблеми: економічна нестабільність, безробіття або часткова зайнятість батьків; обмежений доступ до медичних та освітніх послуг; соціальна ізоляція, особливо у внутрішньо переміщених сімей; проблеми з житлом та соціальною інфраструктурою; потреба у правовій та адміністративній підтримці.

Нами з'ясовується стан психосоціальної підтримки та організації, що працюють у громадах для сімей з дітьми у СЖО:

Виявлено, що у громадах Ізюма та Балаклії вже функціонує ряд заходів і сервісів:

Державні установи:

- служби у справах дітей: надання правової та інформаційної допомоги населенню, профілактичні заходи для зменшення рівня правопорушень серед неповнолітніх, захист прав неповнолітніх;

- центри соціальних служб, центри надання соціальних послуг: надання інформаційних, консультаційних, профілактичних, реабілітаційних та супровідних послуг сім'ям з дітьми, що перебувають у СЖО;

- центр життєстійкості: надає психосоціальну підтримку населенню, фахівці центру надають індивідуальні консультації та групові заняття для подолання стресу й адаптації до кризових ситуацій;

- інклюзивно-ресурсний центр: фахівці (психологи, логопеди, дефектологи) впроваджує корекційну програму по роботі з дітьми з освітніми потребами;

- медичні заклади, які проводять первинну психологічну діагностику та консультативну роботу;

- відділення денного перебування дітей з інвалідністю: реабілітаційні та адаптаційні програми;

- молодіжний центр з організації дозвілля дітей та молоді (гуртки, тренінги тощо);

- центр тимчасового перебування жінок, що постраждали від домашнього насилля з кризовою кімнатою: надання психосоціальної підтримки, правовий захист, надання тимчасового проживання, навчання з

освоєння нової професії, працевлаштування.

Громадські та міжнародні організації:

- проекти UNICEF, UNHCR, «Мирне небо Харкова», «Слов'янське серце», «Червоний Хрест», що надають психологічну та соціальну допомогу;
- місцеві громадські організації, що працюють із сім'ями та дітьми, проводять групові та індивідуальні консультації;
- організація навчальних та розвивальних програм для дітей та батьків;
- волонтерські ініціативи, що допомагають із соціальними, правовими та психологічними потребами родин.

Ефективні практики, що вже працюють:

- групові заняття для батьків «Підтримка та взаємодія в родині»;
- дитячі творчі та психологічні майстерні;
- інформаційні та мобільні консультації для родин, що не можуть відвідувати установи;
- ведення чат-боту в Телеграм з підтримки родин СМФ;
- координація між державними, громадськими та міжнародними організаціями для комплексного супроводу родини.

Ми виявляли також, які сучасні підходи психосоціальної підтримки, працюють і є ефективними в громадах Ізюма та Балаклі:

- **Індивідуальні психологічні консультації:** робота на сильні сторони родини, розвиток внутрішніх ресурсів.
- **Групи підтримки та сімейні тренінги:** зміцнення комунікації в родині, підвищення батьківських компетенцій.
- **Мобільні та онлайн-сервіси:** консультації та тренінги через месенджери, відеозв'язок, соцмережі, ведення чат-боту в Телеграм з підтримки батьків СМФ.
- **Інтегрований підхід:** координація психологічної, соціальної, правової та освітньої допомоги.
- **Психоедукація та навчальні програми для батьків:** розвиток навичок самопідтримки, управління стресом та конфліктами.
- **Партнерство з громадами:** залучення місцевих лідерів й волонтерів для сталого ефекту.

Можемо стверджувати, що

- Сім'ї в Ізюмській ТГ та Балаклійській ТГ мають певні психологічні та соціальні потреби, зумовлені складними життєвими обставинами, а також близькістю до лінії фронту, це також є район деокупований, люди пережили і переживають щодня великий стрес. Тому всім сім'ям у СЖО потрібна психосоціальна підтримка, в супроводі обов'язково весь час.
- Існуючі сервіси та організації забезпечують базову підтримку, проте є потреба в більш комплексній та інтегрованій допомозі.
- Ефективними є сучасні підходи, що орієнтовані на ресурси родини, навчання навичок самопідтримки та координацію й взаємодії всіх суб'єктів, що працюють в сфері психосоціальної підтримки населення.
- Важливо поширювати та впроваджувати досвід успішних практик і

стимулювати ініціативи, дають приклад подолання СЖО, що надихають громади та родини.

Ми окремо виявляли, з якими труднощами стикаються родини у СЖО при отриманні психосоціальної підтримки.

Учасникам було запропоновано обміркувати наступні питання та напрацювати свої рішення, побажання та шляхи їх вирішення:

1. Що перешкоджає ефективному отриманню сім'ями психосоціальної підтримки?

- Стигма щодо психоемоційної підтримки, тобто негативне або упереджене ставлення суспільства до людей, які звертаються по психологічну допомогу чи користуються послугами психоемоційної підтримки.

- Страх та сором людей звернутися за допомогою.

- Страх перед установами та організаціями, перед фахівцями.

- Відмова самому собі у визнанні потреби у психосоціальній підтримці.

- Відмова у прийнятті допомоги, прояви агресії та конфліктної поведінки.

- Бюрократія щодо отримання соціальних послуг в комунальних закладах.

- Низький рівень поінформованості населення щодо наявних послуг та ресурсів у громаді .

- Збільшення навантаження на фахівців на збільшення кількості важких кейсів.

- Низький рівень цифровізації населення.

- Некомпетентність родин, які перебувають у СЖО у вирішенні різних життєвих питань. Значна кількість батьків у родинах СЖО є випускниками інтернатних закладів, були у МПВ та у них не сформована модель родини, модель побудови комунікації та відносин, модель виховання дітей.

- Розірвання зв'язків з рідними та друзями через вимушене переміщення.

- Спостерігається замовчування наявності деяких випадків у родинах з боку фахівців (вчасно не відбувається обмін інформацією і не повідомляється про ймовірність потрапляння родини у СЖО, а вже обмін інформацією відбувається на пізніх етапах).

- Залежність батьків (алко-, наркозалежність та іншими речовинами) перешкоджає прийняттю рішень та взяття на себе відповідальності.

- Небажання з боку батьків працевлаштовуватися і це веде до скрутного матеріального становища родини, що впливає на її загальний стан.

- Часове обмеження тривалості реалізації проєктів благодійними організаціями та фондами.

2. Як організувати усвідомлення сім'ями необхідності такої підтримки і мотивувати сім'ї до її отримання?

- Проведення інформаційних компаній (на вулиці, в організаціях та установах, в соціальних мережах) про ППД, Самодопомогу, ПСППЗ.

- Стратегічне планування завантаженості фахівців відповідно до проведеної оцінки визначення потреб населення. Введення матеріального та нематеріального заохочення фахівців.

- Перекваліфікація педагогічних працівників через ваучери центру зайнятості.

- Індивідуальний підхід до кожної родини та кожного його члена.

- Акцентувати на безкоштовності отримання послуг, їх доступності.

- Підвищення обізнаності населення щодо вузько направлених фахівців, а саме психолог, психотерапевт, психіатр тощо.

- Обмін досвідом між людьми, які отримують психосоціальну підтримку, шляхом формування груп взаємопідтримки/взаємодопомоги.

- Запровадження мобільних бригад для здійснення виїздів до віддалених населених пунктів.

- При роботі з бенефіціарами роботи опора повинна бути на сильні їх сторони, ресурсність та можливість підтримки близького оточення.

- Мотивація батьків до змін через відповідальне батьківство.

- Стабілізація стану та підтримка осіб із слабкою нервовою системою.

- Поетапність у наданні допомоги та підтримки.

- Співпраця з БО та БФ щодо надання психосоціальної підтримки мешканцям громади.

3. Як посилити соціальну і психологічну частину підтримки?

- Супервізії та інтервізії фахівців допомагаючих професій.

- Підготовка психологів для роботи з родинами у СЖО.

- Заходи щодо підвищення обізнаності мешканців громади з питань ПСППЗ.

- Організація та проведення «Кола друзів» з метою соціалізації, адаптації, інтеграції, також це підвищення комунікації і створення нових соціальних зв'язків.

- Зі сторони посилення соціальної складової – сприяти працевлаштуванню та отриманню соціальних допомог та виплат.

- Підвищення soft skills фахівців, які працюють з сім'ями у СЖО.

- При ЦСС Балаклійської міської ради наразі впроваджується реалізація покрокової програми:

1 крок – просвіта батьків (як комунікувати з дітьми, як підтримувати дітей, як надавати дітям ППД тощо).

2 крок – просвіта для дітей (що таке психологічне здоров'я, що таке ПСППЗ тощо).

3 крок – сумісна просвіта батьків та дітей (як взаємодіяти спільно у родинному колі).

- Обов'язково отримувати фітбеки з будь-якої активності та діяльності, це дасть змогу підсилювати та підкріплювати слабкі місця.

- Постійне підвищення професійної компетентностей фахівців.

Ми виявляли, як ми можемо покращити надання послуг? Як впровадити міжнародні стандарти МНПСС? Що треба, щоб їх впровадити у громаді? Як сформувати у сімей прихильність до турботи про ментальне здоров'я?

Обговорили напрацьовані пропозиції у громадах із залученням різних соціальних партнерів та обрати конкретні пропозиції та ідеї для запровадження в громадах відповідно до потреб з урахуванням ресурсів та спроможностей громад.

Так, представники Ізюмської громади виявили пропозицію щодо створення Центру життєстійкості. Усі учасники запропонували навчальні заходи для усіх батьків громад щодо навчання допомоги дітям щодо стабілізації стану після травмуючих подій.

Впровадити міжнародні стандарти МНПСС можна через освіту, охорону здоров'я та психосоціальну підтримку, захист дітей, гігієну, притулок (для нужденних), доступ до чистої води та продовольчу безпеку. Вона повинна бути складовою комплексного вирішення проблем сімей у СЖО.

- створення безпечних місць для соціалізації, розвитку та спілкування дітей;

- робота мобільних груп психосоціальної підтримки, забезпечення їх транспортом;

- введення до штату поліції (ювінальної) психологів та достатню кількість поліцейських у старостатах;

- створити заходи з популяризації іміджу поліцейських «Поліцейський-Друг»;

- забезпечити достатню кількість фахівців в ЦСС, ССД і навчити їх першій психологічній допомозі;

- ввести соціальну послугу «виїзний психолог» для маломобільних людей;

- провести опитування усіх верств населення щодо потреб у громаді та створити «банк даних вразливих та пільгових категорій»;

- системно висвітлювати у ЗМІ та інтернет ресурсах інформацію про збереження ментального здоров'я та стресостійкість, життєстійкість як у родині так і в організаціях, поширювати «Голоси стійкості» – історії зцілення та надії (на кшталт «живих книг»);

- прийомним батькам, та усім дорослим з сімейних форм виховання проводити бесіди з дітьми-вихованцями про збереження та відновлення свого ментального здоров'я, виявляти його порушення і звертатися до фахівців своєчасно;

- створити у громадах «гарячі лінії» психологічної допомоги;

Ми також вивчали, з ким і як реалізувати ідеї.

Під час роботи кафе обговорювались питання, які пов'язані із залученням партнерів до надання психосоціальної допомоги та підтримки вразливим категоріям сімей з дітьми, у т.ч. сім'ям, які перебувають у складних життєвих обставинах, ролі та місця недержавного сектору та волонтерів до цієї роботи, пошуку нових ресурсів та ідей.

Під час обговорення питання «Яку роль у психосоціальній підтримці можуть відігравати громада, освітяни, НУО, волонтери, медичні працівники,

поліція, соціальні працівники тощо» учасники обговорення висловили наступні думки:

- ✓ методична складова, яка притаманна всім суб'єктам та включає:

- навчання в першу чергу представників різних суб'єктів щодо надання психосоціальної підтримки та допомоги з метою залучення їх до надання вищезазначеної допомоги та підтримки різним категоріям сімей;

- навчання батьків та дітей основам надання першої психологічної допомоги та методиці самодопомоги; що таке психосоціальна хто може отримати хто може надати, де отримати допомогу;

- ✓ фізична складова (надання психосоціальної допомоги та підтримки), яку забезпечують:

- заклади охорони здоров'я;

- заклади освіти, зокрема психологи, практичні психологи та соціальні педагоги;

- працівники надавачів соціальних послуг, зокрема фахівці із соціальної роботи, соціальні працівники, соціальні менеджери, психологи та практичні психологи, фахівці із супроводу ветеранів та ветеранок;

- поліція;

- мобільні бригади різного спрямування;

- представники служби у справах дітей та соціального захисту;

- волонтери та представники недержавного сектору через молодіжні центри, заклади культури, безпечні відкриті простори

- ✓ профілактична складова:

- профілактичну роботу можуть проводити всі суб'єкти для всіх мешканців громади.

- ✓ взаємодія:

- чітке розмежування повноважень, ролей та зон відповідальності кожного із суб'єктів у надання психосоціальної допомоги та підтримки;

- розробка порядку взаємодії з визначенням спільних функцій та повноважень;

- розробка чіткого алгоритму дій для кожного заходу чи категорії (чіткий, лаконічний, доступний для всіх суб'єктів з конкретними часовими рамками та очікуваними результатами);

- ✓ супервізія для представників різних суб'єктів (внутрішня та зовнішня), запровадження програми «Турбота про персонал» в організаціях, установах суб'єктів за принципом «рівний-рівному»

- ✓ у разі відсутності або недостатності ресурсу у громаді – залучення НДО та волонтерів як додатковий ресурс, у тому числі для створення нових відкритих безпечних просторів, в першу чергу у віддалених точках

- ✓ активна соціальна реклама через різні засоби комунікації та мобільні застосунки

- ✓ неформальне наставництво – представники різних суб'єктів у разі потреби є наставниками для різних категорій сімей або осіб у питаннях надання психосоціальної допомоги та підтримки

✓ створення мапи організацій у громаді , де можна отримати психосоціальну допомогу та підтримку (на сайтах або мобільних додатках) + карта перенаправлення

✓ мобільність послуги (мобільний центр життєстійкості):

наявність спеціалізованого мікроавтобуса з обладнанням – як мобільний офіс для надання психосоціальної послуги у віддалених точках

підбір спеціалістів з-поміж різних суб'єктів, волонтерів та представників недержавного сектору

фінансування за рахунок місцевого бюджету або коштів грантових програм

Питання *«Що треба, щоб всі дотичні до проблеми могли здійснювати психосоціальну підтримку у межах своїх повноважень»* викликало багато дискусій.

Учасники висловили низку пропозицій, а саме:

✓ формування плану спільних дій з чітким розподілом повноважень кожного із суб'єктів та планів дій суб'єктів з терміном реалізації – створення робочої групи з метою проведення систематичного моніторингу виконання як спільного плану дій, так і планів дій суб'єктів, їх коригування та внесення доповнень

✓ участь різних суб'єктів у міжнародних конкурсах проєктів та програм з метою залучення зовнішнього ресурсу

✓ розробка системи інформування:

через ЗМІ Інтернет-ресурси, наради робочі, друковану продукцію, «сарафанне» радіо», зустрічі;

визначення відповідальних за аудит інформації з метою запобігання надання недостовірної та спотвореної інформації.

✓ розробка алгоритму «Як швидко поширювати інформацію»

✓ вивчення потреб населення в отриманні психосоціальної допомоги та підтримки та отримання зворотного зв'язку (ступінь задоволеності):

розробка анкет для опитування, у т.ч. google-форми, питань для проведення інтерв'ю;

визначення місць проведення інтерв'ю та розміщення анкет різного формату;

залучення до проведення опитування представників недержавного сектору та волонтерів з метою формування довірливого ставлення населення;

аналіз результатів анкетування та інтерв'ю, визначення пріоритетів та формування системи надання психосоціальної підтримки та допомоги на рівні громади;

визначення термінів отримання зворотного зв'язку та проведення відповідного опитування.

✓ з'ясування, хто у громаді є лідером громадської думки або авторитетною особою, у т.ч. в питаннях ментального здоров'я та надання психосоціальної допомоги та підтримки, залучення їх до інформування при можливості отримання такої допомоги та рівні громади

✓ формування толерантного ставлення, емпатії, зміни суспільної думки (від негативу до позитиву) стосовно вразливих категорій сімей, в першу чергу сімей, які перебувають у складних життєвих обставинах

✓ підготовка або використання підготовлених коротких відеороликів, наприклад: що ти знаєш про ПТСР, що таке психосоціальна допомога та підтримка, чи знаєш ти, куди звернутись у разі потреби, корисна інформація з контактами, телефонами «гарячих» ліній

✓ використання масових засобів комунікації (тік-ток, фейс-бук, месенджер, сайти суб'єктів тощо) для інформування про можливість отримання психосоціальної допомоги та підтримки на рівні громади

✓ розробка власних навчальних програм з питань психосоціальної допомоги та підтримки (неформальна група розробників з-поміж різних суб'єктів, у т.ч. недержавного сектору)

✓ проведення навчання різних суб'єктів на основі розроблених програм (тренінги, ворк-шопи, «скарбнички/торбинки» вправ та технологій, арттерапія тощо)

✓ створення на рівні громади «телефону підтримки» для отримання психосоціальної допомоги та підтримки (з коротким номером)

Робота з батьками у СЖО

Під час світового кафе батькам було задано три питання, на які вони надали наступні відповіді.

1. Які психологічні і ментальні труднощі ви відчуваєте сьогодні? Чи розумієте необхідність такої підтримки вам і дітям?

Відповідь батьків:

- Відчуття постійної тривоги та невизначеності щодо майбутнього
- Емоційне вигорання через побутові та життєві труднощі
- Зниження мотивації та концентрації
- Внаслідок стану батьків, наслідком для дітей є підвищена дратівливість, проблеми зі сном, труднощі в навчанні
- В батьків є розуміння, що без кваліфікованої підтримки впоратися з цим буде складно, тому психологічна та емоційна допомога необхідна як дорослим, так і дітям

2. Що б ви хотіли покращити в наданні психосоціальної підтримки для скорішого і ефективного виходу із СЖО?

Відповідь батьків:

- Більше індивідуальних консультацій з психологами
- Групові заняття для обміну досвідом і взаємопідтримки
- Навчальні програми для розвитку емоційної стійкості
- Підтримка дітей через ігрові та творчі терапії

3. Чого б ви хотіли навчитися зараз для свого ментального здоров'я, стресостійкості і розвитку вашої родини, її благополуччя?

Відповідь батьків:

- Техніки саморегуляції емоцій (дихальні вправи, медитації)
- Навички ефективного планування та розподілу сил

- Методи зниження стресу у побутових ситуаціях
- Як підтримувати дітей у періоди стресу
- Основи позитивного мислення та психологічної гігієни

Також за батьками була проведена маленька арт-терапія на тему: «Моє безпечне місце». Очікування від малюнків були, що вони будуть всі малювати пляж та море, але 90% батьків, намалювали власний будинок та родину. На жаль, воєнний стан в країні вніс певні корективи у життя людей і наших батьків. Багато з них є вимушеними переселенцями, вони втратили своє житло, хтось втратив рідних. Тому в такий важкий час треба особливо дбайливо відноситись до свого ментального здоров'я. Батьків було проконсультовано про послуги психолога, як дитячого так і дорослого, які працюють в БО «БФ Волонтери: дорослі-дітям», також про можливості громад – це можуть бути психологи в різних ГО, БФ, Центрі Життестійкості і т.п.

Також у межах світового кафе було проведено групову консультацію дітей з метою підвищення рівня стійкості та відновлення ментального здоров'я.

На Світовому кафе були присутні: 16 дітей, з них 3 дівчини та 13 хлопців, 7-15 років

Форма роботи з дітьми: «Світове кафе» – квест з Хібукою: ПСИХОСОЦІАЛЬНА ПІДТРИМКА.

Характеристика групи: група дітей має низький освітній потенціал, 10 дітей пишуть самостійно, не можуть сформулювати свою думку, 6 дітей – потребують допомоги асистента дитини.

З дітьми опрацьовані механізми ПСИХОСОЦІАЛЬНОЇ ПІДТРИМКИ, що має визначені стандарти, які включають:

1. Забезпечення безпечного та прозорого середовища.
2. Поширення доступної інформації про послуги.
3. Проговорення про стигму, забезпечення підтримки та консультування.
4. Надання психологічної допомоги та підтримки.
5. Забезпечення досяжності медичної допомоги при необхідності.
6. Створення сприятливого середовища для розвитку.

Психосоціальна підтримка в районах бойових дій та зонах, де можливі бойові дії, і це відомо цим громадам і є актуальним (є діти, які втратили домівку) має свої особливості, обумовлені високим рівнем стресу, небезпекою для життя, нестабільністю та часто обмеженим доступом до ресурсів. Такі умови вимагають адаптованих підходів, спрямованих на забезпечення емоційного, психологічного та соціального благополуччя.

Була проведена вправа з дітьми «МОЯ БЕЗПЕКА», на якій діти отримали телефони:

Гарячі лінії допомоги в Україні:

Національна гаряча лінія з питань запобігання насильству: 116-123

Поліція: 102

Ресурсні центри та кризові кімнати у багатьох регіонах України тощо.

Наступною вправою було ВПРАВА «КОЛА ПІДТРИМКИ», де діти намалювали в основному родину, але не друзів і сусідів, громаду, служби, що

свідчить про їх незнання про них. Низький рівень соціалізації та поінформованості про психосоціальну допомогу. Також відзначимо, що діти розрізняють власні емоції, можуть їх усвідомлено правильно назвати, але цих емоцій в них великий спектр – від жаху до задоволення і щастя, їх мало в цілому, тобто діти мають проблеми з емоційно-вольовою сферою, що утруднюють розвиток, в т.ч. розвиток їх пізнавальних процесів і освіти.

Таким чином, психосоціальну підтримку дітей слід розглядати, як комплекс необхідних заходів, спрямованих на підтримку психологічного та соціального благополуччя родини та дітей, особливо в умовах стресу, кризи або травматичних ситуацій. Така підтримка має враховувати емоційний стан всіх членів родини та їх потребу в соціальних зв'язках, підтримці з боку оточення та доступі до ресурсів. Психосоціальна підтримка допомагає родині адаптуватися до нових умов життя, зберегти внутрішню рівновагу, та подолати кризові ситуації. Психосоціальна підтримка дітей сприятиме зміцненню зв'язків, адаптації та соціалізації у суспільстві, нормалізації розвитку емоційно вольової та пізнавальної сфер, що є важливим фактором для відновлення після кризи чи конфліктів.

Загальні висновки та пропозиції:

- впроваджувати міжнародні стандарти психосоціальної підтримки і сучасні технології і методики психосоціальної підтримки в роботу як психологів, так і соціальних працівників, освітян, навчати першій психологічній допомозі всіх фахівців, які працюють з сім'ями у СЖО і дітьми.

- використовувати комплексний підхід до такої підтримки і ресурси всіх суб'єктів такої підтримки у громаді, регіоні, країні. Інформування батьків і дітей про такі послуги і необхідність турботи про ментальне здоров'я, психологічні травми тощо. Поєднання психосоціальної підтримки з матеріальною допомогою, харчами, задоволення базових потреб, речовою, соціальною допомогою – в житлі, працевлаштуванні тощо;

- використовувати сімейно орієнтований підхід і систему заходів до роботи з сім'ями з психосоціальної підтримки, працювати з сім'єю як з системою, а не з окремими її членами лише;

- звертати увагу на покращення емоційно вольової сфери дітей і дорослих у СЖО як обов'язкову складову соціального супроводу, надання інших соціальних послуг. Створення умов для щасливого дитинства у громаді, розвитку інтересів дітей і їх соціалізації;

- проводити просвітницьку роботу і консультування сімей у СЖО щодо надання таких послуг, розпізнавання психологічних травм, їх подолання і пошуку необхідних фахівців для такої роботи, навчання дітей і дорослих самопомозі в стресових ситуаціях;

- організаційні умови: створити базові умови в громадах для надання психосоціальної підтримки – перш за все, безпека повинна бути. Створення укриттів і безпечових просторів для жінок, дівчат і дітей, груп підтримки, центрів життєстійкості, психологічної безпеки в спілкуванні, навчання всіх фахівців громади надавати першу психологічну допомогу. Створення карти

надавачів послуг психосоціальної підтримки у громаді, регіоні і країні, забезпечення підвищення кваліфікації фахівців з проблеми;

- посилити соціальну частину психосоціальної підтримки. Створення умов для налагодження соціальних зв'язків сімей у СЖО у громаді, проведення інтеграційних заходів, світових кафе, кіл однодумців тощо;

- впровадження сучасних методик і підходів в роботі з сім'ями у СЖО: травма орієнтованого підходу, конфлікт чутливого підходу, ненасильницького спілкування, гендерно чутливого спілкування тощо. Навчання фахівців такій роботі;

- залучати сім'ї до вирішення своїх проблем, обміну досвідом з їх вирішення, знайомити з позитивними кейсами і родинами, які подолали СЖО, до участі в житті громади, спілкування, розвитку інтересів, переключення з війни на мирне життя;

- особлива увага повинна бути на формуванні життестійкості – цінностей, які визначають життєвий вибір людей, життєві плани. Це повинна бути тривала робота з батьками і дітьми, яка дозволяє не лише вижити і впоратися тут і сьогодні з проблемами, а й будувати своє життя навіть у війну. Тому в соціальному супроводі повинні бути заходи на життестійкість, а не лише на підтримку тут і зараз. Це стосується з фахівців, батьків і дітей. І фахівців треба навчати формуванню життестійкості;

- застосування індивідуального підходу в роботі з сім'ями у СЖО щодо підтримки – одним потрібна опора на резілієнс, іншим – підтримка. Покращення діагностики і визначення потреб родини в психосоціальній підтримці відповідно до її стану.

Зазначимо, що на індивідуальному рівні і фахівцям, і дітям, і батькам потрібне навчання першій психологічній допомозі.

- На рівні громади потрібні фахівці, які навчені надавати психосоціальну підтримку у межах своїх повноважень, на своєму робочому місці, оскільки штатних психологів не вистачає із за великої кількості тих, хто потребує такої допомоги. Також потрібне формування психологічної культури населення через заходи з психосоціальної підтримки у громаді. Потрібен обмін досвідом щодо подолання СЖО на рівні громади і регіону між сім'ями.

- На рівні регіону потрібне вирішення питань щодо допомоги клінічних психологів та психіатрів на виїзді в громади, організація доїзду батьків з дітьми в обласні центри для обстеження і допомоги.

- На рівні держави потрібно в стандарт соціального супроводу ввести психосоціальну підтримку для всіх членів родини у СЖО, проводити роботу в ЗМІ щодо психологічної культури населення, пропагування заходів з психосоціальної підтримки і ресурсів для її надання, соціальна реклами її і популяризація професій психолога, психотерапевта, психіатра як фахівців допомагаючих професій.

Джерела, які доцільні для впровадження ідей:

Закони

Про соціальні послуги : Закон України від 17 січ. 2019 р. № 2671-VIII.
URL: rada.gov.ua

Про охорону дитинства : Закон України від 26 квіт. 2001 р. № 2402-III.
URL: rada.gov.ua

Про запобігання та протидію домашньому насильству : Закон України від 7 груд. 2017 р. № 2229-VIII. URL: rada.gov.ua

Накази профільних міністерств

Про затвердження Державного стандарту соціального супроводу сімей (осіб), які перебувають у складних життєвих обставинах : Наказ Міністерства соціальної політики України від 31 берез. 2016 р. № 318. URL: rada.gov.ua

Про затвердження Класифікатора соціальних послуг : Наказ Міністерства соціальної політики України від 23 черв. 2020 р. № 429. URL: rada.gov.ua

Про організацію надання психосоціальної допомоги населенню : Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 13 груд. 2023 р. № 2118. URL: rada.gov.ua

Методичні та практичні посібники

Консультування в системі психосоціальної допомоги дітям і сім'ям, що опинились у складних життєвих обставинах внаслідок військових дій : практ. посібник / за ред. В. Г. Панка. Київ : ДНЦПІСР, 2019. 184 с. URL: https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/718798/1/Konsultuvannya_2019.pdf

Психосоціальна підтримка підлітків та їх родин в умовах війни / І. Г. Козубська та ін. Київ : ЯРМІЗ, 2022. 120 с. URL: yarmiz.org.ua

Технології психосоціальної допомоги дітям і сім'ям, що опинились у складних життєвих обставинах внаслідок військових дій : метод. посібник / авт. кол.: Т. О. Разводова та ін. Київ : Інститут психології імені Г. С. Костюка, 2020. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/729191/1/tehnologii3.pdf>

Зберегти сім'ю. Практичний посібник із соціальної роботи з сім'ями. Київ : БО «Надія і житло для дітей», 2020. URL: hopeandhomes.org.ua

Методичні рекомендації щодо діяльності мобільних бригад соціально-психологічної допомоги учасникам бойових дій АТО/ООС та членам їх родин / Г.Б. Скіпальська, Н.М. Цветкова, О.В. Файдюк. Київ : «Видавництво КІМ». 2021. 28 с. URL: https://www.healthright.org.ua/wp-content/uploads/2014/10/%D0%9C%D0%B5%D1%82%D0%BE%D0%B4%D0%B8%D1%87%D0%BD%D1%96-%D1%80%D0%B5%D0%BA%D0%BE%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D0%B4%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%97_%D0%9C%D0%91-%D0%90%D0%A2%D0%9E_%D0%9E%D0%9E%D0%A1_%D1%81%D0%B0%D0%B9%D1%82.pdf (дата звернення: 08.09.2025).

Життєстійкість. Міністерство соціальної політики, сім'ї та єдності України. URL: <https://www.msp.gov.ua/about/klyuchovi-napryamy/zhyttyestiykist> (дата звернення: 08.09.2025).

Тренінги та програми

Програма «Діти та війна: Навчання технік зцілення» (The Children and War Foundation). Тренінгова програма, спрямована на навчання дітей і батьків методам подолання травматичних подій.

Тренінги від міжнародної організації «Terre des hommes» (Україна) щодо впровадження психосоціальної підтримки через гру та спорт. Ознайомитися з підходами можна на сайті: <https://tdh-ukraine.org/ua/posibnyk-dlya-spetsialistiv-psykhosotsialna-pidtrymka-ditey-ta-molodi>

Відеоресурси та онлайн-платформи

YouTube-канал Національної психологічної асоціації. Містить безліч вебінарів та лекцій про надання першої психологічної допомоги та підтримку родин у кризових станах.

Платформа «Взаємодія». База вебінарів та навчальних відео для фахівців соціальної сфери, створена за підтримки ЮНІСЕФ та Мінсоцполітики України.

Психологічні відео-інструкції від Проєкту «Безпечне місце» (Національний університет «Києво-Могилянська академія»). Присвячені навичкам подолання стресу для фахівців і батьків. URL: youtube.com

3.6. СВІТОВЕ КАФЕ 6

ТЕМА «ЯК ВДОСКОНАЛИТИ ФОРМУВАННЯ ЖИТТЄСТІЙКОСТІ І СТРЕСОСТІЙКОСТІ В СІМ'ЯХ У СЖО В НАШІЙ ГРОМАДІ В ВІЙНУ»

Мета заходу: Налагодити діалог між фахівцями, представниками громади, освітянами, медиками, батьками, соціальними службами й обговорити практичні ідеї для вдосконалення формування стресостійкості та життєстійкості родин у СЖО в нашій громаді.

Структура заходу (приблизно 2,5-3 години)

1. Вітальне слово (10 хв)

Оголошення теми та знайомство з учасниками.

Пояснення формату світового кафе та ролей (господар столу, учасники)

Демонстрація принципів (на фліпчарті або плакаті)

2. Раунди обговорень (3–4 раунди по 20 хв кожен)

Раунд 1: Що вже працює?

- *Які є психологічні проблеми родин у СЖО в нашій громаді?*
- *Яка психосоціальна підтримка їм сьогодні надається і ким саме?*
- *Як сьогодні формується життєстійкість і стресостійкість у сімей з дітьми у СЖО в війну?*

Мета: виявити наявні сильні сторони та досвід, що надихає

Раунд 2: З якими труднощами стикаються родини у СЖО при отриманні психосоціальної підтримки?

- *Що перешкоджає ефективному формуванню у сімей стресостійкості і життєстійкості?*

Як організувати усвідомлення сім'ями необхідності таких формувань особистості і мотивувати сім'ї до її формування?

Як посилити психологічну частину підтримки?

Мета: виявити «вузькі місця», точки болю, бар'єри в доступі

Раунд 3: Як ми можемо покращити надання послуг?

- Як мотивувати сім'ї до формування життєстійкості і стресостійкості?

- Як сформувати у сімей життві плани в війну?

- Як зміцнити сім'ї та що є резілієнсом для них в війну?

Мета: збір конкретних пропозицій та ідей покращення

Раунд 4: З ким і як реалізувати ідеї?

- Яку роль у формуванні стресостійкості і життєстійкості можуть відігравати громада, освітяни, НУО, волонтери, медичні працівники, поліція, соціальні працівники тощо?

- Що треба, щоб всі дотичні до проблеми могли здійснювати формування життєстійкості і стресостійкості війну у межах своїх повноважень?

Мета: окреслення потенційних партнерств та плану дій

3. Презентація результатів (30 хв)

- Кожен «господар столу» коротко (3–5 хв) представляє підсумки.

- модератор узагальнює на фліпчарті ключові ідеї.

- Створення колективної мапи рішень.

4. Завершення і подяка (10 хв)

Підбиття підсумків. Подяка учасникам.

Питання світового кафе для сімей у СЖО:

1. Які психологічні і ментальні труднощі ви відчуваєте сьогодні? Чи розумієте необхідність стресостійкості і життєстійкості для себе і дітей?

2. Що б ви хотіли для себе з життєстійкості і стресостійкості для скорішого і ефективного виходу із СЖО?

3. Чого б ви хотіли навчитися зараз для свого ментального здоров'я, стресостійкості, життєстійкості і розвитку вашої родини, її благополуччя?

Питання для дітей

1. Напишіть як ви зараз себе почуваєте і що відчуваєте протягом останніх 2-4 років.

2. Намалюйте як і де би ви хотіли жити, що робити, яких стосунків хотіли б для себе з батьками, які у вас плани в житті.

3. Розкажіть, чого ви боїтесь і чи вмієте долати свої страхи.

Ми на початку роботи світового кафе виявляли, які є психологічні проблеми родин у СЖО в нашій громаді?

- Фінансові труднощі викликають невпевненість і відсутність життєвих планів на подальше майбутнє, життя одним днем.

- Вживання батьками ПАР та алкозалежність;співзалежність у родинах.

- Важкий емоційний стан через ситуацію в країні.

- Низька соціалізація цих родин і конфліктність чи ізольованість.

- Низька проінформованість родин, які перебувають в стані СЖО.

- Відсутність належного виховання дітей в цій родині у зв'язку з низькою компетентністю батьків.

- Низький рівень стресостійкості та життєстійкості.

- Низька самооцінка батьків (психологічні травми з дитинства).
- Невміння/страх звернутися за допомогою.
- Бояться засудження від громади.
- Відсутність позитивного досвіду (втрачена модель сімейного життя).
- Низька вмотивованість батьків.
- Низький рівень освіти та освіченості в різних сферах життя.
- Не бажання взагалі працювати над собою.
- Нівелювання своїх обов'язків але чекають-вимагають підтримки від громади.
- Деякі родини зовсім не вважають, що в них є проблеми.
- Перекладання відповідальності за себе на інших.
- Відсутність сенсу життя.
- Низька ідентичність самих батьків.
- Відсутність навчання лікарів першої ланки з першої психологічної підтримки.

Ці дані свідчать, що батьки в родинах у СЖО не завжди усвідомлюють свої проблеми і тому не хвертаються по допомогу в їх вирішенні, вони неінформовані про подібні проблеми і фахівців, які їх вирішують, не є самі стресостійкими і життестійкими, часто вживають ПАР і так уходять від вирішення проблем тощо. Взагалі мотивація до вирішення психологічних проблем у них низька. Зазначимо, що якщо батьки не звертаються по допомогу, то вона їм і не надається. Соціальні послуги в нашій країні за законодавством, надаються на основі добровільності прийняття соціальних послуг. Таким чином, потрібне широке інформування соціальних послуг у громаді, мотивування сімей звертатися по ці послуги, організація усвідомлення проблем в сім'ях на основі виїзних заходів.

Ми також виявляти, яка психосоціальна підтримка їм сьогодні надається і ким саме? Було отримано такі дані:

- Центр раннього втручання (здійснюється супровід сімей від 0 до 4);
- Працює мультидисциплінарна команда;
- В школах здійснюється внутрішній облік дітей СЖО (вразлива категорія);
- Взаємодія між школою та соціальними службами;
- Здійснюється емоційна підтримка цих родин/дітей;
- ІРЦ здійснюється робота з підтримки дітей з ООП;
- Проводяться заняття з психосоціальної підтримки;
- Залучення дітей до гуртків, дитячі табори з виїздом даже за кордон;
- Відбувається підтримка шкільного психолога;
- Є матеріальна підтримка від благодійних фондів;
- Проводяться тренінги щодо підвищення батьківських компетенцій;
- Надається послуга денного перебування;
- Надання індивідуальних та групових консультацій;
- Працює Молодіжний цент, СпівДія – це молодіжний простір для підвищення рівня освіти;

- Ведеться підтримка логопеда в ІРЦ;
- Працює безпечний освітній простір в ліцеї;
- Відбувається оздоровлення батьків.

Таким чином, роботи з батьками проводиться велика, кожна установа працює у межах своїх ресурсів і компетенцій.

Ми також з'ясовували, як сьогодні формується життестійкість і стресостійкість у сімей з дітьми у СЖО в війну? Було отримано такі відповіді про роботу у громаді :

- Відкрито центри життестійкості;
- Соціальний супровід – йде підтримка;
- Постійна підтримка від Unicef;
- Відбувається співпраця з міжнародними організаціями;
- Проблема – відсутність робочих місць впливає на життестійкість родин;
- Формується досвід та його використання в період війни, що впливає на рівень життестійкості родини;

- Підвищується рівень життестійкості та стресостійкості за рахунок проведення зустрічей (громадські заходи, які впливають на рівень);

- Через зовнішні фактори (створення бомбосховищ) за допомогою яких діти почали відвідувати школи та освітні заходи у громаді для підтримки дітей.

Таким чином робота для населення і сімей у СЖО проводиться велика, ресурси і розуміння її необхідності у фахівців для такої роботи у громаді є. Важливе звернення батьків до фахівців для допомоги. А вони здебільшого мають низьку мотивацію до цього, як зазначають фахівці. На першому місці у них матеріальні проблеми.

Ми також шукали відповідь на питання: з якими труднощами стикаються родини у СЖО при отриманні психосоціальної підтримки?

Під час обговорення головного питання столу, учасникам було запропоновано обмірковувати наступні питання та напрацювати свої рішення, побажання та шляхи їх вирішення:

1. Що перешкоджає ефективному формуванню у сімей стресостійкості і життестійкості.

- Стигма щодо фахівців і звернення до них за допомогою.
- Страх та сором звернутися за допомогою.
- Страх перед установами та організаціями, перед фахівцями.
- Небажання приймати допомогу та підтримку.
- Неусвідомлення та заперечення проблем та потреб.
- Низька обізнаність щодо перетворення теоретичних знань у практичне застосування.

- Низьке матеріальне становище щоб відвідувати різноманітні просвітницькі заходи у центрі життестійкості (не мають можливості приїхати до громади з відділених сіл).

- Некомпетентність родин, які перебувають у СЖО у вирішенні різних життєвих питань.

- Значна кількість батьків у родинах СЖО є випускниками інтернатних закладів, були у МПВ та у них не сформована модель родини, модель побудови комунікації та відносин, модель виховання дітей.

- У батьків відсутня позиція/роль «дорослого», який має відповідальність за своє життя та життя своїх дітей.

- Відсутність моделі поведінки та соціалізації, як у батьків так і у дітей.

- Недостатня кількість фахівців та велике навантаження, це приводить до професійного та емоційного вигорання.

- Небажання позитивних змін у родинах.

- Підтримка фахівців у формуванні своєї стресо- та життєстійкості, щоб вони були в ресурсі допомагати іншим.

- Через значну підтримку з боку держави (соціальні виплати та пільги) родини не мотивовані до самостійних дій та зрушень.

2. Як організувати усвідомлення сім'ями необхідності таких формувань особистості і мотивувати сім'ї до її формування?

- Проведення інформаційних компаній у вигляді соціальних роликів, організації квестів, змагань тощо.

- Позитивний приклад іншої особи.

- Підтримка з боку благодійних організацій та фондів.

- Налагоджена співпраця між суб'єктами соціальної роботи щодо всебічної підтримки та допомоги мешканцям громади.

- Залучення психолога до роботи, як проведення комплексної тривалої роботи, так і для індивідуальних першокрокових консультацій.

- Покроковість та поетапність у роботі з родинами у СЖО.

- Забезпечення базових потреб родин та дітей з метою подальшого формування важливих умінь та навичок формування стресо- та життєстійкості.

- Підвищення обізнаності батьків шляхом залучення їх до тренінгів, курсів тощо. Так, наприклад, у Кегичівській громаді при Центрі життєстійкості проходять тренінги з формування стресо- та життєстійкості для батьків з родин СЖО; у ІРЦ – спільні родинні заходи щодо залучення батьків до всебічного розвитку за дітьми.

- Створення просторів/локацій для психоемоційного розвантаження.

- Формування на рівні громади позитивної ролі працівників соціальної ролі.

- Підвищення обізнаності дітей щодо ролі родини та батьків у їх житті, побудови стосунків та контактів, також сексуальної та фінансової.

- Допомога фахівців у побудові перспектив, мети родинам СЖО.

- Пропаганда «сімейного здорового способу життя», а саме родинних стосунків, які побудовані на взаємодовірі, підтримці та повазі.

- Введення шкільного обліку дітей, які потребують підтримки і уваги з боку фахівців.

- Формування навичок стресо- та життєстійкості, розпізнавати стресові фактори, розпізнавати власні реакції.

- Відсутність раціональних потреб у родинах СЖО.

3. Як посилити психологічну частину підтримки?

- Індивідуальна робота з родиною, батьками, особливо на перших етапах.
- Курси для дітей щодо формування стресо- та життєстійкості.
- Створення «Майстерень за інтересами» (малювання, ліплення тощо).
- Навчати вмінню слухати, не щоб відповісти, а щоб почути співрозмовника.

- Підвищення обізнаності щодо ресурсності (вказувати що таке ресурсність людини, де брати ресурси та як їх відновлювати).

- Виїзні заходи, вони сприяють емоційному розвантаженню та збільшенню ресурсності.

- Супервізія працівників, які працюють у сфері «людина-людина».

- Дотримання інфогієни у новинах, у соціальних мережах, взагалі у інформаційному просторі.

Таким чином, можемо говорити про необхідність формування психологічної культури батьків з сімей у СЖО для допомоги собі і дітям, необхідність популяризації соціальних послуг і роботи працівників психологічної сфери, взаємодії фахівців в формуванні стресостійкості і життєстійкості для ефективного розподілу ресурсів і проведення всеохоплюючої роботи з сім'ями з дітьми.

Ми виявляли як ми можемо покращити надання послуг?

З'ясували, що треба:

- Обговорити напрацьовані пропозиції у громадах із залученням різних соціальних партнерів та обрати конкретні пропозиції та ідеї для запровадження в громадах відповідно до потреб з урахуванням ресурсів та спроможностей громад.

- Створити безпечні простори для батьків та дітей (навчання, розвиток, психологічна підтримка) на зразок «Центр Життєстійкості» особливо у Старовірівській громаді.

- Проводити профілактичні заходи, особливо серед ПС/ДБСТ/опіка, та сімей СЖО.

- Організовувати семінари та тренінги для батьків з розвитку навичок стресостійкості та виховання дітей в умовах війни (оволодіння техніками саморегуляції).

- Проводити (сформувати) групи підтримки для батьків (також з-поміж ВПО).

- Створити групи швидкого реагування (психологів), онлайн консультування, підтримки.

- Проводити інформаційні заходи (що де коли відбувається у громаді для батьків, дітей) через освіту, Центри, ССД.

Ми також виявляли, з ким і як реалізувати ідеї.

Обговорювались питання, пов'язані із залученням партнерів до формування стресостійкості та життєстійкості у вразливих категорій сімей з дітьми, у т.ч. сімей, які перебувають у складних життєвих обставинах, ролі та

місця недержавного сектору та волонтерів до цієї роботи, пошуку нових ресурсів та ідей.

Так, під час обговорення питання *«Яку роль у формуванні стресостійкості і життєстійкості можуть відігравати громада, освітяни, НУО, волонтери, медичні працівники, поліція, соціальні працівники тощо»* учасники обговорення висловили наступні думки:

запровадження програм «Батьківство без стресу», «Позитивне батьківство», «Самодопомога+», «Побудова позитивної життєвої перспективи» на базі центрів життєстійкості/відділень життєстійкості надавачів соціальних послуг, залучення до їх проходження батьків та підлітків;

функціонування безпечних відкритих просторів для дітей, молоді, батьків, навчання на їх базі стресостійкості та життєстійкості із залученням різних суб'єктів;

психологічна підтримка вразливих категорій сімей з урахуванням принципів конфіденційності, анонімності, надання права вибору, руйнування стереотипів сприйняття вразливих категорій сімей;

соціальні ролики через використання різних засобів комунікацій;

інформування: всі суб'єкти мають спільну інформацію про поняття стресостійкості та життєстійкості, де можна отримати послугу, хто може надати, як навчитись самому формувати стресо- та життєстійкість;

навчання: організація та проведення навчання для різних суб'єктів з питань формування стресо- та життєстійкості, залучення до проведення навчання недержавного сектору (організацій, фонди, які мають досвід у проведенні навчальних заходів даної тематики);

залучення НДО як зовнішнього ресурсу: навчання, фінансова підтримка як суб'єктів, так і сімей, надання послуги з формування стресо- та життєстійкості;

мобільні бригади (групи) із залученням різних суб'єктів для проведення роботи у віддалених населених пунктах громади;

залучення волонтерів: пошук сімей, інформування, встановлення довірливих стосунків;

роль НДО: у разі недостатнього кадрового ресурсу у громаді, за наявності у них більш кваліфікованих спеціалістів, мобільна підтримка (за наявності авто або можливості транспортного забезпечення);

організація та проведення практичних тренінгів, ворк-шопів з відпрацювання практичних навичок з формування стресо- та життєстійкості для представників різних суб'єктів, а також вразливих категорій населення;

робота з соціальним середовищем: «всім не бути байдужими» – мотивувати, навчати, інформувати, підтримувати;

центри життєстійкості як простір для вільного, безпечного, відкритого спілкування;

використання просторів інших суб'єктів, наприклад інклюзивно-ресурсний центр для: інформування, надання послуги, налагодження зв'язку та

комунікації між батьками та дітьми, іншими суб'єктами, перенаправлення, консультації для батьків тощо

При обговоренні питання *«Що треба, щоб всі дотичні до проблеми могли здійснювати психосоціальну підтримку у межах своїх повноважень»* було багато дискусій. На думку учасників, у громаді необхідно:

проводити профілактичні заходи: для персоналу (спеціалістів) різних суб'єктів, мешканців громади, сімей, батьків та дітей;

«знайти-вислухати та почути, поговорити, проінформувати, перенаправити до відповідного спеціаліста»;

проводити для всіх суб'єктів навчання з основ першої психологічної допомоги, формування стресо- та життєстійкості з метою навчатись самим, щоб навчати інших;

у закладах освіти започаткувати проведення факультативів з формування стресо- та життєстійкості для дітей;

внести пропозиції до Міністерства освіти та науки про введення в навчальні програми компонент з формування стресо- та життєстійкості з попереднім навчанням педагогів, їх методичне забезпечення;

разом з тим ця пропозиція також мала такі критичні зауваження, як: збільшення навантаження для учнів (додаткове факультативне заняття, відсутність у педагогів, соціальних педагогів, психологів мотивації до додаткового навчання та збільшення навантаження без відповідного матеріального заохочення);

відкриття нових центрів життєстійкості, наприклад у віддалених населених пунктах, нових відкритих просторів, для цього необхідно: мати пристосоване та безпечне приміщення, кадри (залучення представників НДО та волонтерів), матеріально-технічне забезпечення, спеціально обладнаний для проведення занять та консультацій автотранспорт – через місцеві програми та проекти, залучення грантових програм, субвенцій з обласного/державного бюджету;

важливу роль відіграє мотивація: «починаємо з себе» – «вчимось переосмислювати стресову ситуацію» – «відпрацьовуємо практичні навички до автоматизму» – «вчимо інших» – «маємо заміну»;

використання центрів/просторів надолуження освітніх втрат, молодіжних центрів, будинків/центрів дитячої та юнацької творчості, закладів культури як місць для проведення навчань з формування стресо- та життєстійкості;

У рамках цього кафе проводилася також робота з батьками

На початку заходу відбулося знайомство з програмою, узгодження регламенту і формату зустрічі.

Перша частина заходу мала інформаційний характер, де учасникам заходу фахівці розповіли напрямки і результати діяльності проєкту «Посилення альтернативного догляду через підтримку реформи кращого догляду в Харківській області», виконавцем якого є Благодійна організація «Благодійний фонд «Волонтери: Дорослі-Дітям».

Друга частина заходу проходила у форматі живого спілкування з батьками. Батьки давали відповіді на поставлені питання:

1. Які психологічні і ментальні труднощі ви відчуваєте сьогодні? Чи розумієте необхідність стресостійкості і життестійкості для себе і дітей?

2. Що б ви хотіли для себе з життестійкості і стресостійкості для скорішого і ефективного виходу із СЖО?

3. Чого б ви хотіли навчитися зараз для свого ментального здоров'я, стресостійкості, життестійкості і розвитку вашої родини, її благополуччя.

Наведемо опис окремих кейсів і відповідей батьків. Родина Х. Мама виховує двох дітей 10 та 15 років. Чоловік помер, коли вона була на 7 місяці вагітності. Жінка має онкологічне захворювання та проходить лікування. Близьких родичів немає, адже її мама та бабуса теж померли від онкології. Родина залишилася практично без підтримки з боку родичів, покладається лише на допомогу соціальних служб і благодійних організацій. Основні труднощі: поєднання лікування з доглядом за дітьми, нестабільний матеріальний стан, відсутність опори на близьке оточення. Розуміння життестійкості зі слів мами: «Для мене життестійкість – це не здатися хворобі й виховати дітей, щоб вони вирости добрими людьми. Я хочу, щоб вони мали шанс на інше життя, ніж було в нашій родині. Для того щоб відволікатися займаюся малюванням ікон по номерам, стала частіше ходити до церкви». Розуміння стресостійкості: «Це коли знаходиш сили вставати зранку, навіть коли важко фізично і морально. Стресостійкість – не плакати при дітях, а показувати їм приклад, що навіть у біді можна жити далі».

Родина У. Мати-одиначка виховує трьох дітей. Двоє з них уже проживають окремо, донька створила власну родину. Разом із мамою мешкає дві доньки – 6 та 13 років, син – 8 років. Жінка прикладає багато зусиль, працює на громадських засадах при старості, намагається бути корисною громаді. Вона мріє про власний будинок, оскільки життя у квартирі супроводжується постійними конфліктами з сусідами. Розуміння життестійкості: для неї це здатність «триматися заради дітей». Розуміння стресостійкості: уміння контролювати емоції та не зриватися на близьких навіть тоді, коли обставини складаються непросто.

Родина А. Мама-одиначка виховує трьох дітей віком 5, 7, 16 років. Чоловіка в її житті не було, тому з самого початку всі турботи про дітей вона взяла на себе. Родина проживає скромно, основні труднощі пов'язані з матеріальним забезпеченням та необхідністю самотійно виховувати й підтримувати дітей. Попри втому та обмежені ресурси, мама намагається приділяти кожній дитині увагу, виховує у них працьовитість і взаємоповагу. Розуміння життестійкості: для неї це здатність щодня знаходити сили йти вперед заради дітей, вірити, що вони матимуть краще життя. Розуміння стресостійкості: уміння долати власні переживання та труднощі, не показуючи дітям розпачу, а навпаки – підтримуючи їх і створюючи відчуття безпеки.

Аналіз цих та інших відповідей батьків у СЖО свідчить про те, що вони розуміють в цілому необхідність стресостійкості і життестійкості, пріоритетом

тут є інтереси дитини. Водночас про своє життя і благополуччя батьки навіть не думають, хоча від нього залежить стресостійкість, життєстійкість і благополуччя дітей. Зазначимо, що проблеми сімей у СЖО є комплексними, вимагають тривалої роботи команди фахівців соціальному супроводі, тому психосоціальна підтримка цим сім'ям потрібна весь період соціального супроводу.

У межах світового кафе паралельно було проведено групову консультацію дітей з метою підвищення рівня стійкості та відновлення ментального здоров'я «Світове кафе – 6» квест з Хібукою.

Характеристика групи: група дітей має середній освітній потенціал, 9 дітей пишуть самостійно, 3 дітей потребують допомоги асистента дитини, але лише тому, що діти тільки підуть у 1 клас. Батьки потребують додаткового курсу з підвищення батьківського потенціалу та роботи психолога.

Завдання на Світове кафе для дітей:

Закріпити знання про веселку емоцій, розвивати емоційний інтелект, допомагати дітям вчитися на власному досвіді. Якщо дитина доторкнеться до гарячої плити, вона запам'ятає відчуття болю і надалі не буде так робити. Орієнтуватися на власні відчуття та емоції.

Питання для дітей:

1. Напишіть, як ви зараз себе почуваєте і що відчуваєте протягом останніх 2-4 років.

2. Намалюйте як і де би ви хотіли жити, що робити, яких стосунків хотіли б для себе з батьками, які у вас плани в житті.

3. Розкажіть, чого ви боїтесь і чи вмієте долати свої страхи.

Висновки психолога: відсутність розвитку емоційної складової інтелекту може викликати складнощі у побудові відносин, розумінні своїх потреб і бажань, визначенні свого місця в соціумі. Розвиток емоційного інтелекту допомагає під час кризи керувати своїми емоціями і зберігати здоров'я. Розуміння своїх емоцій допомагає дітям з родин СЖО заводити нові знайомства і вибудовувати дружні відносини. Розвиток емоційного інтелекту формує потенціал дітей, які виховуються в родинах СЖО, а його розвиток з молодшого віку відкриває нові перспективи. Здатність контролювати або направляти в плідне русло руйнівні імпульси та агресивність. Самоконтроль дає змогу до розумного міркування, за принципом – спочатку подумай, раніше ніж що небудь робити. Зазначимо, що оскільки в умовах війни, дистанційного навчання та пандемії соціалізація і розвиток дітей ускладнені, вони всі свої інтереси малювали в колі родини. Це означає відсутність у них життєвих умінь і соціальних компетентностей власних, вони живуть батьківським дорослим прикладом та емоціями, які не завжди є прикладом правильним, батьки самі не знають як себе поводити в час війни і як спілкуватися з дітьми.

Загальні висновки:

Треба формувати нову позитивну модель сімейного життя, виховання і турбування про себе: спостерігається відсутність психологічної культури і звички турбуватися про свої психічне і ментальне здоров'я і здоров'я дітей,

батьківської компетентності, конфліктологічної компетентності, соціалізації дітей і дорослих, керувати емоційним інтелектом не можуть, нема навіть звичайної грамотності у дітей та дорослих, не вміють читати і писати діти і дорослі. Потрібна початкова недистанційна освіта дітей і дорослих, подолання освітніх втрат, репетитори тощо.

Відсутня звичка користуватися соціальними послугами у громаді . Перш за все, за відсутності інформування про них, що вимагає формування позитивного іміджу соціальних працівників, служб, соціальної реклами соціальних послуг у громаді , налагодження мотивації сімей до співпраці з соціальними працівниками до психологічної допомоги.

Відсутня психологічна просвіта населення для керування своїм станом, першої психологічної допомоги і самопомоги дітям і дорослим. Потрібні відповідні курси, програми.

Життєстійкість і стресостійкість у сімей на низькому рівні, бо нікого не готували до життя в умовах війни. Потрібні програми щодо виживання в умовах війни, культури безпеки, формування життєвих планів і виховання цінностей. Дистанційна освіта має бути не лише щодо навчання, а й щодо виховання цінностей у дітей. Потрібні програми соціального виховання батьків, з життєстійкості не лише для дітей, а й для дорослих.

Потрібно навчання всіх фахівців громади, які працюють з дорослими і дітьми наданню першої психологічної допомоги, як дітям, так і дорослим, собі. Сьогодні є це лише лікарі, МЧС, поліція. Є ще соцзахист, бібліотеки, центри зайнятості тощо.

Потрібні заходи і приміщення для соціалізації дітей, бо вони бачать себе лише в родині. А це відсутність самостійності в дорослому житті і страхи вийти за порог будинку. Тому питання соціалізації для подолання СЖО як засіб виживання є найважливішим.

Відсутні цифрові компетентності у батьків і дітей, гаджети, завдяки яким можна отримати психологічну допомогу дистанційно. Це обмежує і навчання дітей, сприяє перериванню освіти. Тому треба формувати спочатку цифрові компетентності і озброїти гаджетами сім'ї у СЖО, а потім вже говорити про формування інших компетентностей.

Забезпечення доступності послуг з психосоціальної підтримки в віддалених селах і в районах бойових дій, можливих бойових дій.

Включення компоненту психосоціальної підтримки обов'язково в план соціального супроводу сімей у СЖО для формування стресостійкості і життєстійкості.

На індивідуальному рівні потрібна зміна у батьків моделі сімейного життя, формування і усвідомлення сімейних цінностей, психологічної культури, життєвих і соціальних компетентностей; забезпечення усвідомлення необхідності допомоги фахівця для вирішення проблем;

На рівні громади потрібні фахівці, які вміють і можуть надавати допомогу з стресостійкості і життєстійкості, самі є стресостійкими і життєстійкими,

оскільки вихователь сам повинен бути вихованим, виявляємо потребу в таких соціальних послугах серед населення.

На рівні регіону забезпечуємо освіту фахівцям для роботи з сім'ями сучасну психологічну освіту у межах підвищення кваліфікації щодо психологічних проблем і потреб родин, посилюємо соціальну рекламу соціальних послуг і центрів життєстійкості.

На рівні країни реалізуємо програму «Як ти», створюємо центри життєстійкості, пропагуємо ідею єдиної соборної України як національної ідеї, соціальної згуртованості і взаємодопомоги, включаємо формування стресостійкості і життєстійкості в шкільні програми для кожного класу, в підготовку не лише соціальних працівників, але й педагогічних працівників, в стандарт соціального супроводу сімей у СЖО тощо.

Для впровадження ідей доцільно використати такі джерела:

Постанови Кабінету Міністрів України

Деякі питання реалізації експериментального проекту з організації надання комплексної соціальної послуги з формування життєстійкості в територіальних громадах : Постанова Кабінету Міністрів України від 19 листоп. 2025 р. № 1505. URL: rada.gov.ua.

Уряд ухвалив рішення про створення Національної комісії з питань психічного здоров'я : Постанова Кабінету Міністрів України від 18 лют. 2026 р. URL: moz.gov.ua.

Накази міністерств

Про внесення змін до Операційного посібника Операції «Підвищення доступності та стійкості освіти в умовах кризи в Україні» (LEARN) : Наказ Міністерства освіти і науки України від 10 груд. 2025 р. № 1611. URL: mon.gov.ua.

Про організацію надання психосоціальної допомоги населенню : Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 13 груд. 2023 р. № 2118. URL: rada.gov.ua.

Рекомендації та методичні посібники

Методичні рекомендації для фахівців комплексної соціальної послуги з формування життєстійкості / Нац. соц. сервісна служба України, Міністерство соціальної політики України. Київ, 2025. 48 с. URL: nssu.gov.ua.

Як ефективно комунікувати про програму життєстійкості у вашій громаді: практичний посібник / за ред. Міністерства соціальної політики України. Київ, 2024. URL: msp.gov.ua.

Архітектура безпеки. Посібник психолога / уклад.: М. Кулик, Г. Бойко, О. Савицька ; Представництво ООН в Україні. Київ, 2025. URL: un.org.

Путівник зі створення Центрів життєстійкості / розроб. урбан-бюро Big City Lab на замовлення Міністерства соціальної політики України. Київ, 2024. URL: bcl.com.ua.

Програми, тренінги та цифрові платформи

Всеукраїнська програма ментального здоров'я «Ти як?» : вебсайт. URL: howareu.com.

Основи життєстійкості : онлайн-курс // Дія.Освіта : освітня платформа.
URL: diia.gov.ua.

Батьківство без стресу : тренінгова програма для команд Центрів життєстійкості / ЮНІСЕФ Україна. Київ, 2024.

Відеоресурси

Як організувати Центр життєстійкості від «А» до «Я» : серія вебінарів / Мінсоцполітики України, ICAP Єднання // YouTube. 2024. URL: youtube.com.

Психосоціальна підтримка в умовах війни : відеокурс / ГО «Безбар'єрність». 2023. URL: youtube.com.

3.7. СВІТОВЕ КАФЕ 7

ТЕМА «ЯК ВДОСКОНАЛИТИ СОЦІАЛЬНІ ПОСЛУГИ ДЛЯ ВПО У СЖО В НАШІЙ ГРОМАДІ В ВІЙНУ»

Мета заходу: Налагодити діалог між фахівцями, представниками громади, освітянами, медиками, батьками, соціальними службами й обговорити практичні ідеї для вдосконалення соціальної роботи з родинами внутрішньо переміщених осіб та СЖО.

Ми виявляли, які є сьогодні проблеми родин ВПО у СЖО в нашій громаді:

Соціальні – відсутність поінформованості ВПО, розлади адаптації родин в новому середовищі, відсутність соціальних і професійних зв'язків, що впливає на процес адаптації, СТИГМА щодо статусу ВПО серед населення громади щодо отримання ними різних пільг (гроші, гуманітарка, підтримка), проблеми інтеграції в нову громаду із-за відсутності роботи, відсутність досвіду проживання в сільській місцевості після великого міста, можуть бути шкідливі звички, ізольованість сімей, спілкування з такими ж ВПО як самі, неучасть в справах і заходах громади.

Психологічні – недостатня кількість психологів, психологічні травми та тривалий стрес – відповідно виникають психосоматичні захворювання, ризики побутового насилля, побутові конфлікти із-за скупченості, мови ворожнечі, депресивні настрої, почуття безвиходя, безнадійності, відсутність життєстійкості і стресостійкості, психологічної культури тощо.

Матеріальні – рівень виплат не забезпечує гідний рівень життя, а в деяких випадках і відсутність отримання виплат, втрата матеріального становища вдома, житла, задоволення лише базових потреб через отримання гуманітарної допомоги. Втрата житла, речей, техніки, гаджетів вдома, пошук необхідних речей, часто які були в користуванні.

Економічні – відсутність субсидій на оренду житла, не всі можуть знайти роботу, порушення логістичних маршрутів між громадами, складність написання грантів і дотримання їх умов, відсутність роботи за фахом;

Правові – недостатній контроль з боку держави щодо встановлення статусу ВПО, хто дійсно потребує, дитини війни, недостатня навченість персоналу ЦНАПів реєструвати дітей війни.

Освітні – дистанційна освіта, немає можливості працювати батькам, коли є маленькі діти на онлайн навчанні, освітні втрати у дітей із-за психологічних травм і переривання освіти, відсутність умов для розвитку інтересів дітей в позашкільній освіті, умов для соціалізації, налагодження дружніх зв'язків в новій громаді.

Медичні – не всі ВПО можуть бути забезпечені ліками, відсутність безкоштовної здачі аналізів в приватних лабораторіях, не виконання спеціалізованих призначень від лікарів на селі, бо нікому, проблема доїзду до лікарень і вузькопрофільних фахівців, відсутність мобільних бригад із лікарями і обладнанням;

Житлові – безкоштовного житла не вистачає, житло не відповідає умовам нормального проживання, дітям ніде вчитися, нема свого столу, куточку для навчання в місцях тимчасового перебування, скупченість людей на цій жилплощі, часто одна родина проживає в одній кімнаті, спільна кухня, відсутність необхідного кухонного приладдя тощо, що провокує конфлікти, депресії тощо.

Найбільша проблема ВПО – мир і своє окреме житло, освіта дітей повноцінна, а не дистанційна.

Учасники обговорювали труднощі адаптації ВПО у громаді .

За результатами всіма учасниками було напрацьовано наступне:

- Особистісні труднощі, пов'язані з внутрішніми переживаннями та страхами, емоційним виснаженням, недовірою до місцевої влади, стану здоров'я.

- Стигма щодо ВПО з боку місцевих мешканців та місцевої влади.

Також труднощі виникають і з боку фахівців, а саме необхідність координатора/куратора для ВПО, до повноважень якого буде входити підтримка новоприбулих ВПО та їх адаптація у громаді .

Учасники обговорювали **проблеми інтеграції ВПО у громаді** .

За результатами всіма учасниками було напрацьовано наступне:

- соціально-економічні – проблеми з працевлаштуванням, пошуку житла.

- соціально-психологічні – недостатньо уваги приділяється психологічній реабілітації ВПО.

- координація між суб'єктами місцевої влади, відсутність чи недотримання чітких алгоритмів взаємодії, поетапність надання допомоги та підтримки ВПО.

Ми виявляли, які послуги надаються ВПО у СЖО в нашій громаді для вирішення цих проблем. Забезпечення житлом відбувається за наявності житлового фонду, консультування, супровід ВПО, догляд вдома, підтримка з боку благодійних фондів, повністю забезпечені навчальним процесом усі діти ВПО, медичні послуги надаються в повному обсязі (даже за відсутності декларації), доступ до відкритих просторів з дозвілля, дітям з ООП надаються освітні послуги в залежності від потреби

Із позитивного було зазначено, що у Валківській та Богодухівській громадах є картування соціальних послуг. Зазначено всі організації та установи

у громаді, їх контакті та поле повноважень. Укладені меморандуми з різними БО, БФ щодо співпраці та підтримці ВПО.

В Богодухівській громаді наявний маршрутний лист для ВПО, який також містить всю необхідну інформацію про діяльність органів влади. Також ВПО першочергові в отриманні гуманітарної допомоги та підтримки.

Також ми з'ясовували, які базові потреби не покриваються у громаді сім'ям ВПО у СЖО:

- Відсутність компетентності у фахівців ЦНАП при оформленні статусу дитина-війни.
- Не можливо забезпечити житлом усіх.
- Не має достатньо робочих місць для людей з вищою освітою (обмежена кількість вакансій).
- Не має можливості логістично задовольнити свої потреби за їх наявності.
- Не можуть довести дітей з віддалених сел до гуртків, групової роботи.
- Не має достатньої кількості облаштованих укриттів.
- Денний догляд за особами з інвалідністю та дітьми.
- Позашкільна освіта (дитячі садочки оффлайн не працюють), у зв'язку з чим не має ніякої соціалізації дітей.

Ми також визначали, з якими труднощами стикаються родини ВПО у СЖО при отриманні соціальних послуг:

Під час обговорення питання, учасниками було обговорено перешкоди та бар'єри в отриманні соціальних послуг родинами ВПО, які перебувають у СЖО.

За результатами всіма учасниками було напрацьовано наступне:

- Низька проінформованість мешканців громади та ВПО щодо наявних послуг, ресурсів та можливостей громади. Це перша і головна перешкода в отриманні послуг, бо люди не знають на яку саме допомогу та підтримку можна розраховувати і куди саме звертатися для первинної консультації.
- Стереотипізація щодо ВПО.
- Деякі ВПО через низку причин змушені декілька разів змінювати місце проживання і кожного разу можуть стикатися з різними бар'єрами та перешкодами при отриманні допомоги і вже при кожному новому зверненні вони переносять цей негативний досвід.
- Психоемоційне виснаження ВПО, через травматичний досвід залишення своєї домівки, своїх родичів та друзів. Це руйнує соціальні зв'язки і впливає на загальний стан.
- Перешкодою також виступає і логістика – громада не має транспортного сполучення з віддаленими селами або автобуси ходять лише декілька разів на тиждень.
- Відсутність з боку держави чіткого контролю за пересуванням ВПО (трапляються випадки, що ВПО оформлюють всю необхідну допомогу та повертаються назад до своїх домівок).

- З боку представників влади також є перешкоди, а саме: неналагоджена міжвідомча взаємодія між усіма суб'єктами у громаді ;брак кваліфікованих кадрів; неналежні умови роботи (недостатньо технічне забезпечення, приміщення транспорт).

Учасники обговорювали **яких послуг не вистачає у громаді та що саме необхідно запровадити для ВПО і мешканців громади.**

За результатами всіма учасниками було напрацьовано наступне:

- Недостатньо психологічної підтримки ВПО, через брак компетентних психологів та їх низьку заробітну платню.

- Безпечних просторів, осередків, укриттів, які будуть облаштовані для роботи з різною віковою категорією.

- Відсутність індивідуального підходу до вирішення проблем ВПО, через брак навчених кадрів.

- Недостатньо безкоштовної юридичної підтримки, не лише первинної правової допомоги.

- Необхідність створення ресурсу соціального житла для ВПО.

- Запровадження соціального таксі та інвалідного таксі.

- Обов'язковість надання психологічної допомоги/підтримки для родин ВПО, які перебувають у СЖО та отримують відповідну соціальну послугу соціального супроводу.

Також зазначено, що **необхідно для підтримки фахівців**, а саме:

- пакети стимулювання фахівців, які працюють з ВПО;

- субвенція для соціальної сфери громади з обласного/державного бюджету;

- підвищення обізнаності працівників соціальної сфери на місцях;

- запровадження нових соціальних послуг у громаді не завжди супроводжується підтримкою з боку місцевої влади. Штатну чисельність працівників не збільшують, натомість навантаження на існуючих працівників збільшується.

Ми досліджували, які нові підходи, методики, служби потрібні, як адаптувати та інтегрувати ВПО у громаді за допомогою соціальних послуг

На питання, які нові служби і фахівці потрібні у громаді, учасники звернули увагу, що під час роботи з сім'ями ВПО збільшилося навантаження на фахівців з соціальної роботи, сімейних лікарів, працівників ссд та ін. Тому було запропоновано ввести посаду у громаду помічника сімей ВПО та збільшити укриття, безпечні простори, інклюзивні класи за рахунок субвенції з державного бюджету або з місцевих програм.

Також можливо створити наглядову раду (службу контролю) щодо отримання та використання державної допомоги сім'ям впо, фактичного місця проживання.

Під час роботи було приділено увагу розгляду відповідності чинного законодавства: деякі державні стандарти (застарілі/або не внесені зміни) не відповідають Закону України про надання соціальних послуг

- створення місцевих програм у межах яких буде можливість наймати працівників та оплачувати їх роботу, виплачувати винагороду за перевищення навантаження, пільги для працівників та ін.;

- сертифікати на житло (для тимчасового проживання для сімей, які покинули свої помешкання у зоні бойових дій);

- звільнити орендодавців житла від податку (або дохід не мав би впливати на субсидію);

- урегулювати питання з комунальними нарахуваннями на житло, яке знаходиться у зоні бойових дій, окупованих територіях (де ніхто не проживає);

- створити юридичний кодекс ВПО.

Під час обговорення питання щодо покращення соціальної адаптації сімей ВПО, які перебувають у складних життєвих обставинах, учасники звернули увагу на:

- недостатню поінформованість сімей ВПО про ресурс громади;

- потребу у закріпленні за сім'єю ФСР та психолога;

- створенню інформаційних буклетів;

- допомогу у місцях тимчасового проживання ВПО з самоорганізації, побутових умов, самоуправління, планування свого майбутнього;

- створення єдиної бази (реєстру) сімей/осіб ВПО з обліком отриманих соціальних/юридичних/медичних/психологічних/гуманітарних та ін послуг, державних допомог, фактичного місця проживання та їх подальший рух.

У ході обговорення з учасниками заходу про інтеграцію сімей впо у громаді, було приділено увагу саме спілкуванню без стигми, а саме:

- навчання працівників організацій толерантного та безконфліктному спілкуванню з ВПО, без осуду, буз звинувачень, без приниження людської гідності;

- проводити заходи для об'єднання містян і ВПО, що ускладнено бойовими діями і є небезпечно для масового скупчення людей;

- запровадити інтеграційні заходи для дітей ВПО (спортивні змагання, екскурсії по місцях громади, вивчення історії громади та ін.;

- юридичний супровід (безкоштовний) під час оформлення довгострокової аренди житла/придбання;

- супровід під час працевлаштуванні, інформування про програми підтримки Центри;

- для роботодавців існує програма компенсації витрат на оплату праці таких працівників;

- залучення до місцевого центру зайнятості для отримання допомоги у підборі вакансій. Фахівці служби зайнятості здійснюють індивідуальний підбір вакансій для кожної людини з урахуванням отриманої освіти, професійного досвіду та побажань до майбутнього робочого місця, підвищення кваліфікації або здобуття нової професії, яка користується попитом на українському ринку праці. Важливе отримання гранту для започаткування або розвиток вже діючого бізнесу – це можливість втілити мрію відкрити власну справу, чи

розширити бізнес, який уже працює. Завдяки гранту можна отримати до 250 000 гривень.

Також було наголошено на необхідності забезпечення транспортного сполучення між містом і віддаленими селами.

Ми також виявляли, з ким і як реалізувати ідеї у громаді при нествчі ресурсів самої громади

Учасниками обговорювались питання, пов'язані із залученням партнерів до надання комплексних послуг внутрішньо переміщеним особам, у т.ч. сім'ям, які перебувають у складних життєвих обставинах, ролі та місця недержавного сектору та волонтерів, їх залучення до цієї роботи, пошуку нових ресурсів та ідей.

Під час обговорення питання «*Хто і як задовольняє базові потреби сімей ВПО у СЖО сьогодні у громаді ?*» учасники обговорення висловили наступні думки:

структурний підрозділ з питань соціального захисту населення: виявлення потреб, реєстрація, інформування, скеровування, перенаправлення, організація надання соціальних послуг відповідно до потреб (прийняття рішення);

центр надання адміністративних послуг (ЦНАП): точка «входу» – реєстрація, інформування, перенаправлення, надання різних видів адміністративних послуг (згідно із затвердженим переліком у кожній громаді);

центр надання соціальних послуг (з різними відділеннями, як то центр життєстійкості, денний центр для постраждалих від домашнього насильства, кризові кімнати для постраждалих від домашнього насильства): оцінка потреб у соціальних послугах, надання базових соціальних послуг відповідно до потреб, підтримка та навчання навичкам життєстійкості, інформування, психологічна підтримка та допомога, робота батьківських клубів – навчання батьків відповідальному батьківству, тренінги для дітей з навчання технік зцілення, натуральна допомога, посередництво, перенаправлення, інформування, консультування, соціальний супровід сімей, які перебувають у складних життєвих обставинах;

служба у справах дітей: захист прав та інтересів дітей, облік дітей з-поміж ВПО, які мають статус дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, надання статусу дитини, постраждалої від воєнних дій та збройного конфлікту, облік дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах, підготовка індивідуального плану соціального захисту дитини, створення та координація роботи міждисциплінарної команди;

міська рада (старости): сприяння у вирішенні питання житла, юридична консультація та допомога, координація роботи всіх суб'єктів, дотичних до роботи з ВПО;

охорона здоров'я: надання медичної допомоги, сприяння в укладенні нової декларації із сімейним лікарем (у разі потреби), направлення для консультування вузькопрофільних спеціалістів за межі громади, профілактична робота, інформування, перенаправлення;

заклади освіти: забезпечення доступу до освітніх послуг, робота просторів з надолуження освітніх втрат, забезпечення гаджетами (у разі потреби та дистанційного навчання), функціонування просторів для дітей в старостатах;

поліція: доставка гуманітарної допомоги, профілактична робота (попередження правопорушень та домашнього насильства), інформування;

центр правничої допомоги: надання безоплатної первинної допомоги;

інклюзивно-ресурсний центр: інформування (для кого, де, коли, яким чином), робота просторів для дітей з особливими освітніми потребами та їх батьків, наявність відповідних фахівців для роботи з дітьми з особливими освітніми потребами (психолог, логопед, дефектолог, реабілітолог)+ консультування батьків;

безпечні простори для жінок та дівчат, у т.ч. постраждалих від домашнього насильства у старостатах (Валківська громада).

При обговоренні питання «*Що треба зробити для надання комплексних послуг ВПО у СЖО у громаді* » було багато дискусій. На думку учасників, у громаді необхідно:

Всі учасники звернули увагу на необхідність більш широкого інформування ВПО про ресурси та спроможності громади у підтримці внутрішньо переміщених осіб. На їх думку інформація має бути доступна, лаконічна, змістовно наповнена.

збільшення житлового фонду, у т.ч. для ВПО (наприклад через формування місцевого реєстру наявного житла у спосіб, який не суперечить вимогам чинного законодавства);

наявність інформації про доступне житло за межами громади та контактами іншої приймаючої сторони – це дасть право вибору внутрішньо переміщеним особам;

запровадження послуги підтриманого проживання – для цього у громаді потрібно мати пристосоване для проживання житло, кадри (можна використати ресурс самих ВПО), залучення недержавного сектору до запровадження послуги, у т.ч. міжнародних донорів;

центр надання адміністративних послуг (ЦНАП) має працювати за принципом «єдиного вікна» – точка доступу та інформації (де можна отримати всю необхідну інформацію, довідки, реєстрацію тощо);

навчання спеціалістів різних суб'єктів: тренінги для команд різних суб'єктів, взаємозаміна, переключення, турбота про персонал в кожній організації, закладі або установі через супервізії, заходи щодо профілактики професійного та емоційного вигорання, делегування повноважень, тимбілдінг тощо;

відкриття освітнього центру або ХАБу для дітей, у т.ч. з-поміж ВПО + дні відкритих дверей для батьків, спільні заходи та навчання для батьків з дітьми, надолуження освітніх втрат тощо;

створення робочих місць для ВПО: через службу зайнятості, програми фінансування для ВПО, ваучери на навчання, перекваліфікація, аналіз потреб на ринку праці громади та відповідність професій серед ВПО для задоволення цих потреб;

створення сайту взаємодопомоги та взаємопідтримки для ВПО в різних соціальних мережах, проведення google-опитування серед ВПО з метою вивчення їх бачення щодо інтеграції у громаді (що працює, що не працює, що можна запропонувати, вклад самих ВПО в реалізації запропонованих ідей);

подолання «розділення» (ВПО, місцеві жителі) – формування сприйняття «громада для всіх», налагодження взаємодії між місцевими мешканцями та ВПО у питаннях розвитку громади;

збільшення фінансування на місцеві програми для ВПО;

створення ресурсних кімнат для дітей з особливими освітніми потребами (освітні заклади в старостатах);

налагодження роботи мобільних бригад різного спрямування за рахунок коштів місцевих бюджетів та недержавного сектору з метою наближення комплексу послуг до ВПО, кадрове забезпечення, у тому числі із залученням ресурсу з-поміж ВПО.

При обговоренні питання *«Як об'єднати зусилля державного та недержавного сектору для покращення надання комплексу послуг ВПО та наближення їх до ВПО»* від учасників надійшли наступні пропозиції:

створення відкритого простору для ВПО (неформальний ХАБ як місце спілкування для ВПО та місцевих жителів) із залученням ресурсу недержавного сектору;

створення громадської організації або об'єднання внутрішньо переміщених осіб із залученням ресурсу різних суб'єктів: виявлення формальних та неформальних лідерів/активістів серед ВПО, мотивування, інформування про процедуру створення, реєстрації або легалізації шляхом повідомлення, консультування, юридична підтримка та допомога тощо;

створення інформаційного простору громади як генератора ідей щодо розвитку громади та інтеграції ВПО в громаду;

використання ресурсу різних суб'єктів для інформування з різних питань, наприклад: вчителі через батьків та учнів;

оголошення конкурсу проєктів та програм щодо надання комплексу послуг ВПО для залучення ресурсу недержавного сектору;

підготовка невеликих відеороликів, наприклад історія успіху ВПО, чому ми залишаємось у громаді та як змогли інтегруватись, що ми можемо дати громаді тощо.

Таким чином, є можливості соціальних послуг покращити становище сімей ВПО у СЖО через координацію ресурсів і впровадження інноваційних ідей у громаді і державі.

Була також проведена **робота з батьками ВПО з сімей у СЖО.**

Батьки відповідали на такі питання:

1. Як ви почуваєтесь в нашій громаді зараз?

Богодухівська ТГ: Конфліктні сусіди, у громаді є все необхідне для життя, громада допомагає чим може для гарного життя, з початком навчального року збільшилось навантаження на батьків через дистанційне навчання, присутнє упереджене ставлення сусідів.

Валківська ТГ: загалом добре, для ВПО надається гуртожиток та гуманітарна допомога, громада всіляко сприяє адаптації ВПО, присутнє упереджене ставлення сусідів.

2. Які психологічні, матеріальні, економічні, медичні, соціальні, професійні, освітні, правові тощо труднощі Ви відчуваєте сьогодні? Чи задоволені Ваші базові потреби – їжа, житло, безпека?

У всіх учасників базові потреби задоволені.

Платна медицина (корупційна складова при наданні медичних послуг у державних лікарнях).

Висока ціна на ліки.

Відсутність власного житла.

Малозабезпеченість.

Психологічний тиск з боку рідних.

Відсутність власного житла.

Плата за відновлення документів, втрачених внаслідок бойових дій.

Відсутність компетенцій у державних службовців під час виконання обов'язків.

Відсутність офлайн навчання.

3. Щоб ви хотіли для себе для скорішого і ефективного виходу із СЖО і успішної адаптації та інтеграції у громаді ?

Забезпечення житлом (соц.житлом)

Пільгове навчання

Налагодження стосунків з членами сім'ї

Підвищення батьківського потенціалу

Підвищення стресостійкості

Психологічна підтримка

Участь в групових обговореннях проблем з психологом для більшого розуміння та вирішення власних проблем та питань

Вихід з онлайн освіти, перехід на офлайн освіту.

В цілому фахівці громади і ВПО мають спільне бачення проблем, шляхів їх вирішення, необхідності тривалого вирішення проблем ВПО, психосоціальної підтримки весь цей час.

РОБОТА З ДІТЬМИ:

За результатами групової консультації з дітьми психолога було виявлено, що усі діти потребують посилення соціалізації. Деякі не можуть спілкуватися з однолітками, туляться до батьків, шукають їх навіть у шкільному віці. Деякі не вміють читати і писати, дистанційна освіта не працює добре. Набір емоцій повний – від жахів до задоволення, але в цілому емоцій замало, 3-4, не всі заповнили навіть запропоновані ячейки. Хоча емоції розрізняють і описують всі діти. Це означає, що когнітивні успіхи будуть порушені, оскільки не

сформована чи заморожена емоційно-вольова сфера дітей. Тому увага повинна бути приділена щасливому дитинству і емоційній сфері перед тим, як проводити роботу з подолання освітніх втрат. Темін кольори преобладають на малюнках, що говорить про пригнічений настрій дітей у всіх. Потрібна робота з стресостійкості і особливо з життестійкості, подолання психологічних втрат у дітей і батьків, оскільки діти бачать себе переважно в колі сім'ї і малюють родину. В цілому діти турбуються про батьків, хочуть розваг і відпочинку, спілкування, розвитку інтересів. У той час як всі позашкільні заклади не дають зараз такої можливості. Мішане навчання не вирішує проблеми соціалізації і розвитку повною мірою, так же як і освіти дітей. Це звужує їх життєвий вибір і життєві перспективи значно обмежує.

Загальні висновки:

Проблеми ВПО є комплексними, першочерговими є базові потреби, проблеми власного житла, майна і психологічної підтримки, зокрема щодо ментального здоров'я, життестійкості. Для дорослих це розлади адаптації і проблеми інтеграції в нові умови, роботи, для дітей – соціалізації і подолання емоційного заморожування, психологічних травм, формування життєвих перспектив. Зазначимо, що задоволення базових потреб ВПО відбувається певною мірою за допомогою ресурсів держави, громади, гуманітарних організацій. Важливо надавати соціальні послуги щодо подолання соціальної ізоляції ВПО, що утруднено обмеженістю транспорту, дистанційною роботою багатьох установ, дистанційною освітою – батьки при дітях, нікуди подіти. Інтеграційні центри, ЦНАПи для ВПО певною мірою вирішили б цю проблему. Однак масові інтеграційні заходи для ВПО та громад неможливі внаслідок віднесення місця проживання до районів бойових дій і можливих бойових дій, збір людей заборонено без укриттів, є труднощі в пересуванні під атаками дронів і під час прильотів. Оскільки проблеми ВПО є комплексними, потрібен соціальний супровід тих, хто потрапив у СЖО, є уразливим, і постійна психосоціальна підтримка тих, хто справляється якось з проблемами, але не інтегрувався ще в громаду. Для дітей потрібні умови, які забезпечують подолання освітніх втрат, психологічних травм і це не лише лікування психотерапевтом чи клінічним психологом, а перш за все умови для щасливого дитинства, перш за все, в родині і налагодження дружніх зв'язків, а для батьків – соціальних. Тому говоримо про просвіту батьків як створити умови для щасливого дитинства, знайти себе в нових умовах, пристовуватися до життя в нових умовах. Тоді і діти будуть щасливі, веселі і емоційні. Потрібна соціально-педагогічна складова батьківської просвіти.

Важливою є комплексно-цільова програма підтримки ВПО, кодифікація законів і нормативних актів по ВПО на рівні держави.

На індивідуальному рівні для ВПО потрібні соціальні послуги денного догляду, соціального транспорту, психосоціальна підтримка весь час соціального супроводу, закріплений куратор / тьютор на час адаптації у громаді, репетитори для подолання освітніх втрат у дітей, мотивація до прийняття соціальних послуг.

- на рівні громади потрібні спільні заходи і ХАБи для інтеграції ВПО вносу громаду, контроль за адаптацією та інтеграцією ВПО, транспорт для доїзду на роботу, заходи в громаду з віддалених сіл, програма підтримки ВПО, потрібні також заходи з оффлайн подолання освітніх втрат у дітей через освітні ХАБи, репетиторів та індивідуальне навчання, побудову укриттів для шкіл;

- на рівні держави потрібне вирішення юридичних проблем ВПО з житлом, економічна підтримка ВПО краща на оплату житла, підтримка орендарів житла, комплексно цільова програма підтримки ВПО в країніЮ яка вирішує їх соціальні, психологічні, медичні, економічні, матеріальні, житлові проблеми.

В цілому вирішення проблем ВПО є кращим, ніж в 2014-2017 роках, але за рахунок масовості постраждалих від війни ВПО і населення, ресурсів на вирішення всіх проблем не вистачає, хоча організаційно та інституційно створені всі умови для допомоги ВПО.

Список джерел для впровадження ідей і рекомендацій:

Закони України

Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб : Закон України від 20 жовт. 2014 р. № 1706-VII. URL: rada.gov.ua.

Про соціальні послуги : Закон України від 17 січ. 2019 р. № 2671-VIII. URL: rada.gov.ua.

Постанови Кабінету Міністрів України

Про облік внутрішньо переміщених осіб : Постанова Кабінету Міністрів України від 1 жовтня 2014 р. № 509. URL: rada.gov.ua.

Деякі питання виплати допомоги на проживання внутрішньо переміщеним особам : Постанова Кабінету Міністрів України від 20 берез. 2022 р. № 332. URL: rada.gov.ua.

Про затвердження Стратегії державної політики щодо внутрішнього переміщення на період до 2025 року та операційного плану її реалізації у 2023–2025 роках : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 7 квіт. 2023 р. № 312-р. URL: rada.gov.ua.

Накази міністерств (Мінреінтеграції, Мінсоцполітики, МОН)

Про затвердження Переліку територій, на яких ведуться (велися) бойові дії або тимчасово окупованих Російською Федерацією : Наказ Міністерства з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України від 22 груд. 2022 р. № 309. URL: rada.gov.ua.

Про затвердження Порядку провадження органами опіки та піклування діяльності, пов'язаної із захистом прав дитини : Наказ Міністерства соціальної політики України від 11 серп. 2020 р. № 573. URL: rada.gov.ua.

Про забезпечення психологічного супроводу учасників освітнього процесу в умовах воєнного стану в Україні : Наказ Міністерства освіти і науки України від 29 берез. 2022 р. № 274. URL: mon.gov.ua.

Програми та міжнародні проекти

Проект «Економічні можливості для постраждалого від конфлікту населення» / Міжнародна організація з міграції (МОМ) в Україні. Програма грантової підтримки та професійної переорієнтації ВПО. URL: iom.int.

Програма «Єднання заради дії» / Рада міжнародних наукових досліджень та обмінів (IREX). Комплексний проєкт, спрямований на інтеграцію ВПО в приймаючі громади та зниження конфліктності. URL: yednannia.org.ua.

Всеукраїнська програма ментального здоров'я «Ти як?». Блок спеціалізованих інструментів та кризової допомоги для родин, які втратили дім через бойові дії. URL: howareu.com.

Методичні та практичні посібники

Психосоціальна підтримка внутрішньо переміщених осіб в умовах війни: теорія і практика : практ. посібник / за ред. Т. П. Цюман. Київ : НаУКМА, 2023. 142 с. URL: ukma.edu.ua.

Інтеграція ВПО в приймаючі громади: дорожня карта для органів місцевого самоврядування / уклад.: О. В. Коваленко, І. М. Трубавіна. Львів : Світ, 2024. 96 с.

Радник для внутрішньо переміщених осіб: юридичні та соціальні аспекти : метод. посібник / БФ «Право на захист». Київ, 2025. 120 с. URL: r2p.org.ua.

Тренінги та онлайн-курси

Тренінговий курс «Перша психологічна допомога та кризове консультування в роботі з ВПО» / Товариство Червоного Хреста України. Київ, 2024.

Онлайн-курс «Життя з нуля: як адаптуватися на новому місці» // Освітня платформа Дія.Освіта. Навчальний серіал для ВПО про працевлаштування, пошук житла та психологічне відновлення. URL: diia.gov.ua.

«Соціальна інтеграція та розвиток стійкості громад» : тренінгова програма для працівників шелтерів та центрів колективного проживання ВПО / ГО «Проліска». Харків, 2024.

Трубавіна І. М. Проблеми внутрішньо переміщених осіб в Україні як основа соціально-педагогічної роботи з ними. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2015. № 8. С. 434–446. URL: Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського.

Трубавіна І. М. Проблеми внутрішньо переміщених осіб в Україні як основа ведення випадку в соціальній роботі з ними. Луганськ : Видавництво ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», 2017. 141 с.

Трубавіна І. М., Чередниченко О. Ю. Соціальна робота з внутрішньо переміщеними особами. *Соціальна робота в умовах сучасних викликів: досвід і перспективи розвитку* / за заг. ред. проф. Ю. В. Палагнюк, доц. О. Л. Файчук. Миколаїв, 2024.

Трубавіна І. М., Каліна К. Є. Консультування вчителями сімей із дітьми в Україні в умовах війни. *Засоби навчальної та науково-дослідної роботи*. 2022. № 58. С. 73–82. DOI: <https://doi.org/10.34142/2312-1548.2022.58.07>.

3.8. СВІТОВЕ КАФЕ 8.

ТЕМА «ЯК ВДОСКОНАЛИТИ СОЦІАЛЬНІ ПОСЛУГИ ДЛЯ МАЛОЗАБЕЗПЕЧЕНИХ СІМЕЙ У СЖО В НАШІЙ ГРОМАДІ В ВІЙНУ»

Мета заходу: Налагодити діалог між фахівцями, представниками громади, освітянами, медиками, батьками, соціальними службами й обговорити практичні ідеї для вдосконалення соціальної роботи з малозабезпеченими сім'ями у СЖО.

Малозабезпечена сім'я – це сім'я, яка через низькі доходи не може забезпечити прожитковий мінімум для кожного свого члена. Це визначення закріплене в Законі України «Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям».

Основні критерії визнання малезабезпеченою родину:

1. Сукупний дохід сім'ї за попередні шість місяців у розрахунку на одного члена сім'ї менший, ніж гарантований прожитковий мінімум, установлений державою.

2. Сім'я звернулася до органів соцзахисту з відповідними документами.

3. Немає підстав для відмови (наприклад, працездатні члени сім'ї не працюють без поважних причин).

Хто може належати до малозабезпечених: сім'ї з дітьми, де батьки мають низькі доходи; багатодітні сім'ї; самотні матері чи батьки з дітьми; сім'ї, де є особи з інвалідністю; сім'ї пенсіонерів із низькими пенсіями; внутрішньо переміщені особи, якщо їхній дохід нижчий від прожиткового мінімуму.

Ми з'ясовували, які є проблеми у малозабезпечених родин у СЖО в нашій громаді:

- *соціальні* – логістика порушена, нема можливості користуватися міським транспортом, відсутність укриттів для подолання освітніх втрат/соціалізація дітей;

- *психологічні* – стає дилема виїжджати або залишатися у громаді через обстріли, велика тривожність дітей через обстріли, особливо вночі, втрата близьких людей та тих, які залучені для захисту держави;

- *матеріальні* – відсутність постійного працевлаштування;

- *економічні* – мінімум грошей або їх відсутність;

- *правові* – немає безоплатної правової допомоги в Шевченківській ТГ;

- *освітні* – відсутність зв'язку, інтернету – немає можливості навчатися дітям, немає можливості залишити дітей самих через онлайн навчання, відсутність гаджетів для навчання, не вистачає укриття для занять;

- *медичні* – відсутність безкоштовних медикаментів в лікарнях;

- *житлові* – немає безкоштовного житла для ВПО.

Ми виявляли також, якими є причини малозабезпеченості сімей? Були отримані такі відповіді: залежність, відсутність бажання для змін, ігнорування проблеми, відсутність підтримки з боку громади і близьких людей, відсутність іншого прикладу (сценарію життя, моделі поведінки), відсутність робочих місць, відсутність первинних навчальних курсів (профтех освіта) та від благодійних фондів для цих родин, психологічні проблеми, відсутність

мотивації, пристосованість до свого пасивного способу життя, війна – велика кількість розлучень і втрат.

Також ми з'ясовували, чому базові потреби родин не покриваються у громаді малозабезпеченим сім'ям у СЖО?

- Відсутність роботи;
- Немає статусу малозабезпеченої сім'ї і тому від держави не отримують фінансову підтримку;
- Відсутність кваліфікованих безоплатних психологів та медіаторів;
- Відсутність допомоги військовим ,які повернулися із зони бойових дій (отримали поранення);
- Проблеми з оформлення документів;
- Покращення медичних умов (недостатність вузьких спеціалістів).

Учасники також прогнозували, які можуть бути наслідки малозабезпеченості в майбутньому.

- Попадають в категорію СЖО автоматично тому що відбуваються розлади психологічні, поведінкові;
- У дітей відсутній соціум;
- Обмежена освіта/ відсутність гуртків/ розвитку здібностей у дітей;
- Ризик соціальної ізоляції/ відчуття виключеності з громади;
- Міжпоколінна бідність / діти в дорослому віці відтворюють сценарій батьків;
- Зростання соціальних ризиків (безробіття, міграція, насильство, залежності);
- Нездійснення дитячих та дорослих мрій (втрата сенсів);
- Якість життя недостатня у дорослому віці;
- Рання смертність;
- Розвивається злочинність;
- Немає життєвих перспектив та планування на майбутнє;
- Вживання ПАР, алкозалежність;
- Після повернення військових в цивільне життя, де відсутність робочих місць з'являються депресивний стан, суїцидальні думки.

Для подолання малозабезпеченості було запропоновано:

- створити нові «моніторингові служби», «педагогічну мобільну службу» та залучити до здійснення роботи з малозабезпеченими сім'ями фахівців-експертів та соціальних працівників-кураторів які б безпосередньо взаємодіяли з даною категорією сімей з дітьми. Окрему увагу було приділено педагогічній мобільній службі яка б у своїй діяльності охоплювала дітей з малозабезпечених сімей які проживають у віддалених селах.

- Підвищити фінансову грамотність батьків та залучити до проєктів щодо працевлаштування та створення віддалених робочих місць, надомної роботи або бізнес проєктів.

На питання: які нові нормативні документи потрібні для якісного надання соціальних послуг для подолання СЖО (малозабезпеченість) учасники звернули увагу:

- на термін дії і статусу малозабезпеченості сімей (не перевищувати 6 місяців);

- призначити таким сім'ям пільги (зменшити % оплати навчання для дітей з малозабезпечених сімей (ЗВО/коледжи);

- підтримка на рівні громади щодо шкільного харчування, відвідування дитячих садочків, компенсація (часткова) за оплату музичн школи/спортивних секцій та ін.;

- створити єдину базу громадян руху між громадами та інформування ЦНСП/ЦСС про переміщення малозабезпечених сімей;

- посилити контроль/моніторинг через введення соціального інспектора щодо перевірки використання державної допомоги/отримання офіційних/неофіційних доходів;

- переглянути умови отримання статусу.

Під час дискусії на питання: як поліпшити мотивацію малозабезпечених сімей до подолання складних життєвих обставин, учасники звернули увагу на наступне:

- Допомога та супровід під час працевлаштуванні;

- Психоемоційна підтримка сім'ї з дітьми (супровід психологів, вплив на батьків через дітей, мотивуючі заходи з розвитку особистісного зросту (мрія-цілі-плани, аналіз життя-зміни на краще-можливість опанувати щось нове, спільна робота батьків з дітьми);

- Постійний супровід та контроль, насаження до змін.

Також учасники дискусії звернули увагу щодо сильних сторін сімей, на які у роботі можна опиратися фахівцю, а саме:

- Позитивний досвід (рух з минулого До нового...)

- спирання на сімейні цінності сімей, цілеспрямованість, активну громадську позицію, винахідливість, усвідомлення поетапних дій до змін у житті родини, дітей (що далі?), планування свого життя (від малих кроків до стабільного життя) та ін.

У ході дискусії усі учасники дійшли висновку, що підтримка на рівні громади та ЦНСП/ЦСС/ССД є невід'ємною підтримкою сімей з дітьми, які перебувають у складних життєвих обставинах.

Також учасники шукали відповіді на питання: З якими труднощами стикаються малозабезпечені родини у СЖО при отриманні соціальних послуг у громаді .

Під час обговорення учасниками було обговорено які соціальні послуги вже надаються малозабезпеченим у СЖО?

За результатами всіма учасниками було напрацьовано наступне:

- Державна соціальна допомога призначається і виплачується малозабезпеченим сім'ям.

- Першочерговість в отриманні гуманітарної допомоги та підтримки, як від державного так і від приватного сектору, у вигляді одягу, продуктів харчування, засобів гігієни тощо.

- Наразі в Чугуївській громаді оцінюється потреба серед родин які мають статус малозабезпечених щодо допомоги на опалювальний період (у тих домоволодіння, які не газифіковані, а мають виключно пічне опалення).

- Для дітей з цих родин безкоштовні обіди у навчальних закладах громади.

- Психоемоційна підтримка, як дорослих таких і дітей (від представників державного та приватного сектора). В Чугуївській громаді функціонує Центр життєстійкості фахівці якого підтримують і допомагають цим родинам (є компетентні фахівці із соціальної роботи, соціальний менеджер та психолог).

- У Чугуївській громаді двічі на місяць у віддалені на села приїжджає бригада медичних працівників від благодійного фонду, які безкоштовно для таких родин проводять первинний медичний огляд, можлива здача аналізів та забезпечують певним переліком медикаментів.

- Для дітей цих родин взимку 2024-2025 було безкоштовне оздоровлення.

- Від центру соціальних служб ці родини отримують соціальну послугу соціального супроводу, як таких що перебувають у складних життєвих обставинах. Це передбачає за собою комплекс допомоги і підтримки, як приклад і сприяння у працевлаштуванні, і відновлення документів та соціальних виплат, і допомога у проходженні медичного обстеження тощо.

- Від служби у справах дітей – діти з таких сімей (малозабезпечених у СЖО) перебувають на обліку.

- Фахівці центру соціальних служб та служби справах дітей завжди залучають представників правоохоронних органів для відвідування таких родин.

- Наразі благодійні фонди сприяють в оформленні документів, проходженні медичних обстежень та забезпечують інші потреби цих родин.

- У Шевченківській громаді безкоштовно евакуація для всіх бажаючих до гуманітарного штабу в місто Харків, як від ДСНС так і від волонтерських організацій.

- Відбувається постійний обмін інформацією між ССД та ЦСС щодо роботи з даними сім'ями.

- У Шевченківській громаді якщо ці родини прийняли рішення евакуюються до нової громади, фахівці служби справах дітей допомагають родинам знайти будинки у нових місцях проживання та повідомляють ССД нової громади щодо цієї родини.

Після цього учасниками було обговорено – що перешкоджає отриманню соціальних послуг малозабезпеченими родинами у СЖО?

Усіма учасниками було напрацьовано наступні пропозиції:

- Через передачу соціальних виплат від соціального захисту до пенсійного фонду наразі є затримка з виплатами цієї категорії.

- Низька вмотивованість родин до змін. Наявна культура споживача, тобто родини які мають декілька чинників СЖО більш схильні до вимагання допомоги, зі своєї сторони не роблячи ніяких дієвих змін. Родини які схильні до

потрапляння в складні життєві обставини, тобто мають первинні ризики, більш спроможні та ресурсні щодо самостійного вирішення своїх проблемних питань, але проявляється сором та страх звернутися за допомогу до суб'єктів соціальної роботи.

- Фінансові труднощі родин (деякі родини не мають спроможності доїхати від віддалених населених пунктів до центра громади).

- Не всі родини, маючи низький матеріальний дохід можуть офіційно оформити статус малозабезпеченої родини (можуть бути недостатність документів або вони втрачені чи недійсні, та алгоритм оформлення).

- Низька поінформованість мешканців громади. Необхідно щоб доступ до інформації був повний та з урахуванням різновікової категорії (як друкована так і інформація соціальних мережах).

- Військові дії також перешкоджають отримання соціальних послуг, бувають випадки коли діти мешкають окремо від батьків або батьки не мають змоги звернутися до державних установ і організацій.

- У Шевченківській громаді наразі головною перешкодою є безпекова ситуація та тривога батьків щодо життя і здоров'я своїх дітей.

- Фахівці Шевченківської громади виявили, що такі родини не виїжджають з громади, чекають або погіршення ситуації або примусової евакуації, бо не мають в запасі належного матеріального забезпечення на утримання своєї родини в нових громадах.

Під час обговорення учасниками було обговорено яких послуг не вистачає та які соціальні послуги були б корисні у громаді для подолання малозабезпеченості?

За результатами всіма учасниками було напрацьовано наступне:

- Підвищення вимог та контролю з боку державних органів щодо витрат соціальної допомоги малозабезпеченим родинам, щоб батьки навчилися брати відповідальність за свою родину та добробут своїх дітей. Тобто можливість використання цієї соціальної допомоги на конкретні послуги або допомоги (як наприклад Е-малятко чи Пакунок школяра).

- Офіційне працевлаштування батьків або громадські корисні роботи та у разі відмови батьків від даної пропозиції – зняття статусу малозабезпеченої родини і відповідно державної допомоги.

- Обов'язково проходження курсу фінансової грамотності, задля раціонального використання державних коштів, а саме на потреби своєї родини та своїх дітей. Також для батьків необхідні первинні професійні курси з можливістю подальшого працевлаштування.

- Організація дозвілля для дітей у безпечних умовах, особливо у віддалених селах (так як в них відсутні простори та безпечні локації).

- Для Шевченківської громади наразі актуальним є створення «зеленого коридору» для евакуації мирного цивільного населення, спираючись на Женевську конвенцію.

Також нами була проведена просвітницька робота з батьками щодо цілей і можливостей проєкту для подолання їх СЖО, зокрема, малозабезпеченості, та опитування батьків щодо їх бачення труднощів та допомоги:

При обговоренні питання *Чи влаштовує Вас малозабезпеченість родини?* Всі учасники обговорення висловили наступні думки: Ні, не влаштовує, малозабезпеченість в родині.

На питання *«Що ви зробили для її подолання?»* учасники-батьки відповіли:

- Що бажають заробляти кошти працюючи з офіційним працевлаштуванням.

- Враховуючи, що деякі перебувають у декретній відпустці, мають бажання отримання додаткового підробітку.

- У когось з сімей є присадибна ділянка, де можна вирощувати овочі та фрукти для задоволення потреб своєї родини, робити запаси на зиму.

Ми також питали батьків у СЖО *Які психологічні, матеріальні, економічні, медичні, соціальні, професійні, освітні, правові тощо труднощі Ви відчуваєте сьогодні?* Вони висловили наступні думки:

- Низький рівень надання медичних послуг, що пов'язане з виїздом багатьох фахівців з громади під час повномасштабного вторгнення.

- Сім'ї не завжди мають можливість придбати дорого вартісні лікарські препарати, через що не завжди звертаються до лікарів у разі виникнення проблем зі здоров'ям. Висловили бажання у введення додаткової безкоштовної медичної допомоги та доплати на лікарські засоби (базові, першої необхідності).

- Малозабезпеченість впливає на відносини в родині, оскільки не дає змоги задовольнити побажання дітей, через що виникають конфлікти.

- Низькі соціальні виплати для малозабезпечених сімей та одиноких матерів.

- Низький рівень проведення безкоштовних гуртків, на платні гуртки не завжди вистачає коштів.

Ми також питали батьків *Чи задоволені базові потреби вашої родини – їжа, житло, безпека?*

Учасники на це питання відповіли: В родинях забезпечені базові потреби. Але тільки базові – є їжа, одяг, постільна білизна, обладнане місце для відпочинку та навчання. Для забезпечення інших потреб завжди не вистачає коштів. Доводиться вирішувати, що має перевагу.

При обговоренні питання *Що б Ви хотіли для себе для подолання малозабезпеченості?* учасники обговорення висловили наступні думки:

- Збільшення розміру соціальних виплат.

- Отримання інформаційної та матеріальної допомоги у відкритті власної справи.

- Є велике бажання у батьків, щоб діти відвідувала дитячі заклади, такі як дитячі садки та навчальні заклади, що дасть змогу батькам працювати. Можливість в отриманні роботи з більшою заробітною платою.

- Надання Центром зайнятості, або іншою структурою інформації щодо надомної роботи.

Ми також питали батьків – Яка допомога Вам потрібна у громаді ?

- для покращення розвитку дітей є необхідність влаштування дозвілля для них. Це буде сприяти покращенню психічного стану дітей, надасть дитині доступ до культурних та інших духовних цінностей, що буде сприяти засвоєнню нею загальноновизнаних норм моралі.

Рекомендації на подальше в роботі з малозабезпеченими родинами у СЖО:

- в зоні евакуації та на прилеглих територіях нема умов для нормального життя навчання, лікування і роботи людей, соціалізації і розвитку дітей, є особливі проблеми людей на цих територіях, які приводять до малозабезпеченості і відсутності роботи. Тому говорити про масові заходи неможливо, важливо говорити про дистанційну роботу або виїзд і допомогу з працевлаштуванням і житлом. ВПО лише ускладнює проблеми малозабезпечених людей критично;

- в зонах можливих бойових дій треба посилити перенаправлення щодо працевлаштування і інформування сім'ї про можливості працевлаштування, організованого дозвілля дітей, це розірве замкнене коло, бо часто догляд за дитиною унеможлиблює працевлаштування батьків;

- потрібно посилення мотивації сімей до самозайнятості, прийняття соціальних послуг, роботи над собою, а також зменшення очікувань про матеріальну допомогу в умовах війни;

- потрібно виховання суб'єктності і громадянської компетентності у батьків для користування своїми правами і можливостями щодо гідних умов життя для своєї родини;

- потрібне формування стресостійкості і життестійкості особливо для таких родин, має бути сенс життя і цінності заради яких жити;

- проблеми малозабезпечених є комплексними, вимагають різних підходів до їх вирішення, допомоги в задоволенні базових потреб і наснаження на працевлаштування для задоволення інших потреб родини;

- психосоціальна підтримка, наснаження і консультування потрібні для подолання малозабезпеченості, але перш за все потрібне навчання сімейній економіці і раціональним потребам;

- є проблема малозабезпеченості через вартість лікування і ліків, коли в сім'ї важкохворий, що позначається на матеріальному становищі родини, тому тут потрібна допомога на лікування і купівлю медикаментів, в догляді за важкохворою людиною. Бо сім'я це особлива соціальна система і негаразди одного члена родини відбиваються на всіх інших;

- потрібне опікування на цих територіях медичним персоналом малозабезпечених, мобільні медичні бригади, допомога бф, оскільки часто критичні та інфекційні хвороби впливають на життя і розвиток дітей та інших членів родини.

На індивідуальному рівні потрібне виховання активної життєвої позиції і суб'єктності батьків з малозабезпечених родин, показ варіантів заробітку і навчання йому на практиці в їх життєвих умовах; формування раціональних потреб в родині і засвоєння сімейної економіки;

На рівні громади потрібно проводити інформування про соціальні послуги, можливості для подолання СЖО сім'ями, малозабезпеченості, соціальну рекламу послуг, соціальних служб як допомагаючих родинам.

На рівні регіону важливо говорити про створення робочих місць в громадах і регіоні, розвиток дистанційної роботи, побудову укриттів для освіти дітей для вивільнення батьків для роботи, мобільні медичні бригади, транспорт в громадах.

На рівні держави потрібна реформа соціальних виплат родинам задля викоренення споживацтва і стимулювання до активної самопомогі сімей, окрема економічна турбота про ВПО і їх майбутнє через задоволення не лише базових потреб.

Джерела для провадження ідей і пропозицій:

Законодавство та нормативні документи

Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям : Закон України від 01 черв. 2000 р. № 1768-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2000. № 35. Ст. 290. (із змінами). URL: Законодавство України.

Про соціальні послуги : Закон України від 17 січ. 2019 р. № 2671-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 18. Ст. 73. (із змінами). URL: Законодавство України.

Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю : Закон України від 21 черв. 2001 р. № 2558-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 42. Ст. 213. (із змінами). URL: Законодавство України.

Про затвердження Порядку призначення і виплати державної соціальної допомоги малозабезпеченим сім'ям : Постанова Кабінету Міністрів України від 24 лют. 2003 р. № 250. *Офіційний вісник України*. 2003. № 9. Ст. 394. (із змінами). URL: [Законодавство України](#).

Деякі питання надання базової соціальної допомоги : Постанова Кабінету Міністрів України від 22 жовт. 2024 р. № 1205. *Урядовий кур'єр*. 2024. URL: Законодавство України (*документ, що реформує виплати малозабезпеченим у 2025–2026 рр.*).

Про затвердження Державного стандарту соціального супроводу сімей (осіб), які перебувають у складних життєвих обставинах : Наказ Міністерства соціальної політики України від 31 берез. 2016 р. № 318. *Офіційний вісник України*. 2016. № 39. Ст. 1494. URL: Законодавство України. [[1](#), [2](#), [3](#)]

Програми та тренінги

Економічна самостійність малозабезпечених сімей та ВПО («Рука допомоги») : державна програма активації працездатних осіб / Міністерство соціальної політики України. Київ, 2021–2025. URL: Мінсоцполітики України.

Робота з сім'ями в складних життєвих ситуаціях: допомогти, не можна забирати : програма тренінгу для фахівців соціальної сфери / Л. Лоріашвілі ; Фонд Ріната Ахметова, КМЦСС. Київ, 2023. URL: [Гуманітарний штаб Фонду](#).

Соціально-економічне розширення можливостей територіальних громад для подолання бідності : комплексна навчальна програма для лідерів громад та управлінців / ЮНІСЕФ; Асоціація міст України. Київ, 2024.

Тренінговий курс із розвитку самозанятості для вразливих верств населення у громадах : робоча програма навчального курсу / Міжнародна організація з міграції (МОМ). Київ, 2022. [1]

Посібники та відеоматеріали

Зберегти сім'ю. Практичний посібник із соціальної роботи з сім'ями, які опинилися в складних життєвих обставинах / за ред. З. П. Кияниці ; ПБО «Надія і житло для дітей». Київ : Медіа-принт, 2020. 214 с. URL: [Надія і житло для дітей](#).

Соціальна робота з сім'ями, дітьми та молоддю : навчальний посібник / уклад. Н. М. Заверіко, Т. В. Семигіна. Київ : Компринт, 2023. 449 с. URL: [Електронний архів ЗНУ](#).

Соціальна робота з сім'ями: теорії, моделі, ефективні практики : колективна монографія / за ред. В. Петровича, С. Чернети. Луцьк : Волинський поліграф, 2021. 342 с. URL: [Репозитарій КУБГ](#).

Організація надання соціальних послуг та виплат у громадах для сімей у СЖО. Міністерство соціальної політики України : [офіційний YouTube-канал]. 2024. URL: YouTube.

Соціальний супровід сім'ї: від оцінки потреб до подолання бідності. Освітня платформа «Зрозуміло!» : [відеолекція]. 2023. URL: Zrozumilo-Online.

3.9. «ВДОСКОНАЛЕННЯ НАДАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ СІМ'ЯМ У СЖО, ЗОКРЕМА, ЧЕРЕЗ ЗАПОБІГАННЯ ВЖИВАННЮ ПСИХОАКТИВНИХ РЕЧОВИН ТА ПРОТИДІЮ ЦЬОМУ ЯВИЩУ СЕРЕД ДІТЕЙ».

Мета заходу: Налагодити діалог між фахівцями, представниками громади, освітянами, медиками, батьками, соціальними службами й обговорити практичні ідеї для вдосконалення надання соціальних послуг родинам у СЖО.

Структура заходу (приблизно 2,5-3 години)

1. Вітальне слово (10 хв)

Оголошення теми та знайомство з учасниками.

Пояснення формату світового кафе та ролей (господар столу, учасники)

Демонстрація принципів (на фліпчарті або плакаті)

Інформація щодо програм і заходів з проблеми запобігання ПАР серед дітей.

2. Раунди обговорень (3–4 раунди по 20 хв кожен)

Раунд 1: як розпізнати дітей, які вживають ПАР.

Які зовнішні ознаки у дітей, які вживають ПАР? Які особливості поведінки, харчування, спілкування, стосунків у них відрізняються від інших дітей. Які діти є уразливими до ПАР? З яких сімей найбільше? Яка робота з батьками повинна бути проведена з проблеми?

Мета: виявити особливості дітей, які вживають ПАР

Раунд 2: Які соціальні послуги можливі при запобіганні і протидії ПАР серед дітей в сім'ях у СЖО?

- Які соціальні послуги надаються таким дітям і сім'ям у СЖО? Що перешкоджає отриманню соціальних послуг родинам у СЖО? Яких послуг не вистачає? Які соціальні послуги були б корисні в вашій громаді для запобігання і протидії ПАР серед дітей?

Мета: виявити «вузькі місця», точки болю, бар'єри в доступі

Раунд 3: Розробіть просвітню неформальної освіти програму для протидії ПАР серед підлітків в сім'ях у СЖО

Які модулі повинна включати програма? Що має її наповнювати для дітей? Які особливості реалізації вона повинна враховувати?

Мета: збір конкретних пропозицій та ідей покращення

3. Презентація результатів (30 хв)

- Кожен «господар столу» коротко (3–5 хв) представляє підсумки.
- Модератор узагальнює на фліпчарті ключові ідеї.
- Створення колективної мапи рішень.

4. Завершення і подяка (10 хв)

Підбиття підсумків. Подяка учасникам.

Питання світового кафе для батьків /сімей у СЖО:

Проговорити про поняття ПАР і шляхи подолання їх вживання серед дітей у громаді, можливості фонду.

1. Які психологічні, матеріальні, економічні, медичні, соціальні, професійні, освітні правові тощо труднощі ви відчуваєте сьогодні? Чи задоволені базові потреби вашої родини – їжа, житло, безпека?

2. Чи є проблема вживання ПАР дітьми у громаді, середовищі спілкування дітей? Що цьому сприяє, а що стримує?

3. Що б ви хотіли для профілактики ПАР чи подолання їх вживання для себе і своїх дітей? Що б хотіли від громади?

4. Чи є до вашої родини булінг, троллінг у громаді і середовищі? В школі до дітей? Яка допомога потрібна?

Питання для дітей

1. Намалуйте як і де ви зараз живете і що відчуваєте.

2. Розкажіть, чи є у вас плани в житті, які саме.

3. Чи знаєте ви що таке наркотики, енергетики, алкоголь? Їх шкода для організму?

4. Чи потрібна комусь з вашого оточення допомога в подоланні залежності від ПАР? На яку допомогу ви очікуєте?

5. Чи є до вас та вашої родини булінг в школі, середовищі, громаді?

Учасниками було напрацьовано низку рекомендацій.

Основні результати заходу: опрацьовано ознаки та особливості поведінки дітей та підлітків, які вживають психоактивні речовини, виявлено «вузькі місця», точки болю, бар'єри в доступі до різних послуг та допомоги сімей СЖО, підлітків, які мають проблеми, пов'язані з вживанням ПАР, зібрано конкретні пропозиції та ідеї до просвітньої програми неформальної освіти для протидії ПАР серед підлітків в сім'ях у СЖО.

Рекомендації, які було напрацьовано учасниками серед фахівців громади:

1. Які діти є уразливими до ПАР? З яких сімей найбільше?

Це діти з такими труднощами:

Емоційні: відчуження, вживання із цікавості, пошук нових вражень, самоствердження, протест, вікові кризи, низька самооцінка, внутрішня самотність, схильність до ризику.

Діти, які продаються в родині: діти без батьків, діти, які хочуть повернути до себе увагу в багатодітних сім'ях, гіперопіка або безконтрольність, сім'ї трудових мігрантів, конфлікти в сім'ях, недовірчі стосунки з батьками або їх відсутність, недостатній зв'язок між членами родини, нерозуміння один одного, фізичне насильство.

Соціальні: зазнали булінг, сексуальне, психологічне насильство, недостатність інформації про наслідки, неконтрольований доступ через інтернет, нестача альтернатив для дозвілля, маніпуляція або невміння говорити НІ, різні групи впливу на дитину, фінансовий стан в сім'ї, нерозуміння незворотності наслідків, залежність від цінності і настрою референтної групи.

2. Які зовнішні ознаки у дітей, які вживають ПАР?

Зовнішність: схудні, неопрятні, зуби, нігті, зміна кольору шкіри, розширені або звужені зиниці, блиск в очах, сінці на тілі, сліди від ін'єкцій.

Поведінка: гіперактивність, гіпоактивність, агресивність, роздратованість, замкнутість, байдужість, скритність, балакучість, крадіжки, брехливість, винахідливість, свербіж шкіри.

Фізіологічні прояви: схудність, зміна харчової поведінки, розлади сну, нежиттєве покашлювання, почервоніння очей, спрага, сухість шкіри, тиск, судоми, тремтіння рук, неконтрольовані рухи тілом, чухання носом, розмови з самим собою.

Емоційні сигнали: перепади настрою, відстороненість від школи, від захоплень, дратівливість, негативна реакція щодо розмови про наркотики, заперечення проти залежності, некретичне ставлення до пропозицій.

3. Які особливості поведінки, харчування, спілкування, стосунків у них відрізняються від інших дітей? Переїдання або відсутність апетиту, замкнутість, балакучість, депресивність, брехливість, тривожність, непосидючість, різкі зміни настрою, втрата реальності, уникнення, дезорієнтація, відсторонення, приступи люті, схильність до суїциду, почуття повної свободи, ране дорослішання, рання втрата життєвої опори, відчуття непотрібності, не цікавості нікому, відсутність життєвих вмінь.

4. Яка робота з батьками повинна бути проведена з проблеми? Інформування про ознаки ПАР та їх наслідки, налагоджування стосунків з дитиною, сімейна терапія (психолог, сімейний лікар, нарколог, психіатр), зміна обстановки, оточення, Як вивчити оточення дитини, стимулювання батька щодо лікування, співпраця з громадою, допомога сім'ї щодо визнання причин такої ситуації, знати що потрібно контролювати (тотальний контроль), спільне дозвілля, обіди, сімейне обговорення, проходження програми, профілактичні тренінги.

Учасниками було опрацьовано питання: Які соціальні послуги можливі при запобіганні і протидії ПАР серед дітей в сім'ях у СЖО?

Зокрема, на питання, Які соціальні послуги вже надаються таким дітям і сім'ям у СЖО? Було надано такі відповіді:

У громаді діяльність суб'єктів соціальної роботи націлена на проведення соціально-профілактичної роботи, спрямованої на запобігання потраплянню в складні життєві обставини сімей, дітей та молоді; виявлення сімей, дітей та молоді, які перебувають у складних життєвих обставинах і потребують сторонньої допомоги.

Надаються послуги: інформування; соціальна адаптація; кризове та екстрене втручання; консультування; соціальний супровід; соціальна профілактика; представництво інтересів; наставництво, посередництво; медіація; натуральна допомога, супровід при працевлаштуванні, інтеграція, соціальна адаптація та ін (за потребою). Також здійснюється комплексна міждисциплінарна система допомоги сім'ям, які виховують дітей віком від народження до 3-4 років із порушеннями розвитку або ризиком їх виникнення, особливо там де батьки алко-нарко залежні.

В медичних закладах – лікування, «кодування», замісна терапія, програми підтримки.

Залучення усіх сімей до культурних та освітніх заходів у громаді

Під час обговорення: *Що ж перешкоджає отриманню соціальних послуг родинам у СЖО?* Було озвучено, що сім'ї самі не бажають отримувати послуги, не визнаючи проблеми залежності або через низьку самооцінку та не обізнаність та осуд інших. Також було озвучено, що через минулий негативний досвід у спілкуванні з надавачами соціальних послуг або спілкування зі ссд (через залякування відібрання дітей) сім'ї сжо ведуть уникаючий засіб існування. Також було приділено увагу і низькому батьківському потенціалу, серед сімей СЖО нерідко можна стикнутися з їхнім низьким рівнем обізнаності та низьким рівнем розвитку. Більшість із них мають вузьке коло інтересів та знайомих з низьким освітнім рівнем.

То ж на питання: *Яких послуг не вистачає?* учасники озвучили наступне:

Усі учасники звернули увагу, що для якісної роботи з даною категорією потрібно більше спеціалістів у соціальній, медичній сфері, не вистачає психологів, фср, ювінальної привенції.

Були пропозиції щодо створення місцевого реабілітаційного центру для дорослих і для дітей, підлітків. Створити «соціальну квартиру» для навчання родин сжо навичкам батьківства, родинних стосунків, подружнього життя та ін.

Для інформування та профілактики створити з підключенням усіх мешканців громади єдиний чат.

Також системно проводити навчальні заходи для усіх батьків щодо профілактики будь-яких залежностей.

Створити у громаді наглядову раду та контроль за недопущення продажу енергетичних напоїв та сигарет неповнолітнім.

Більше висвітлювати і давати розголосу про наслідки вживання ПАР

Які соціальні послуги були б корисні в вашій громаді для запобігання і протидії ПАР серед дітей?

У кожному старостинському окрузі має бути введена посада фср громади.

Освітні заходи, які б давали інформацію відповідно віку.

Для дітей з СЖО закріплений «безпечний дорослий»/наставник.

Інформаційно-профілактичні буклети для вживаючих пар, для тих хто хоче кинути, для тих хто припинив вживати ПАР.

Арт-терапевтичні заходи, психологічна підтримка, «жива бібліотека» (позитивні історії «колишніх»).

Створити анонімну психологічну службу «секретний телефон».

Зайнятість дітей з 12 років як волонтерська діяльність так і оплачувальні громадські заходи, догляд за бездомними тваринами і т ін.

Учасники з-поміж фахівців виконували також завдання «Розробіть просвітню програму неформальної освіти для протидії ПАР серед підлітків в сім'ях у СЖО».

Під час роботи локації 3 обговорювались питання, пов'язані з розробкою просвітньої програми неформальної освіти щодо протидії та запобігання вживання психоактивних речовин серед підлітків в сім'ях, які перебувають у складних життєвих обставинах, пропозиції стосовно тематики, цільових груп та мети вищезазначеної програми.

Під час обговорення питань «Які модулі повинна включати програма? Що має її наповнювати для дітей? Які особливості реалізації вона повинна враховувати?» учасники висловили наступні думки та пропозиції.

1. При підготовці програми мають бути враховані вік, соціальні групи, досвід, місце проживання, доступ до соціально-культурної інфраструктури у громаді .

Цільові групи – підлітки

На думку учасників це може бути така градація за віком: від 10 до 16 років, 12-15 років, 10-12 та 13-16 років.

соціальні групи: діти з сімей з-поміж внутрішньо переміщених осіб, діти із сімей, які перебувають у складних життєвих обставинах, діти з малозабезпечених сімей, діти з багатодітних сімей, діти із забезпечених сімей, діти з сімей, в яких є постійні конфлікти між батьками, між батьками та дітьми, діти, які схильні до систематичних втеч з сім'ї, діти із сімей, де батьки є

військовослужбовцями, діти з поведінковими проблемами, діти позбавлені батьківського піклування, які виховуються в прийомних сім'ях, дитячих будинках сімейного типу, сім'ях опікунів, піклувальників діти, влаштовані до сімей патронатних вихователів, діти, які мають психологічну травму (домашнє насильство, булінг, жорстоке поводження);

досвід дітей: із сімей, де батьки вживають ПАР, які мають друзів із залежностями, мають власний досвід вживання ПАР, не мають досвіду;

місце проживання: місто – зростає ризик вживання ПАР+ доступ, селище, центр громади, село, віддалені населені пункти – зростає ризик вживання ПАР, близькість до іншої громади, області – зростає ризик вживання ПАР + доступ, доступ до соціально-культурної інфраструктури, обмежений доступ до освітніх, культурних, спортивних закладів, відкритих дитячих просторів або їх відсутність впливає на зростання ризику вживання ПАР. Тобто, названі чинники, умови проживання, ситуація в сім'ї та громаді можуть бути причиною зростання ризику вживання ПАР.

Учасники світового кафе визначити таку мету та завдання просвітньої програми:

Мета – формування безпечної поведінки, практичних навичок здорового способу життя, нетерпимого ставлення до вживання ПАР.

Завдання: інформування про шкоду та наслідки вживання ПАР про самі речовини, їх вплив на здоров'я підлітків, переваги здорового способу життя, куди звернутись за допомогою, формування нетерпимого ставлення до вживання ПАР (як приклад: меседж «Вживати ПАР – це не модно»), формування критичного мислення, безпечної поведінки в ситуаціях виникнення ризику вживання ПАР, формування психологічної культури, системність та комплексність, формування «кола довіри» – оточення, дружнє до дитини, розвиток альтернативних форм дозвілля, соціалізація, соціокультура та комунікація – формування та розвиток.

При розгляді питання щодо модулів просвітньої програми учасники обговорення запропонували наступні модулі та цілі:

Загальний модуль (для підлітків, батьки яких вживають ПАР, друзі яких вживають ПАР, які не мають власного досвіду) – «ВЖИВАТИ ПАР – це не сучасно».

Історія ПАР – від давнини до сьогодення.

Причини та наслідки вживання (чому вживають, чому не відмовляються).

Психологічна стійкість та психологічні проблеми, які впливають за проблему вживання ПАР.

«Твоє тіло – твій ХРАМ» (як вберегтись від вживання).

«Полюби себе» (формування критичного мислення та вміння протистояти негативному оточенню).

Як співіснувати поруч з тими, хто вживає ПАР.

Подолай свої страхи.

Як реагувати на небезпеку, пов'язану з вживанням ПАР.

Як та чим «замінити» вживання ПАР.

Як розпізнати ознаки вживання ПАР та своя безпека.

Як не втратити сенс життя.

Формування комунікаційних навичок, практичні вправи на вміння налагоджувати комунікацію.

Як розпізнати маніпуляцію, яка може призвести до вживання ПАР.

Відповідальність за зберігання, розповсюдження ПАР, залучення до вживання.

Інформація в Інтернет-ресурсах та її критичне сприйняття.

«День в медичному закладі» – інформаційні зустрічі з лікарями-наркологами та психіатрами.

Вплив ПАР на живі організми – експериментальна лабораторія.

Ситуації, в яких необхідно звертатись за допомогою.

Формування безпечної поведінки (як сказати «ні»).

Легкі ПАР: правда чи міф.

Для тих, хто має досвід вживання ПАР:

- Зустрічі на принципом «рівний-рівному» (позитивні приклади подолання залежностей від ПАР із залученням колишніх споживачів).

- Крок назустріч (як зробити перший крок до відмови).

- Як подолати стигму та ставлення до споживачів ПАР.

- Формування самозбереження та вміння відновлювати втрачений ресурс (Життя лише одне).

- Легкі ПАР: правда чи міф.

- Як прийняти рішення (у випадку відмови від вживання ПАР).

- Як та чим «замінити» ПАР.

- Світ – це не картинка (формування критичного сприйняття реального світу).

Також були висловлені пропозиції щодо вирішення питання запобігання та протидії ПАР, особливо серед дітей та підлітків, на державному рівні, а саме:

- розробка державної програми запобігання та протидії вживанню ПАР, яка міститиме розділ, спрямований на профілактику серед дітей та підлітків;

- відновлення роботи дитячих відділень при наркологічних клініках (лікарнях);

- створення реабілітаційних центрів для дітей та підлітків, які вживають ПАР;

- введення покарання за приховане «пропагування» вживання ПАР через соціальні мережі;

- розробка дитячих відеоігор, відеороликів, спрямованих на запобігання та протидію вживання ПАР;

- обладнання місць продажу алкоголю, тютюну камерами відеоспостереження – обов'язкова процедура для власників.

Були також пропозиції з зустрічі з батьками щодо протидії ПАР серед дітей для батьків із сімей, що перебувають у складних життєвих обставинах (СЖО)

На обговорення з батьками було взято 4 блока питань:

Блок 1. Базові потреби та поточні труднощі

Які сьогодні труднощі ви відчуваєте як родина?

Категорія труднощів	Відповіді учасників
Психологічні	Нервовість, тривога, втома, стрес пов'язаний з війною, хвороби з причинені стресом
Економічні	Нестача грошей, безробіття, транспорт, труднощі в отриманні допомоги.
Освітні	Діти вчаться онлайн, самоосвіта
Соціальні	Робота, війна з сусідами

Чи задоволені базові потреби вашої родини?

Їжа Так – 40%; Частково – 20% Ні – 40%

Житло Так – 60%; Частково – 10% Ні – 30%

Безпека Так – 0%; Частково – 30% Ні – 70%

Блок 2. Ризики, наслідки та розпізнавання вживання ПАР

Чи є проблема вживання ПАР серед дітей у вашій громаді / школі / оточенні?

Так, ні, частково – поставити знак		
Енергетики	Алкоголь	Наркотики
Сигарети		Таблетки
Слабоалкогольні напої		
Електросигарети		

Причини і ознаки вживання ПАР

Причини	Приклад дорослих, вплив інтернету, блогерів, психологічне подавлення – «Ти не можеш бо слабкий», «Хочу бути вищим ніж всі», генетика, доступність, стрес від війни.
Ознаки	Агресія, апатія, зміни настрою, брехня, нові друзі, порушення сну або апетиту, звужені або розширені зіниці, занепад шкільної успішності

Блок 3. Профілактика та допомога

Що ми можемо зробити – як батьки, громада, фахівці?

Кому

Пропозиції учасників

Батькам

Знання «як говорити про ПАР»
підтримка психолога, коло
однодумців, підхід до дитини

Дітям

Психолог, безпечний простір спілкування, зразок чи приклад оточення, батьківський контроль, гуртки, цікаві події.

Громада

Більше гуртків: (Футбол, волейбол, танці, рибалка, музика, культура). Співпраця батьків зі школою та громадою, контроль продажу алкоголю, інформування про ПАР

Блок 4. Як говорити з дитиною про ПАР

Тема	Приклади відповідей
Як би ви відповіли, якщо дитина питає: «А ти колись пила / курила?»	Не відповідати а розповідати з власної ініціативи говорити чесно але висловлюючи власну позицію, що це було помилкою.
Як сказати «ні» авторитетно, але без крику?	Ласкаво висловлюючи стурбованість, попросити не робити цього Навести приклад із життя Створення довіри « я не буду критикувати, я не буду сварити» але пояснення власної позиції «я проти»
Як створити в сім'ї атмосферу, де дитина не боїться зізнатися у проблемі?	Слухати не сварити, поважати думку, демонструвати власний приклад, спокійний тон.

Також у межах світового кафе було проведено групову консультацію з дітьми з метою підвищення рівня стійкості та відновлення ментального здоров'я.

На Світовому кафе присутні 10 дітлахів, з них 5 дівчини та 5 хлопців, 7-15 років.

Характеристика групи: група дітей має достатній освітній потенціал. Батьки потребують додаткового курсу з підвищення батьківського потенціалу та роботи психолога. Зазначимо, що розуміння своїх емоцій допомагає дітям з родин СЖО заводити нові знайомства і вибудовувати дружні відносини. Розвиток емоційного інтелекту формує потенціал дітей, які виховуються в родині СЖО, а його розвиток з молодшого віку відкриває нові перспективи: здатність контролювати або направляти в плідне русло руйнівні імпульси та агресивність, самоконтроль дає змогу до розумного міркування, за принципом – спочатку подумай, раніше ніж що небудь робити. Таким чином, робота над емоційною сферою дітей дозволяє говорити про цей напрям як на профілактику вживання ПАР.

Загальні висновки.

Вживання ПАР дітьми і дорослими – реальна велика проблема на територіях бойових дій і можливих бойових дій. Вона пов'язана з емоційними,

ментальними, соціальними, фінансовими та іншими проблемами. Вона пов'язана з втраченим сенсом життя і ментальним здоров'ям, тривалим стресом в умовах постійних ostriliv і відсутністю нормальної працюючої інфраструктури, звичних умов життя, які необхідні для розвитку, освіти, гідного життя. Тому потрібні окремі програми щодо відновлення емоційної сфери дітей та дорослих перш за все для профілактики ПАР, робота з формування життестійкості та стресостійкості, покращення матеріального стану сімей і створення умов для соціалізації і розвитку дітей. Можливе створення окремої програми з профілактики ПАР для дітей, яку доцільно запровадити саме в районах бойових дій і можливих бойових дій. Також профілактика ПАР має стати напрямком індивідуальної і корекційної роботи шкільних психологів, соціальних педагогів, класних керівників. Діти категорій ризику – бути об'єктом їх особливої уваги і інколи навіть соціально-педагогічного патронажу в закладі освіти. В плануванні індивідуального плану роботи соціального супроводу або ведення кейсу потрібно обов'язково передбачати цей напрямок у випадку сім'ї з групи ризику вживання ПАР, які визначили учасники. В цілому вживанню ПАР сприяє війна і бойові дії, тому евакуація сімей з районів бойових дій і можливих бойових дій є також певним напрямком профілактики вживання ПАР у дітей та дорослих.

Проблему протидії ПАР слід розглядати в 2 напрямках – щодо профілактики і роботи з тими, хто вже вживає ПАР. Другий напрямок соціальних послуг – вони можуть супроводжувати медичну терапію, бо вживання ПАР – це залежність, соціальні послуги не можуть собою підмінити лікування. Тому говоримо про взаємодію на всіх етапах лікування від ПАР соціальних працівників і медиків. Щодо профілактики – то прямо є послуга соціальної профілактики, яка стосується цього напрямку. Питання як її здійснювати більш ефективно в умовах війни в районах бойових дій і можливих бойових дій, постійного стресу внаслідок війни.

Говоримо також про необхідність як медичних закладів і відділень для дітей в системі наркологічних диспансерів, так і методик лікування дітей з урахуванням необхідності соціалізації і розвитку.

Щодо просвітницьких програм. Вони потрібні для всіх батьків як первинна профілактика – що таке ПАР і ознаки їх вживання, к вторинна профілактика – в групі ризику для тих, хто у СЖО, має комплекс проблем, які учасники визначили вище, а також для батьків, діти яких вживають ПАР для підтримки в лікуванні і налагодженні стосунків з дитиною, покращення умов для їх соціалізації та розвитку.

Існуючі підходи в світі для протидії ПАР частково розповсюджені в Україні, програма АВС терапії є цікавою саме для підлітків, які вживають ПАР чи в групі ризику оскільки це програма, заснована на доказах, що побачили учасники на відеороліках від авторів цієї програми з США, при критичності підлітків до дорослих і батьків це той нап'ям, який вони не можуть заперечити. Тому теми програми з протидії ПАР для підлітків повинні ґрунтуватися з урахуванням методики АВС терапії.

На індивідуальному рівні потрібні увага до дітей, батьківська компетентність щодо розпізнавання вживання ПАР, спілкування і підтримки дітей, які вже вживають ПАР.

На рівні громади – фахівці, які можуть допомогти подолати ПАР та створити нетерпиме ставлення до ПАР у громаді, контроль за їх продажем дітям.

На рівні регіону – соціальна реклама і навчання фахівців до роботи з такими дітьми, створення дитячих відділень в наркологічних диспансерах.

На рівні держави – посилення відповідальності батьків за вживання дітьми ПАР, соціальна профілактика вживання ПАР, посилення покарань за продаж дітям ПАР, реклама здорового способу життя і створення умов для соціалізації і розвитку дітей умовах навіть війни, наповнення їх життя змістом і сенсом.

Джерела для впровадження ідей і рекомендацій:

Закони України

Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживанню ними : Закон України від 15 лют. 1995 р. № 62/95-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1995. № 10. Ст. 62. (із змінами). URL: rada.gov.ua (дата звернення: 17.05.2026).

Про державне регулювання виробництва і обігу спирту етилового, спиртових дистилатів, алкогольних напоїв, тютюнових виробів, рідин, що використовуються в електронних сигаретах, та пристроїв для споживання тютюнових виробів без їх згоряння : Закон України від 19 груд. 1995 р. № 481/95-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1995. № 46. Ст. 345. (із змінами). URL: rada.gov.ua (дата звернення: 17.05.2026).

Про систему громадського здоров'я : Закон України від 06 верес. 2022 р. № 2573-ІХ. *Відомості Верховної Ради України*. 2023. № 4. Ст. 14. URL: rada.gov.ua (дата звернення: 17.05.2026).

Постанови Кабінету Міністрів та Накази міністерств

Про затвердження Державної стратегії реалізації державної політики щодо наркотиків на період до 2030 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 20 листоп. 2019 р. № 1193-р. *Урядовий кур'єр*. 2019. URL: rada.gov.ua (дата звернення: 17.05.2026).

Про затвердження Державного стандарту соціальної послуги профілактики : Наказ Міністерства соціальної політики України від 03 жовт. 2018 р. № 1443. *Офіційний вісник України*. 2018. № 89. URL: rada.gov.ua (дата звернення: 17.05.2026).

Про затвердження Порядку виявлення та формування профілактичних груп осіб, які зловживають психоактивними речовинами, але не мають клінічних ознак залежності : Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 21 трав. 2020 р. № 1184. *Офіційний вісник України*. 2020. № 52. URL: rada.gov.ua (дата звернення: 17.05.2026).

Програми та тренінги

Профілактика вживання психоактивних речовин серед учнівської молоді : програма виховних заходів для учнів 7–9 класів загальноосвітніх навчальних закладів / Центр здоров'я та розвитку. Київ, 2021. 45 с.

Формування здорового способу життя та профілактика ПАР у дорослого населення в громадах : тренінговий курс для фахівців із соціальної роботи / Всеукраїнська благодійна організація «Конвіктус Україна». Київ, 2023. URL: convictus.org.ua (дата звернення: 17.05.2026).

Школа і здоров'я: первинна профілактика залежностей : тренінг для педагогів та практичних психологів / Міністерство освіти і науки України, Інститут модернізації змісту освіти. Київ, 2022. 32 с.

Посібники та методичні матеріали

Максимова Н. Ю. Психологічні аспекти профілактики алкоголізму та наркоманії підлітків : навчальний посібник. Київ : Академія, 2021. 240 с.

Сучасні підходи до профілактики залежностей у молодіжному середовищі : методичні рекомендації для працівників молодіжних центрів / Державна установа «Інститут сімейної та молодіжної політики». Київ, 2023. 88 с.

Відеоресурси та мультимедійні матеріали

Профілактика залежностей у підлітків: роль батьків та громади [Електронний ресурс] : [відеолекція] / Центр громадського здоров'я МОЗ України. *YouTube*. 2023. URL: youtube.com (дата звернення: 17.05.2026).

Психоактивні речовини: міфи, реальність та алгоритми первинної профілактики [Електронний ресурс] : [вебінар] / ГО «Всеукраїнська асоціація керівників закладів освіти». *YouTube*. 2024. URL: youtube.com (дата звернення: 17.05.2026).

Профілактика вживання ПАР серед молоді: практичні інструменти для соціальних працівників [Електронний ресурс] : [онлайн-курс] / Освітня платформа «Зрозуміло!». 2023. URL: zrozumilo.in.ua (дата звернення: 17.05.2026).

Як говорити з дітьми про алкоголь та наркотики [Електронний ресурс] : [відеорозбір] / ГО «Батьки за вакцинацію та здоровий спосіб життя». *YouTube*. 2025. URL: youtube.com (дата звернення: 17.05.2026)

Програми для молодших школярів (6–10 років)

Програма «Сприяння просвітницькій роботі «рівний-рівному»» (модулі для молодших школярів) UNICEF проєкти в школах для ВПО та дітей у кризових умовах. Підхід: trauma-informed, розвиток життєстійкості.

2. Програми для підлітків (11–14 років)

Програма «Вибір за тобою» (МОН, МОЗ, ПРООН, ВООЗ). «Школа проти СНІДу» / «Діти та підлітки – дружні до життя». Програми для старших підлітків (15–17 років).

Програма «Скажи “НІ!”» (регіональні ініціативи, МОН + ГО) «Діти та молодь – дружні до життя» (молодіжні центри при громадах).

Реабілітаційні та корекційні програми:

Центри соціально-психологічної реабілітації дітей (служби у справах дітей, МСП) Центри життєстійкості (UNICEF, Save the Children, громади). Що зараз експериментальне і нове в Україні – Використання ABC/ABCD терапії (аналіз поведінки) у дитячих психологів, Digital-програми (онлайн-тренінги, мобільні додатки для профілактики ризикованої поведінки). Впровадження trauma-informed підходу в школах і громадах.

ВИСНОВКИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ.

Проблема покращення стану сімей у СЖО є нагальною і масовою для фахівців соціальної сфери районів боових дій і можливих бойових дій, деокупованих територій. Вона пов'язана з масовістю сімей у СЖО, їх комплексним характером, які неможливі вирішити лише соціальними послугами, особливо в умовах нестачі фахівців і ресурсів в громадах. Тому виникає питання про взаємодію всіх надавачів соціальних послуг в громадах для кооперації і координації ресурсів, перенаправлень, командної роботи в інтересах сімей з дітьми. Також важлива мотивація сімей до покращення свого стану і максимально моливі для цього умови у громаді. Ними можуть бути всі заклади громади, всі фахівці, які можуть допомогти родинам у подолання СЖО, в контексті індивідуального плану розвитку родини. Але потрібна обізнаність хто з фахівців і установ може чим допомогти конкретній родині. Важлива також системна робота з формування суб'єктності сімей щодо свого життя і викоренення споживацьких настроїв до держави, яка воює. Важлива мотивованість сімей до подолання самими ними своїх СЖО, до співпраці з соціальними працівниками. Сьогодні ж бачимо страх перед соціальними службами, які відбирають дітей. Також наголошуємо на соціально-педагогічному аспекті ведення кейсів сімей у СЖО як напрям профілактики СЖО і розвитку родин, щоб вони не опинилися знов у СЖО після закінчення підтримки надавачів соціальних послуг. Якщо психологічна робота сьогодні вже усвідомлюється всіма як необхідна в умовах війни і СЖО і батьками і фахівцями, то соціально-педагогічна – ще ні. А вона має великий потенціал щодо розвитку сімей і запобігання повторній кризі. Також необхідна координація соціальних послуг і ресурсів на рівні громад, взаємодії між громадами і вирішення проблеми транспорту, бо онлайн послуги не завжди працюють так, як треба. Важлива також системна робота держави, регіонів і громад в подолання СЖО сім'ями і узгодженості ресурсів і дій, підготовці фахівців до роботи в громадах з подолання СЖО, їх утримання на робочих місцях і турбота про персонал вже працюючий. Потрібні певні і нормативно-правові зміни для створення умов для подолання сім'ями своїх СЖО, зокрема, щодо ГЗН, домашнього насильства, вживання ПАР, незабезпеченості тощо.

В цілому лише взаємодія між надавачами і отримувачами соціальних послуг створює умови для подолання і профілактики СЖО, розвитку родин.

ДОДАТКИ

Додаток А

Нормативно правові акти щодо соціальної підтримки сімей з дітьми у війну Закони України

1. Закон України «Про соціальні послуги» (зі змінами) від 17 січня 2019 року № 2671-VIII URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text>
2. Закон України „Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю» (зі змінами) від 21 червня 2001 року № 2558-III <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/2558-14>
3. Закон України „Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування» від 13 січня 2005 року № 2342-IV <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2342-15#Text>
4. Закон України „Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей» від 24 січня 1995 року № 20/95-ВР <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/20/95-%D0%B2%D1%80#Text>
5. Закон України „Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення соціального захисту дітей та підтримки сімей з дітьми» від 26 січня 2016 року № 936-VIII <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/936-19#Text>
6. Закон України „Про місцеве самоврядування в Україні» (зі змінами) від 21 травня 1997 року № 280/97-ВР <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text>
7. Закон України „Про охорону дитинства» від 26 квітня 2001 року № 2402-III <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2402-14>
8. Про психіатричну допомогу : Закон України від 22.02.2000 № 1489-III : станом на 1 січ. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1489-14#Text> (дата звернення: 01.08.2025).
9. Про соціальну адаптацію осіб, які відбувають чи відбули покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк : Закон України від 17.03.2011 № 3160-VI : станом на 20 січ. 2018 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3160-17#Text> (дата звернення: 01.08.2025).
10. Про волонтерську діяльність : Закон України від 19.04.2011 № 3236-VI : станом на 1 черв. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3236-17#Text> (дата звернення: 01.08.2025).
11. Про внесення змін до деяких законів України щодо вирішення нагальних питань у сфері охорони здоров'я та соціальній сфері : Закон України від 22.05.2024 № 3728-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3728-20#Text> (дата звернення: 01.08.2025).

Постанови Кабінету міністрів України

12.Постанова Кабінету Міністрів України від 01 червня 2020 року № 587 «Про організації надання соціальних послуг» <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/587-2020-%D0%BF#Text>

13.Постанова Кабінету Міністрів України від 01.06.2020 № 479 „Деякі питання діяльності центрів соціальних служб” <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/479-2020-%D0%BF#Text>

14.Постанова Кабінету Міністрів України від 03.03.2020 № 177 „Деякі питання діяльності центрів надання соціальних послуг” <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/177-2020-п#Text>

15.Постанова Кабінету Міністрів України від 07 травня 2022 року № 560 «Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо надання соціальних послуг у разі введення надзвичайного або воєнного стану в Україні або окремих її місцевостях» <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/560-2022-%D0%BF#Text>

16.Постанова Кабінету Міністрів України від 24.09.2008 року № 866 „Питання діяльності органів опіки та піклування, пов'язаної із захистом прав дитини” (зі змінами) <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/866-2008-%D0%BF>

17.Постанова Кабінету Міністрів України від 26 квітня 2002 року № 565 „Про затвердження Положення про прийомну сім'ю” (зі змінами) <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/565-2002-%D0%BF#Text>

18.Постанова Кабінету Міністрів України від 26 квітня 2002 року № 564 „Про затвердження Положення про дитячий будинок сімейного типу” (зі змінами) <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/564-2002-%D0%BF>

19.Постанова Кабінету Міністрів України від 08 жовтня 2008 року № 905 „Про затвердження Порядку провадження діяльності з усиновлення та здійснення нагляду за дотриманням прав усиновлених дітей» (зі змінами) <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/905-2008-%D0%BF>

20.Постанова Кабінету Міністрів України від 01 червня 2020 року № 585 „Про забезпечення соціального захисту дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах» <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/585-2020-%D0%BF#Text>

21.Постанова Кабінету Міністрів України від 20 серпня 2021 року № 893 «Деякі питання захисту прав дітей та надання послуги патронату над дитиною» <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/893-2021-%D0%BF#Text>

22.Деякі питання реалізації експериментального проєкту з організації надання внутрішньо переміщеним особам похилого віку, особам з інвалідністю соціальних послуг стаціонарного догляду, підтриманого проживання за принципом «гроші ходять за людиною» : Постанова Каб. Міністрів України від 06.08.2024 № 888 : станом на 6 черв. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/888-2024-п#Text> (дата звернення: 01.08.2025).

23.Про затвердження Порядку використання коштів державного бюджету на розвиток системи соціальних послуг : Постанова Каб. Міністрів України від

22.12.2023 № 1352 : станом на 1 лип. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1352-2023-п#Text> (дата звернення: 01.08.2025).

24.Деякі питання надання соціальних послуг : Постанова Каб. Міністрів України від 27.10.2023 № 1124. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1124-2023-п#Text> (дата звернення: 01.08.2025).

25.Деякі питання надання фінансової підтримки громадським об'єднанням осіб з інвалідністю : Постанова Каб. Міністрів України від 27.01.2023 № 70. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/70-2023-п#Text> (дата звернення: 01.08.2025).

26.Про внесення змін до постанов Кабінету Міністрів України від 6 жовтня 2021 р. № 1040 і від 7 березня 2022 р. № 214 : Постанова Каб. Міністрів України від 27.12.2022 № 1460. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1460-2022-п#Text> (дата звернення: 01.08.2025).

27.Про внесення змін до порядків, затверджених постановами Кабінету Міністрів України від 23 вересня 2020 р. № 859 і від 6 жовтня 2021 р. № 1040 : Постанова Каб. Міністрів України від 07.05.2022 № 591. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/591-2022-п#Text> (дата звернення: 01.08.2025).

28.Про затвердження Порядку перерахування органами Пенсійного фонду України або структурними підрозділами з питань соціального захисту населення районних, районних у м. Києві державних адміністрацій, виконавчих органів міських рад коштів установам (закладам), у яких особи перебувають на повному державному утриманні, та їх використання : Постанова Каб. Міністрів України від 04.03.2004 № 269 : станом на 1 лип. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/269-2004-п#Text> (дата звернення: 01.08.2025).

29.Деякі питання діяльності територіальних центрів соціального обслуговування (надання соціальних послуг) : Постанова Каб. Міністрів України від 29.12.2009 № 1417 : станом на 1 січ. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1417-2009-п#Text> (дата звернення: 01.08.2025).

30.Про затвердження Порядку проведення конкурсу з визначення програм (проектів, заходів), розроблених інститутами громадянського суспільства, для виконання (реалізації) яких надається фінансова підтримка : Постанова Каб. Міністрів України від 12.10.2011 № 1049 : станом на 1 січ. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1049-2011-п#Text> (дата звернення: 01.08.2025).

31.Про затвердження Типового положення про психоневрологічний інтернат : Постанова Каб. Міністрів України від 14.12.2016 № 957 : станом на 1 лип. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/957-2016-п#Text> (дата звернення: 01.08.2025).

32.Деякі питання соціального захисту дітей з інвалідністю та осіб з інвалідністю : Постанова Каб. Міністрів України від 14.12.2016 № 978 : станом

на 1 лип. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/978-2016-п#Text> (дата звернення: 01.08.2025).

33.Про Єдину інформаційно-аналітичну систему управління соціальною підтримкою населення України (Е-SOCIAL) : Постанова Каб. Міністрів України від 17.07.2019 № 676 : станом на 22 груд. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/676-2019-п#Text> (дата звернення: 01.08.2025).

34.Про затвердження критеріїв діяльності надавачів соціальних послуг : Постанова Каб. Міністрів України від 03.03.2020 № 185 : станом на 18 трав. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/185-2020-п#Text> (дата звернення: 01.08.2025).

35.Про затвердження Положення про конкурсну комісію, умови та порядок проведення конкурсу на зайняття посади керівника надавача соціальних послуг державного/комунального сектору : Постанова Каб. Міністрів України від 03.03.2020 № 200. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/200-2020-п#Text> (дата звернення: 01.08.2025).

36.Деякі питання здійснення контролю за додержанням вимог Закону України «Про соціальні послуги» : Постанова Каб. Міністрів України від 01.06.2020 № 427 : станом на 21 лип. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/427-2020-п#Text> (дата звернення: 01.08.2025).

37.Про затвердження Порядку регулювання тарифів на соціальні послуги : Постанова Каб. Міністрів України від 01.06.2020 № 428 : станом на 4 трав. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/428-2020-п#Text> (дата звернення: 01.08.2025).

38.Про затвердження Порядку установлення диференційованої плати за надання соціальних послуг : Постанова Каб. Міністрів України від 01.06.2020 № 429 : станом на 2 листоп. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/429-2020-п#Text> (дата звернення: 01.08.2025).

39.Про затвердження Порядку підготовки та перепідготовки фізичних осіб, які надають соціальні послуги з догляду без здійснення підприємницької діяльності : Постанова Каб. Міністрів України від 01.06.2020 № 430 : станом на 13 жовт. 2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/430-2020-п#Text> (дата звернення: 01.08.2025).

40.Про затвердження Порядку проведення моніторингу надання та оцінки якості соціальних послуг : Постанова Каб. Міністрів України від 01.06.2020 № 449 : станом на 18 трав. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/449-2020-п#Text> (дата звернення: 01.08.2025).

41.Деякі питання надання соціальних послуг шляхом соціального замовлення : Постанова Каб. Міністрів України від 01.06.2020 № 450 : станом на 25 трав. 2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/450-2020-п#Text> (дата звернення: 01.08.2025).

42.Деякі питання організації електронної взаємодії державних електронних інформаційних ресурсів : Постанова Каб. Міністрів України від 10.05.2018 № 357 : станом на 1 січ. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/357-2018-п#Text> (дата звернення: 01.08.2025).

43.Про визнання такими, що втратили чинність, деяких постанов Кабінету Міністрів України : Постанова Каб. Міністрів України від 16.09.2020 № 833. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/833-2020-п#Text> (дата звернення: 01.08.2025).

44.Про затвердження Типового положення про будинок-інтернат для громадян похилого віку та осіб з інвалідністю : Постанова Каб. Міністрів України від 02.09.2020 № 772 : станом на 1 лип. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/772-2020-п#Text> (дата звернення: 01.08.2025).

45.Про затвердження Порядку надання соціальних послуг особам з інвалідністю та особам похилого віку, які страждають на психічні розлади : Постанова Каб. Міністрів України від 26.06.2019 № 576 : станом на 1 січ. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/576-2019-п#Text> (дата звернення: 01.08.2025).

46.Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для реалізації пілотного проекту «Розвиток соціальних послуг» : Постанова Каб. Міністрів України від 03.03.2020 № 204 : станом на 1 січ. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/204-2020-п#Text> (дата звернення: 01.08.2025).

47.Деякі питання Національної соціальної сервісної служби України : Постанова Каб. Міністрів України від 26.08.2020 № 783 : станом на 21 лип. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/783-2020-п#Text> (дата звернення: 01.08.2025).

48.Деякі питання призначення і виплати компенсації фізичним особам, які надають соціальні послуги з догляду на непрофесійній основі : Постанова Каб. Міністрів України від 23.09.2020 № 859 : станом на 1 січ. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/859-2020-п#Text> (дата звернення: 01.08.2025).

49.Про Реєстр надавачів та отримувачів соціальних послуг : Постанова Каб. Міністрів України від 27.01.2021 № 99 : станом на 25 верес. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/99-2021-п#Text> (дата звернення: 01.08.2025).

50.Про внесення змін до постанов Кабінету Міністрів України від 1 червня 2020 р. № 587 і від 14 квітня 2021 р. № 404 : Постанова Каб. Міністрів України від 13.06.2024 № 687. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/687-2024-п#Text> (дата звернення: 01.08.2025).

51.Про організацію діяльності та забезпечення функціонування центрів життєстійкості : Постанова Каб. Міністрів України від 23.01.2024 № 83. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/83-2024-п#Text> (дата звернення: 21.08.2025).

52.Про реалізацію експериментального проекту із запровадження комплексної соціальної послуги з формування життєстійкості : Постанова Каб. Міністрів України від 03.10.2023 № 1049 : станом на 3 груд. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1049-2023-п#Text> (дата звернення: 21.08.2025).

Накази Міністерства соціальної політики України

53.Наказ Міністерства соціальної політики України від 23 червня 2020 року № 429 „Про затвердження Класифікатора соціальних послуг”, зареєстрований в Міністерстві юстиції України 09.07.2020 за № 643/34926 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0643-20#Text>

54.Наказ Міністерства соціальної політики України від 31.07.2023 № 263-Н «Про затвердження Методичних рекомендацій з розроблення положень про структурні підрозділи з питань соціального захисту населення місцевих державних адміністрацій та організації діяльності територіальної громади у сферах соціального захисту населення та захисту прав дітей» https://www.msp.gov.ua/files/norm_baza/2023/263.pdf

55.Наказ Міністерства соціальної політики України від 13 липня 2018 року № 1005 „Про затвердження форм обліку соціальної роботи з сім'ями / особами, які перебувають у складних життєвих обставинах”, зареєстрований в Міністерстві юстиції України 16.08.2018 за № 943/32395 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0943-18#Text>

56.Наказ Міністерства соціальної політики України від 12 червня 2020 року № 414 „Про затвердження Методичних рекомендацій щодо супервізії працівників, які надають соціальні послуги” <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0414739-20#Text>

57.Про затвердження Державного стандарту соціальної послуги фізичного супроводу осіб з інвалідністю з порушенням зору : Наказ М-ва соц. політики України від 03.05.2022 № 145. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0711-22#Text> (дата звернення: 01.08.2025).

58.Про затвердження Державного стандарту соціальної послуги натуральної допомоги : Наказ М-ва соц. політики України від 25.03.2021 № 147 : станом на 1 лип. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0589-21#Text> (дата звернення: 01.08.2025).

59.Про затвердження Державного стандарту денного догляду : Наказ М-ва соц. політики України від 30.07.2013 № 452 : станом на 30 листоп. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1363-13#Text> (дата звернення: 01.08.2025).

60.Стандарт надання соціальних послуг із соціальної інтеграції та реінтеграції дітей, які постраждали від торгівлі людьми : Наказ М-ва соц. політики України від 30.07.2013 № 458 : станом на 10 берез. 2017 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1329-13#Text> (дата звернення: 01.08.2025).

61.Про затвердження Державного стандарту надання притулку бездомним особам : Наказ М-ва соц. політики України від 13.08.2013 № 495 : станом на 1 лип. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1447-13#Text> (дата звернення: 01.08.2025).

62.Про затвердження Державного стандарту соціальної інтеграції та реінтеграції бездомних осіб : Наказ М-ва соц. політики України від 19.09.2013 № 596. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1671-13#Text> (дата звернення: 01.08.2025).

63.Про затвердження Державного стандарту догляду вдома : Наказ М-ва соц. політики України від 13.11.2013 № 760 : станом на 1 лип. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1990-13#Text> (дата звернення: 01.08.2025).

64.Про затвердження Державного стандарту підтриманого проживання бездомних осіб : Наказ М-ва соц. політики України від 03.04.2015 № 372. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0458-15#Text> (дата звернення: 01.08.2025).

65.Про затвердження Державного стандарту соціальної адаптації : Наказ М-ва соц. політики України від 18.05.2015 № 514 : станом на 13 жовт. 2017 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0665-15#Text> (дата звернення: 01.08.2025).

66.Про затвердження Державного стандарту соціальної послуги консультування : Наказ М-ва соц. політики України від 02.07.2015 № 678. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0866-15#Text> (дата звернення: 01.08.2025).

67.Про затвердження Державного стандарту соціальної послуги профілактики : Наказ М-ва соц. політики України від 10.09.2015 № 912. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1155-15#Text> (дата звернення: 01.08.2025).

68.Про затвердження Державного стандарту соціальної послуги представництва інтересів : Наказ М-ва соц. політики України від 30.12.2015 № 1261 : станом на 1 лип. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0127-16#Text> (дата звернення: 01.08.2025).

69.Про затвердження Державного стандарту паліативного догляду : Наказ М-ва соц. політики України від 29.01.2016 № 58 : станом на 19 квіт. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0247-16#Text> (дата звернення: 01.08.2025).

70.Про затвердження Державного стандарту стаціонарного догляду за особами, які втратили здатність до самообслуговування чи не набули такої здатності : Наказ М-ва соц. політики України від 29.02.2016 № 198 : станом на 1 лип. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0432-16#Text> (дата звернення: 01.08.2025).

71.Про затвердження Державного стандарту соціального супроводу сімей (осіб), які перебувають у складних життєвих обставинах : Наказ М-ва соц. політики України від 31.03.2016 № 318 : станом на 1 лип. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0621-16#Text> (дата звернення: 01.08.2025).

72.Про затвердження Державного стандарту соціальної послуги кризового та екстреного втручання : Наказ М-ва соц. політики України від

01.07.2016 № 716. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0990-16#Text> (дата звернення: 01.08.2025).

73.Про затвердження Державного стандарту соціальної послуги посередництва (медіації) : Наказ М-ва соц. політики України від 17.08.2016 № 892 : станом на 29 серп. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1243-16#Text> (дата звернення: 01.08.2025).

74.Про затвердження Державного стандарту соціальної послуги соціального супроводу при працевлаштуванні та на робочому місці : Наказ М-ва соц. політики України від 21.09.2016 № 1044. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1359-16#Text> (дата звернення: 01.08.2025).

75.Про затвердження Державного стандарту соціальної послуги соціальної інтеграції випускників інтернатних закладів (установ) : Наказ М-ва соц. політики України від 26.09.2016 № 1067. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1367-16#Text> (дата звернення: 01.08.2025).

76.Про затвердження Державного стандарту соціального супроводу сімей, у яких виховуються діти-сироти і діти, позбавлені батьківського піклування : Наказ М-ва соц. політики України від 11.08.2017 № 1307 : станом на 1 лип. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1089-17#Text> (дата звернення: 01.08.2025).

77.Про затвердження Державного стандарту соціальної реабілітації осіб з інтелектуальними та психічними розладами : Наказ М-ва соц. політики України від 17.12.2018 № 1901. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0066-19#Text> (дата звернення: 01.08.2025).

78.Про затвердження Державного стандарту соціальної послуги підтриманого проживання осіб похилого віку та осіб з інвалідністю : Наказ М-ва соц. політики України від 07.06.2017 № 956 : станом на 1 лип. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0806-17#Text> (дата звернення: 01.08.2025).

79.Про затвердження Державного стандарту соціальної послуги перекладу жестовою мовою : Наказ М-ва соц. політики України від 06.05.2021 № 220 : станом на 1 лип. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0819-21#Text> (дата звернення: 01.08.2025).

80.Про затвердження Змін до Державного стандарту догляду вдома : Наказ М-ва соц. політики України від 16.06.2021 № 335. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1100-21#Text> (дата звернення: 01.08.2025).

81.Про затвердження Змін до деяких нормативно-правових актів Міністерства праці та соціальної політики України та Міністерства соціальної політики України : Наказ М-ва соц. політики України від 17.05.2022 № 151. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0677-22#Text> (дата звернення: 01.08.2025).

82.Про затвердження Методики обчислення середньомісячного сукупного доходу сім'ї для надання соціальних послуг : Наказ М-ва соц. політики України від 17.05.2022 № 150 : станом на 24 черв. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0639-22#Text> (дата звернення: 01.08.2025).

83.Про затвердження Змін до деяких наказів Міністерства соціальної політики України : Наказ М-ва соц. політики України від 11.05.2022 № 147. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0678-22#Text> (дата звернення: 01.08.2025).

84.Про затвердження форми акта про надання повнолітній особі соціальних послуг екстрено (кризово) : Наказ М-ва соц. політики України від 18.04.2022 № 135. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0512-22#Text> (дата звернення: 01.08.2025).

85.Про затвердження Типової програми навчання фізичних осіб, які надають соціальні послуги з догляду без здійснення підприємницької діяльності : Наказ М-ва соц. політики України від 15.03.2021 № 131. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0550-21#Text> (дата звернення: 01.08.2025).

86.Про впровадження соціально-педагогічної послуги "Університет третього віку" : Наказ М-ва соц. політики України від 25.08.2011 № 326. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0326739-11#Text> (дата звернення: 01.08.2025).

87.Про затвердження Типового положення про спеціальний будинок-інтернат : Наказ М-ва соц. політики України від 09.11.2011 № 432. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1389-11#Text> (дата звернення: 01.08.2025).

88.Про затвердження Методичних рекомендацій з проведення моніторингу та оцінки якості соціальних послуг : Наказ М-ва соц. політики України від 27.12.2013 № 904.URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0904739-13> (дата звернення: 01.08.2025).

89.87.Про затвердження Порядку визначення потреб населення адміністративно-територіальної одиниці у соціальних послугах. Наказ Мінсоцполітики України від 20.01.2014 № 28 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0253-14#Text> (дата звернення: 01.08.2025).

90.Про затвердження Методичних рекомендацій щодо інформування населення про соціальні послуги : Наказ М-ва соц. політики України від 28.10.2014 № 828. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0828739-14> (дата звернення: 01.08.2025).

91.Про затвердження Методики оцінки конкурсних пропозицій учасників конкурсу із залучення бюджетних коштів для надання соціальних послуг : Наказ М-ва соц. політики України від 26.03.2015 № 332 : станом на 20 серп. 2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0625-15#Text> (дата звернення: 01.08.2025).

92.Про затвердження Методичних рекомендацій розрахунку вартості соціальних послуг : Наказ М-ва соц. політики України від 07.12.2015 № 1186. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1186739-15#Text> (дата звернення: 01.08.2025).

93.Про затвердження Типового штатного нормативу чисельності працівників територіального центру соціального обслуговування (надання соціальних послуг) : Наказ М-ва соц. політики України від 12.07.2016 № 753.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1078-16#Text> (дата звернення: 01.08.2025).

94.Про затвердження форм документів, необхідних для оформлення на обслуговування в територіальному центрі соціального обслуговування (надання соціальних послуг) : Наказ М-ва соц. політики України від 14.07.2016 № 762 : станом на 9 лип. 2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1084-16#Text> (дата звернення: 01.08.2025).

95.Про затвердження форми звітності № 12-соц (річна) „Звіт про організацію надання соціальних послуг» та інструкції щодо її заповнення : Наказ М-ва соц. політики України від 30.01.2017 № 138. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0251-17#Text> (дата звернення: 01.08.2025).

96.Про затвердження Порядку взаємодії установ виконання покарань, уповноважених органів з питань пробації та суб'єктів соціального патронажу під час підготовки до звільнення осіб, які відбувають покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк : Наказ М-ва юстиції України від 03.04.2018 № 974/5/467/609/280 : станом на 11 лип. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0408-18#Text> (дата звернення: 01.08.2025).

97.Про затвердження Порядку здійснення органами опіки та піклування контролю за цільовим витрачанням аліментів на дитину : Наказ М-ва соц. політики України від 15.11.2018 № 1713. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0102-19#Text> (дата звернення: 01.08.2025).

98.Про затвердження Методики обчислення середньомісячного сукупного доходу сім'ї для надання соціальних послуг : Наказ М-ва соц. політики України від 16.06.2020 № 419 : станом на 24 черв. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0611-20#Text> (дата звернення: 01.08.2025).

99.Про затвердження форм документів, необхідних для надання соціальних послуг : Наказ М-ва соц. політики України від 16.11.2020 № 769 : станом на 18 лют. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0021-21#Text> (дата звернення: 01.08.2025).

100.Про затвердження Порядку взаємодії суб'єктів при наданні соціальної послуги паліативного догляду вдома невиліковно хворим : Наказ М-ва соц. політики України від 23.05.2014 № 317/353. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0625-14#Text> (дата звернення: 04.08.2025).

Інші матеріали

101.Розвиток та забезпечення надання соціальних послуг на рівні громади: роз'яснення для керівників органів місцевого самоврядування відповідно до чинного законодавства (Документ підготовлений Міністерством соціальної політики України у співпраці з Ініціативою щодо розвитку послуг у громаді для дітей та сімей проєкту «Супровід урядових реформ в Україні» (SURGe), що виконується Alinea International за підтримки Уряду Канади) URL: <https://pidgorodne.otg.dp.gov.ua/storage/app/sites/92/uploaded-files/yasnennya-dlya-kerivnikiv-organiv-mistsevogo-samovryaduvannya.pdf>

102.Про схвалення Стратегії реформування системи надання соціальних послуг : Розпорядж. Каб. Міністрів України від 08.08.2012 № 556-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/556-2012-p#Text> (дата звернення: 04.08.2025).

103.Про затвердження плану заходів з реалізації Стратегії державної політики з питань здорового та активного довголіття населення на період до 2022 року : Розпорядж. Каб. Міністрів України від 26.09.2018 № 688-р : станом на 28 лип. 2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/688-2018-p#Text> (дата звернення: 04.08.2025).

104.Про затвердження плану заходів на 2020 рік з реалізації Стратегії подолання бідності : Розпорядж. Каб. Міністрів України від 03.03.2020 № 202-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/202-2020-p#Text> (дата звернення: 04.08.2025).

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ:

Ачкасова Наталія – методист вищої категорії Харківського ОЦСС.

Варцабюк Наталія – експерт з підвищення кваліфікації спеціалістів у справах дітей та соціальних служб.

Дуюн Оксана Анатоліївна – психолог для дітей, які перебувають в закладах альтернативної опіки та в групі ризику

Зима Олена Миколаївна – практичний психолог Харківського обласного центру соціальних служб, керівниця Харківської регіональної психологічної служби.

Іванова Катерина Юріївна – кандидат педагогічних наук, редактор.

Карачевцев Володимир Вікторович – клінічний психолог центру ментального здоров'я Клініки професійних захворювань Інституту медицини праці НАМН України.

Ліверець Лариса Вікторівна – методист вищої категорії Харківського ОЦСС, національний тренер з підготовки кандидатів у СФВ та патронатні вихователі, магістр державної служби.

Тищенко Вікторія Федорівна – доктор економічних наук, професор, завідувачка кафедри міжнародної торгівлі, митної справи та фінансових технологій ХНЕУ ім. С. Кузнеця, Президент БФ «Волонтери: дорослі – дітям».

Трубавіна Ірина Миколаївна – доктор педагогічних наук, професор професор кафедри соціальної педагогки ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка».

Методичне видання.

**Наталія Ачкасова
Наталія Варцабюк
Оксана Дуюн
Олена Зима
Катерина Іванова
Володимир Карачевцев
Лариса Ліверець
Вікторія Тищенко
Ірина Трубавіна**

**ПРАКТИЧНИЙ ПОРАДНИК ЩОДО ПОКРАЩЕННЯ СТАНУ НАДАННЯ
СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ
СІМ'ЯМ У СКЛАДНИХ ЖИТТЄВИХ ОБСТАВИНАХ У ГРОМАДАХ**

Здано до склад. 26.05.2026 р. Підп. до друку 26.06.2026 р.
Формат 60x84 1/16. Папір офсет. Гарнітура Times New Roman.
Друк ризографічний. Ум. друк. арк. 10,44. Наклад 100 прим. Зам. № 108.

Видавець і виготовлювач
Видавництво Державного закладу
„Луганський національний університет імені Тараса Шевченка”
вул. Віктора Новікова, 2, м. Лубни, Полтавська область, 37500. тел: +38-095-105-60-05
e-mail: luguniv.info.edu@gmail.com